3719

వి. రామరాజు.

ఆంధ్రవిజ్ఞానసమితి. నెం 3 రు.

వాల్మీకిచరిత్రము

రఘునాథభూపాల
ప్రణీతము.

ప్రకాశకులు:
ఆంధ్రవిజ్ఞానసమితి,
విజయనగరము.

వెల రు. ౧-౦-౦

రావుసాహేబు, వేపకొమ్మ గురువేంకటసుబ్రహ్మణ్యగారు,
బి. ఇ. యం. ఎ. ఇ.

అధ్యక్షులు:-ఆంధ్రవిజ్ఞానసమితి,
విజయనగరము.

కాకినాడముద్రాక్షరశాల,
కాకినాడ.

విజ్ఞప్తి.

కం. చెప్పవలెఁ గప్పురంబులు
కుప్పలుగాఁ బోసినట్లు కుంకుమపై పై
గుప్పినక్రియ విరిపొట్లము
విప్పినగతి ఘుమ్మనం గవిత్వము సభలన్.

కం. చెవులకుఁ జవులై చల్లఁగ
గవులకుఁ దవులై సమస్తకావ్యకళా బం
ధువులై రస సింధువులై
యవురాయని కవితలవని నలరఁగవలదా !

రఘునాథ భూపాలప్రణీతమగు నీవాల్మీకి చరిత్రమును మా "ఆంధ్రవిజ్ఞానసమితి" తృతీయగ్రంథముగ నాంధ్రలోకమునకు సమర్పించుచున్నారము.

భారతభూభాగమున శ్రీమద్రామాయణమును, తత్కథానాయకుఁడగు శ్రీరామచంద్రమూర్తిని, తన్మహాకావ్యకృతికర్తయగు నాదికవివాల్మీకిమహామునిని యెఱుంగని వారుండరనియే చెప్పవచ్చును. శ్రీరఘునాథుని పావనచరిత్రము నమరభాషయందు రచియించి, తానుతరించి, భారతీయులను తరింపజేయుచున్న యాదికవి వాల్మీకిమహామునిదివ్యచారిత్రము నాంధ్రభాషయందు హృద్యపద్యప్రబంధముగ రచియించిన తంజావూరి రఘునాథ

భూపాలుఁ డాంధ్రకవితాప్రపంచమున తరించి, మించుటయేగాక, దక్షిణాంధ్రవాఙ్మయము నుజ్జీవింపజేసి, రాజకవియై, కవిరాజై చెన్నొందెను.

ఈ రఘునాథభూపాలునిగూర్చియు, యీతని కవితా వైదుష్యమునుగూర్చియు పీఠికయందు విపులముగ వివరింపఁబడుటచే, నిచ్చట ముచ్చటించుట పునరుక్తియగును.

ఈ గ్రంథరాజమునకు, అశ్రుతపూర్వములును అభినవకవిజనహర్షప్రదములునగు విషయములనేర్చి కూర్చి పీఠికను వ్రాసి యిచ్చిన నిడుదవోలు వేంకటరావు బి. ఏ గారికి మా కృతజ్ఞతా వందనకుసుమసముచ్చయము నర్పించుచున్నారము.

ఆంధ్రవిజ్ఞానసమితి,
విజయనగరం
28-6-40

ఇట్లు,
వేపకొమ్మ గురువేంకటసుబ్బయ్య
అధ్యక్షులు.

ఉపోద్ఘాతము.

ఈవాల్మీకిచరిత్రమను రసవత్ప్రబంధము తంజాపురాంధ్రవాఙ్మయమునకుఁ జెందినది. తంజాపురాంధ్రవాఙ్మయ మనఁగనే తెలుఁగువారికి విజయవిలాసకృతి, కృతికర్త చేమకూర వేంకటకవి, కృతిభర్త రఘునాథనాయకుఁడు దలఁపునకు వత్తురు. మేలిమి తెలుఁగుపలుకుబడిని వన్నెమీఱు విజయవిలాసమునుం బోని రసవత్ప్రబంధములే గాక, యాంధ్రవాఙ్మయమునకుఁ బ్రత్యేకవ్యక్తిత్వము నొడఁగూర్చిన ద్విపదలు- యక్షగాననాటకములు- గేయరచనములు- పదకవితలు- మున్నగు జాతీయవాఙ్మయశాఖ లపారముగ విలసిల్లిన తంజాపురాంధ్రవాఙ్మయ ముపలబ్ధమగునంతదనుక నాంధ్రు లెఱింగినచోఁ బ్రమోదాశ్చర్యమనస్కులు గాకమానరు. సాహితీవిషయముననే గాక చారిత్రకముగ, తంజపురాంధ్రవాఙ్మయ మధునాతనాంధ్రవాఙ్మయమున ముఖ్యఘట్టము- దక్షిణాంధ్రసారస్వతచరిత్రమునఁ దొలియధ్యాయము.

పదునాఱవశతాబ్దమధ్యమున విజయనగరసామ్రాజ్య విచ్ఛిత్త్యనంతరమునఁ జిరకాలమునుండి దాక్షిణాత్యరాజ్యములని పేరెన్నికఁగన్న పాండ్య చోళరాజ్యము లాంధ్రవాఙ్మయమునకుఁ బట్టుఁగొమ్మ లయినవి. ఆంధ్రసాహిత్యాభివృద్ధి కనుకూలము

లగుపరిస్థితు లేర్పడినకతన- తంజావూరు- మధుర- పుదుక్కోట- సేలము- కార్వేటినగరము- మైసూరు మున్నగురాజాస్థానము లాంధ్రవాఙ్మయరంగము లైనవి. అందు తొలిరంగ మగుతంజావూరిను క్రీ. శ. 1535 మొదలు క్రీ. శ. 1673 వఱకుఁ బరిపాలించిన నాయకరాజులకాలమున నాంధ్రవాఙ్మయ మెంతయేని యభివృద్ధినందినది.

తంజావూరిను నాయకరాజ్యసంస్థాపకుఁడగు చినచెవ్వప్ప నాయఁకుఁడును, ఆవెనుక నాతని కొమరుఁడు, అచ్యుతప్ప నాయకుఁడును క్రీ. శ. 1614 వఱకుఁ బరిపాలించిరి. అచ్యుతప్ప నాయఁకునివెనుక రాజ్యమునకు వచ్చినవాఁడు తంజాపురాంధ్రనాయకరాజశిరోమణి రఘునాథుఁడు.

రఘునాథనాయఁకుఁడు (1614-1633)

దక్షిణహిందూదేశసారస్వతచరిత్రమున కృష్ణదేవరాయలవెనుక రఘునాథుఁడు మిక్కిలి ప్రసిద్ధుఁడు. కృష్ణదేవరాయలవలెఁ బరాక్రమశాలియై, సంగీతసాహిత్యవిద్యావిశారదుఁడై కవిపండితపోషకుఁడై, కృతికర్తయై యాంధ్రులకుఁ జిరస్మరణీయుఁడైన నాయకరాజు- రాయలకు నల్లసాని పెద్దన మనుచరిత్రము- రఘునాథనాయకునికి వేంకటకవి విజయవిలాసము[1]- రాయలకు

1. విజయవిలాసమను నీసభాభవనము పేరును బట్టియు, రఘునాథరాయలు నేపాళచోళకులయుద్ధమున విజయముఁ గాంచుటచేతను 'చేమకూర వేంకటకవి భావస్ఫూరకముగఁ దన కావ్యమునకు విజయవిలాస మనిపేరును బెట్టి యుండును. ఈభవనము రఘునాథనాయకునిచే విజయచిహ్నముగఁ గట్టింపఁబడినది.

భువనవిజయసభారంగము- రఘునాథనాయకునికి[1] విజయభవనసభారంగము- రాయలకు తిమ్మరసుమంత్రి, రఘునాథనాయకునికి గోవిందదీక్షితుఁడు. ఇరువురు వైష్ణవమతప్రవిష్టులు- ఇరువురు సర్వకళారేవంతులు ఇరువురు సంగీతవిద్యారసికులు[2] చూపినకొలఁది నిట్లెన్నియేని పోలికలు గలవు- ఒక్కొక్కపుడు కృష్ణదేవరాయలే రఘునాథనాయకుఁడై జన్మించెనా యనుసందియము పొడముచుండును. విజయనగరమున కృష్ణరాయలనాఁటి వైభవము తంజాపురమున రఘునాథనాయకుని కాలమునఁ గొంత పునరుద్ధరణముఁ జెందినది.

కృష్ణదేవరాయలకాలముకన్న రఘునాథనాయకునికాలమునఁ గవయిత్రులు పెంపుఁజెందుట విశేషము- తంజాపురాంధ్రనాయక చరిత్రమునఁ గవయిత్రులకు నున్నతస్థానము గలదు రఘునాథరాయని కాలమున రామభద్రాంబయు, మధురవాణియు నను నిరువురు కవయిత్రులే గాక సాహిత్యవిద్యావిశారదలు పెక్కు రాస్థానమున నున్నట్లు తెలియుచున్నది. రఘునాథనాయకుఁడు సంస్కృతమునఁ గేవలకవియే గాక శాస్త్రజ్ఞుఁ

---

2. కృష్ణదేవరాయలు సాహిత్యవిద్యావిశారదుఁ డగుటయే గాక సంగీతవిద్యాప్రియుఁడు. అభినవభరతాచార్యుఁడు; బండారులక్ష్మీనారాయణ రాయలకుఁ గృతిగా "సంగీతసూర్యోదయము" అను నైదధ్యాయముల సంగీతశాస్త్రగ్రంథము రచియించినాఁడు- అందు రాయలకాలమున సంగీతశాస్త్రజ్ఞులు పెక్కురు పేర్కొనఁబడిరి. మధ్వయతి శ్రీకృష్ణాచార్యునియొద్ద రాయలు వీణావాదనము నేర్చెను. రఘునాథనాయకుఁడు ప్రవీణుఁడనుట సార్థకమే !

డగుపండితుఁడు. రామభద్రాంబ సంస్కృతమున రఘునాథాభ్యుదయమును పండ్రెండుసర్గల మహాకావ్యమును రచియించెను. మధురవాణి యనుకవయిత్రి రఘునాథనాయకుఁడు తెలుఁగున రచియించిన రామాయణమును సంస్కృతీకరించెను.[8] ఈమె తొలిపేరు శుకవాణి యనియు, నీమెకు మధురకవిత్వము వలన మధురవాణి యనుపేరు వచ్చెననియు నామె రామాయణమునఁ జెప్పుకొన్నది.

సంస్కృతమందు రఘునాథనాయకుఁ డపారపాండితీప్రకర్ష గలిగినవాఁడనుటకు, సాహిత్యరత్నాకరకృతికర్తయగు యజ్ఞనారాయణదీక్షితుఁ డీతనిశిష్యుఁ డగుటయే చాలును. సంగీతశాస్త్రమున నూతనదృక్పథమును గల్పించి రఘునాథనాయకుఁడు సంగీతసుధ యనియు భరతసుధ యనియు రెండు గ్రంథములు వ్రాసెను. ఇందు, తొలిదానియం దపూర్వగ్రంథము లుద్ధరింపఁబడినవి. రెండవది కాన వచ్చుటలేదు. మహాభారతతాత్పర్యసంగ్రహ మను నింకొక సంస్కృతగ్రంథము నీతని రచనమే. పదవాక్యప్రమాణజ్ఞుఁడై, సర్వతోముఖయాజియైన గోవిందదీక్షితుఁడును నలంకారరత్నాకరము- సాహిత్యరత్నాక

---

8. తంజాపురాంధ్రనాయక రాజచరిత్రమున నిందులకు వ్యత్యస్తముగా "రఘునాథరాయలు సంస్కృతమున రామాయణము రచింప మధురవాణి దానిని తెలుఁగునకుఁ బరివర్తన మొనర్చెనని చెప్పుదురు" అని యున్నది. చూ. పుట. 287. ఇది పొరపాటు. రఘునాథనాయకుఁడు తొలి తెలుఁగున రచియింప మధురవాణి యావెనుక దానిని సంస్కృతీకరించెను.

రము, రఘునాథభూపాలీయము మొదలగు గ్రంథములు రచి యించిన గోవిందదీక్షితుని కొమారుఁడు యజ్ఞనారాయణదీక్షి తుఁడును, గోవిందదీక్షితుని రెండవకుమారుఁడు వేంకటమఖియు, కమలినీకలహంసనాటిక' రుక్మిణీపరిణయము, ఆనందరాఘవము, కావ్యదర్పణము, తంత్రశిఖామణి మున్నగు పదునాలుగ్రంథ ములు రచియించిన రాజచూడామణియు, పారిజాతాపహరణ, నాటకకర్త కుమారతాతాచార్యులును నీతని యాస్థానము నలం కరించిన సంస్కృతకవులు.

రఘునాథనాయకుఁ డాంధ్రమున రచియించిన గ్రంథ ములలోఁ గొన్ని వినఁబడుచున్నవి. కొన్ని కనఁబడుచున్నవి.

(1) పారిజాతాపహరణము. (2) గజేంద్రమోక్షణము (3) రుక్మిణీకృష్ణవివాహయక్షగానము. (4) జానకీపరిణయము. (5) అచ్యుతాభ్యుదయము ఇవి వినఁబడుచున్నవి.

(1) వాల్మీకిచరిత్రము. (2) సావిత్రి. (3) నలచరిత్రము. (4) రఘునాథరామాయణము. ఇవి కనబడుచున్నవి.

పారిజాతాపహరణప్రబంధమును యామద్వయమున నత్యాశువుగ రచియించినట్లు యజ్ఞనారాయణ రాజచూడామణి దీక్షితులు చెప్పుచున్నారు. ఈరచనకు మెచ్చి రఘునాథనాయ కుని తాతనితండ్రి కనకాభిషేక మొనరించినాఁడు. మనదురదృష్ట మున నిది యలభ్య మగుచున్నది. అచ్యుతాభ్యుదయమునఁ దన తండ్రిచరిత్రమును రఘునాథుఁడు తెలిపి యుండవచ్చును. తాసీ

గ్రంథము రచియించినట్లు రఘునాథనాయకుఁడతని రామాయణమునను, నలచరిత్రమునను గూడఁ జెప్పికొనినాఁడు. ఇదియు నలభ్యమే.

కనఁబడిన గ్రంథము లన్నియు ముద్రణభాగ్యము నందినవి. వాల్మీకిచరిత్రము, తొల్లిసరస్వతీపత్రికయందుఁ జాలభాగమును నావెనుక చిత్రాడ యముద్రితాంధ్రగ్రంథసర్వస్వమున మిగిలినభాగమును ముద్రింపఁబడినది. ఇది మూఁడాశ్వాసముల ప్రబంధము. దీనినే సర్వాంగసుందరముగ నాంధ్రవిజ్ఞానసమితి వారు యిపుడు ముద్రింపించిరి. సావిత్రి, శృంగారసావిత్రి యను పేర శృంగారగ్రంథమాలలో ముద్రింపఁబడినది. ఇదియుఁ బద్యకావ్యమే. నలచరిత్రము- చిత్రాడ శ్రీరామవిలాసగ్రంథమాలలో ముద్రితము. ఇది ద్విపదకావ్యము, ఏడాశ్వాసములు, ఎనిమిదవయాశ్వాసములోఁ గొంతభాగము గలదు. రామాయణమిపు డాంధ్రసాహిత్యపరిషత్పత్రికలోఁ బ్రకటింపఁబడినది. ఇది పద్యకావ్యము. నాల్గవ యాశ్వాసము కొంతభాగముమాత్రమే గలదు. ఉన్నంతవఱ కీగ్రంథముద్రణమునకుఁ బరిషత్తువారు పూనుకొనుట మిక్కిలి శ్లాఘాపాత్రము. కప్పురములు కుప్పలుగాఁ బోసినట్లు, కుంకుమ పైపైఁగప్పినగతి విరిపొట్లము విప్పినరీతి కవితఁజెప్పిన [illegible]కవిరాజు కవితావైశద్యమును వేఱొకచో వివరించినాఁడను. రఘునాథునియాస్థానమున నున్న తెలుఁగుకవులలోఁ దొలివాఁడు.

—: చేమకూర వేంకటరాజకవి :—

వేంకటరాజకవి కృతులు రెండు, విజయవిలాసము-సారంగధరచరిత్రము-తెలుఁగుపలుకుల యొడికమును, ప్రతిపద్యచమత్కృతియుఁదెలుపు విజయవిలాసము నెఱుఁగనివా రుండరు-ఇందలి జాతీయములకు నిప్పటికిఁ బుస్తకసహాయమ్ముక్క ఆలేకుండ నర్థస్వారస్యమునుఁ దెలుపఁగలవారు పల్లెలలో నచ్చటచ్చటఁ గలరు- దీనికి క్రీ. శ. 1831 వ సంవత్సరమున నాంధ్రభాషోద్ధారకులు బ్రౌనుదొరవారు బ్రహ్మశ్రీ జూలూరు అప్పయపండితులచే టీకవ్రాయించినారు.[4] కృతిరచనాకాలము క్రీ. శ. 1615-1620 ప్రాంతమధ్యము కావచ్చును.

—: కృష్ణాధ్వరి :—

ఈతఁడు నైషధపారిజాతీయమను శ్లేషప్రబంధమును రచియించి రఘునాథునకుఁ గృతిగా నొసంగినాఁడు. ఇది యైదాశ్వాసముల కావ్యము. రఘునాథనాయకుఁ డీకృతికి[5] ముందు, పెక్కుకృతు లందినట్లు కృష్ణాధ్వరి యిట్లు తెలుపుచున్నాఁడు.

---

4. దీనికి తరువాత వేదము వేంకటరాయ శాస్త్రివారును నాంధ్రవిశారద తాపీ ధర్మారావునాయఁడుగారు వ్యాఖ్యలు వ్రాసియాంధ్రుల కృతజ్ఞతకుఁ బాత్రులైనారు.

5. తంజాపురాంధ్రనాయక రాజచరిత్రమున పుట 287 లో కృష్ణయజ్వకూడా తెనుఁగున శృంగారనైషధపారిజాత మనుద్వ్యర్థి కావ్యము రచియించెను. అని వ్రాయబడియున్నది. గ్రంథ నామమునం దెక్కడను నుందు శృంగారపదము గన్పట్టుటలేదు. ఇది శ్లేషకావ్యము, ద్వ్యర్థికావ్యముగాదు-దాని గద్య యిది- "ఇది శ్రీమద్రఘునాథపాలనానుభవనిష్ణాత కృష్ణాధ్వరివిరచితంబైన నైషధపారిజాతీయం బనుపుణ్యశ్లేషప్రబంధమునందు...ఆశ్వాసము॥

సీ. నవరస శ్రీరఘునాథభూపాలీయ
నామభామాభీష్ట నాయకుండు
పారిజాతకథావతారికాహృదయ
కావ్యస్వయంవర వరవల్లభుండు
కల్యాణకౌముదీ కందర్పనాటక
కన్యోద్వహన బద్ధకంకణుండు
యమరుకాహంకార! హారిభంగిక
శృంగారసంజీవినీ కాముకుండు
తాళచింతామణీ వధూతత్పరుండు
మంచి జామాతరఘునాథ మనుజనేత
తెలియనై షధపారిజాతీయకృతియు
నేవ్వర క్కల చెల్లెలై హెచ్చుననుచు.

—: కవి చౌడప్ప :—

ఆంధ్రవాఙ్మయమున హాస్యరసము వెల్వరించిన కవి చౌడప్ప. రఘునాథనాయకుని యాస్థానమున నున్న ట్లీక్రిందిప ద్యమువలనఁ దెలియుచున్నది.

క. నేరుతునని మాఱాడఁగ
వారిజభవునంత వానివశమా! తంజా
వూరిరఘునాథరాయని
గా రెఱుఁగఁగఁ గుందవరపు కవిచౌడప్పా!

ఈతఁడు తెలుఁగుదేశమం దంతట ప్రఖ్యాతిఁ జెందిన చౌడప్ప శతకమే గాక, చౌడప్పసీసములను పేర ముప్పదిసీసములలోఁ జిన్న తెలుఁగు నిఘంటువును రచించినవాఁడు. ఈతఁడు కకుత్ స్థవిజయమును రచించిన మట్ల అనంతరాజాస్థానమున నున్నవాఁ డగుటచేతను, అనంతరాజును, రఘునాథనాయకుఁడును సమకాలికు లగుటచే నీతఁడు రఘునాథరాయని యాస్థానములో నుండుట సమంజసముగనే యున్నది.

ఆంధ్రవాఙ్మయమునఁ గవిరాజశిఖామణి నన్నిచోడదేవుఁడును, సాహితీసమరాంగ సార్వభౌముఁడు శ్రీకృష్ణదేవరాయలును, సంగీతసాహిత్య విద్యారసజ్ఞుఁడు రఘునాథనాయకుఁడును రాజకవిత్రయముగాఁ గీర్తింపదగినవారు. ఆంధ్రవాఙ్మయచరిత్రమున ప్రత్యేకవిశిష్టత గలిగిన తంజాపురాంధ్రవాఙ్మయమునకు మూలపురుషు డీరఘునాథనాయకుడే.

ఈప్రబంధమున కథావస్తువు కవితావతార ప్రథమతీర్థంబగు వాల్మీకి చరిత్రము. పరమపవిత్రమగు నారఘునాథుని చరిత్రము జగదాదిమకావ్యముగ సంస్కృతభారతిని వాల్మీకి రచియించి కవియై కీర్తినందగ, నావాల్మీకిచరిత్రమును నీరఘునాథుడు సహజమాధురీధురీణమగు నాంధ్రభాషలో ప్రబంధరూపమున రచియించి, రఘునాథునికే యంకితమొసంగి, కవిరాజై కవితాచరితార్థత గాంచినాఁడు. రఘునాథనాయకుఁ డీ ప్రబంధ

మును రచియించినట్లు గోవిందదీక్షితులవారు తమసాహిత్యసుధయం దిట్లు చెప్పియున్నారు.

శ్రీపారిజాతాపహరణ ప్రబంధ। చిత్రంచ వాల్మీకి చరిత్రకావ్యం।
తథాచ్యుతేంద్రాభ్యుదయం గజేంద్ర।మోక్షంచరిత్రంచ నలస్య
చిత్రమ్

శ్రీరుక్మిణీకృష్ణవివాహయక్ష। గానంప్రబంధానటనైకభేదాన్
నిర్మాయవాగ్భిర్నిపుణార్థభాగ్భి। ర్విద్వత్కవీనాంవిదధాసిహర్షమ్.

గ్రంథమున నాశ్వాసాంతగద్యలో రఘునాధునిపేరే యుండుటచేత నిది రఘునాధకృతమనియే నిస్సంశయముగఁ జెప్పనొప్పును.

వాల్మీకిచరిత్రమూలము సంస్కృతమున ధర్మఖండమున నున్నది. మరియు వాసిష్ఠరామాయణము, భక్తవిజయము మున్నగు గ్రంథములలో నీకథయున్నట్లు తెలియుచున్నది. ఈరెండింటియందును కథలుకొంచెము భిన్నముగ నున్నవి. ధర్మఖండమున వాల్మీకి కిరాతకులుఁడనియు, దోపిడివృత్తిచే జీవించుచుండెననియు, సప్తర్షి దర్శనముచే రామమంత్రోపదేశమును బొంది మహర్షియై విలసిల్లెననియు కలదు. వాసిష్ఠరామాయణభక్తవిజయములలో నీతఁడు తొలుత నుత్తమబ్రాహ్మణుఁడై, యౌవనమునఁ గిరాతవనితాలోలుఁడై సాధుపురుషసందర్శనసాంగత్యములచే మహాపురుషుఁ డయ్యెననియుఁ జెప్పఁబడియున్నది.

పై రెండింటిలో [6]ధర్మఖండములోనికథనే వాల్మీకి చరిత్రమునఁ ప్రపంచితమై యున్నది. రమారమి మూఁడుపంక్తులలోఁ జెప్పఁ దగిన యీకథను మూఁడాశ్వాసముల మహాప్రబంధముగా రచియించుటయే రఘునాథరాయుని కవితాప్రతిభను చాటుచున్నది. వాల్మీకి చరిత్రకథాసూత్రము గమనించిన నీవిషయము మఱియు స్పష్టమగును.

ముక్తిసుందరీ యౌవనమగు బదరీవనమున శౌనకాదిమహర్షులు హరిస్మరణచిత్తులై యుండ నారదుఁ డచటికి వచ్చెను. మునులు నారదుని విష్ణుకథలనుఁ దెలుపఁగోరిరి. నారదుఁడు వైకుంఠమునకుఁ బోదలంచి తనసఖుఁడగు పర్వతమునిని వారికిఁ జూపి యాతనివలన విష్ణుకథ లెఱుంగుఁడని చెప్పి వెడలిపోయెను. పర్వతుఁడు వారల కిట్లు జెప్పెను.

తెలిదీవియందు శ్రీమహావిష్ణువును సేవించి సప్తర్షులు తిరిగి వచ్చుచు సప్తద్వీపములు సప్తకుల పర్వతములు గడచి తామ్రపర్ణిఁ జేరిరి. ఆతామ్రపర్ణి చెంగటఁగల [7]'గజతీర్థము నీక్షించి,

---

6. ధర్మఖండము క్రీ.శ. 1700 సంవత్సర ప్రాంతమున గోదావరీమండల ప్రాంతవాస్తవ్యుఁ డీపురుపల్లి భవానీశంకరకవి యాంధ్రమునఁ బదియాశ్వాసముల మహాప్రబంధముగా రచియించి యున్నారు. ఈగ్రంథమును నభినవాంధ్రభోజులు శ్రీపీఠికాపురాధీశ్వరులు క్రీ.శ. 1981 లో నచ్చువేయించి ప్రకటించిరి

7. 'గజతీర్థమనగా గజేంద్రమోక్షణస్థలము. భాగవతగజేంద్రమోక్షణకథ సంగ్రహింపఁ బడినది.

తన్మాహాత్మ్యము లెఱింగి సేతువునుఁ జూచుటకుఁ బయలువెడలిరి. సేతువునొద్ద ధనుష్కోటియందుఁ గ్రుంగి, రామలింగేశ్వరు దర్శించి మధురకేతెంచిరి. అచ్చట సోమసుందరు సేవించి యాపై శ్రీరంగపతికిఁ గైంకర్యముగావించి, తంజావూరుఁజేరి, దక్షిణద్వారకయగుమన్నారుగుడి వీక్షించి, కుంభకోణము, శ్రీముష్ణము, చిదంబరము దర్శించి, శ్రీతిరుపతి క్షేత్రమున శ్రీవేంకటేశుని సపర్యలొనర్చి శ్రీశైలముఁ జేరిరి. అచ్చట మల్లికార్జును సేవించి, వింధ్యదాటి శ్రీవారాణసీక్షేత్రమున విశ్వనాథు సంభావించునంతలో గ్రీష్మమువచ్చెను. ఆగ్రీష్మబాధకోర్చి వారు తమసానిమ్నగఁ జేరఁగనే యొక కిరాతుఁ డడ్డపడి వారిని హింసించెను. వారును వానికి తత్త్వబోధచేసి రామమంత్ర ముపదేశించిరి. కిరాతుఁడు బహుదీక్షతో తపముసల్ప, నా తపోభంగముసేయ నింద్రుఁడు రంభోర్వసులఁ బంపిన వారు విఫలమనోరథులై, తిఱిగి పోయిరి. అప్పుడు మహర్షులరుదెంచి యాతని తపోనిష్ఠ కాశ్చర్యమనస్కులైరి. ఆతఁడు వాల్మీకముపోలె నైయందుండి వెడలుటచే వాల్మీకి యయ్యెను. అప్పుడు శ్రీరాముఁడు ప్రత్యక్షమై తన కథను కావ్యముగాఁ జేయుమని యానతిచ్చెను. వాల్మీకి యట్లే రామాయణము రచించి యశశ్శరీరుఁడయ్యెను.

ఇట్లు మొదటి రెండాశ్వాసములలో క్షేత్రవర్ణనము, తృతీయాశ్వాసమున రంభోర్వశి వివాదఘట్టమున నాట్యవర్ణనము కవికల్పితములు ఈక్షేత్రములన్నింటిని రఘునాథరాయలు

దర్శించినవాఁడు. రామసేతు శ్రీరంగకుంభఘోణాది దివ్యక్షేత్రముల శ్రీరామభద్రుని ప్రతిష్ఠించినవాఁడు. తంజావూరు తనరాజధాని. దానిని వర్ణించి తన స్వదేశాభిమానము కనపరచియున్నాఁడు. ఇట్లీనాట్యకళ రఘునాథరాయునికాలమున నత్యున్నతస్థితిలో నుండెడిది. కావున కథాభాగమున వీనికిఁ బ్రసక్తిగల్పించి రఘునాథుఁడు తన కవితాచాతుర్యముఁజూపినాఁడు. కథయందిట్టిపట్టులు మొత్తముమీఁద మనోహరములైయున్నవి.

ఈరాజకవి కవిత్వము మృదుమధురపదఘటితమై, ధారాశుద్ధిగలిగి ప్రసన్నగంభీరమై యొప్పుచున్నది. కావ్యమంతయు స్వతంత్రముగ రచియింపఁబడినదయ్యు నచ్చటచ్చట కొన్ని ప్రాచీనశ్లోకముల కనువాదములును, ప్రాచీనకవికృత పద్యముల కనుస్మృతులు లేకపోలేదు. మచ్చునకు.

హనుమంతుని వర్ణన కృత్యాది.

ఉ. ఎక్కడ రామకీర్తన మొకించుక యేవిననైన వేడ్కదా
నక్కడ వచ్చి రంజలి కృతాంజలి యై ప్రమదాశ్రుపూరముల్
పిక్కటిలంగ మేఁబులకబృందము జాదుకొనంగఁ బాడుచున్
జొక్కుచు నాడు నయ్యనిలసూను ప్రభానతభానుగొల్చెదన్.

ఇది "యత్ర యత్ర రఘునాథకీర్తనం తత్ర తత్ర కృత మస్తకాంజలిమ్
బాష్పవారిపరిపూర్ణలోచనం మారుతిం నమత రాక్షసాంతకమ్.
అనుశ్లోకమునకుఁ దెలుఁగుచేత.

సీ. పంకజబిమ్బ బింబస్థాయి త్రైలోక్య
మంగళదాయి శ్రీరంగశాయి
సకలజనానంద సంధాయి గరుడ తు
రంగమయాయి శ్రీరంగశాయి
సహ్యాత్మజాతటాంచలకులాయి ప్రపంచ
రక్షణోపాయి శ్రీరంగశాయి
అఖిలదైవత సంసదతిశాయి యగణిత
బ్రహ్మాండకాయి శ్రీరంగశాయి

నిఖిల జగదింద్ర జాలంబు నెఱపుమాయి
అచ్చులకునెల్ల మొదల నచ్చైనట్రాయి
కొలుచువారల పాలిటి కల్పతరువాయి
రావణానుజదాయి శ్రీరంగశాయి. ద్వి. ఆ.

పై పద్యమనుప్రాసఘటితమైయున్నను నిది చదివినతో డనే సంకుసాల నృసింహకవి కవికర్ణరసాయనమున నీక్రింది పద్యము స్మరణకు రాకమానదు.

సీ. అపవర్గకాంతచే నాకొన్నవారికి
దంగేటిజున్ను శ్రీరంగశాయి
నిత్యాణదారిద్ర్య నిర్విణ్ణుఁడగువాని
ముంగిటి శేవధి రంగశాయి

సంసార మలవిమోచనము నాకాంక్షించు
పంగువు పైగంగ రంగశాయి
పరమార్థలాభతత్పరుఁడై నవానికి
ముంగొంగు పసిఁడి శ్రీరంగశాయి
బెదరకాకఁటి యమృతంబుఁ చిదికికొనఁగ
శృంగములు లేని కొదవు శ్రీరంగశాయి
కోరువారలకోర్కు లీఁగోరివచ్చు
జంగమామర తరువు శ్రీరంగశాయి.

అచ్చటచ్చట శబ్దాలంకారములు హృదయంగమమై కవితకుఁ గణన కూర్చుచున్నవి.

క. లోపలఁ జని చని హాఱీ
లోపలకురువిందకందళోజ్జ్వల కనకా
లోపల స్రదచనాజా
లోపలలితమైన యొక్క యున్నత వేదిన్.

మ. తమసానిమ్నగదాఁటి తజ్జలసముద్యద్వాల కై వాలజా
తమసారద్యుతి తీరభూరుహ విభాధట్టంబుతోఁగూడి సం
తమసానీకముఁబోలె నల్దెసలునిండంజూచి యాహాహామహా
తమసానీరము నిండెఁ జెల్లదని చింతంజాల బల్బింపుచున్.

ద్వి. ఆ.

వాల్మీకిచరిత్రము స్వతంత్ర ప్రబంధముగా నెన్నఁదగినది. కవితాప్రౌఢిమయందేమి, కావ్యనిర్మాణమునందేమి, కళాప్రద

ర్ణనమునందేమి, ఆంధ్రప్రబంధములలో నున్నతస్థానమాక్రమించు చున్నది. రసౌచిత్యవిషయమున దక్షిణాంధ్రవాఙ్మయమున నీ కావ్యమునకుఁ బ్రత్యేకవిశిష్టతకలదు. రఘునాథభూపాలుఁ డుప యోగించిన శబ్దజాలమాతనికి నన్నిచోడని కుమారసంభవము తోడను శ్రీకృష్ణరాయలవారి యాముక్తముత్తోడను పరిచయ మున్నట్లు తెలుపుచున్నది. తృణజ్యోతి ఓహరిసాహరిమున్నగు పదములిందులకుఁ బ్రమాణము. 'ఉగము' మున్నగు నపూ ర్వపద ప్రయోగము లిందు కానఁబడుచున్నవి. రఘునాథభూ పాలుఁడు వైష్ణవుఁడగు శ్రీరామభక్తుఁడయ్యును, పరమతసహిష్ణు తకలవాఁడు. వాల్మీకిచరిత్రమున క్షేత్రవర్ణనమున శైవక్షేత్ర ములఁ గూర్చిచేసిన ప్రశంస లాతనికిఁ బ్రాచీన శైవవాఙ్మయము నఁగల పాండితిని సూచించుచున్నవి. చూడుఁడు. మధురయందలి సోమసుందరుని వర్ణనము.

సీ. మునులకందగరాని మోక్షంబు పక్షికి
దయచేసె నెవ్వాఁడు నయమొనర్ప
వివిధార్థములుగ ద్రావిడసూత్రములు సల
క్షణముగా నెవ్వాఁడు సంగ్రహించె
జంబుకంబులు తురంగంబులుగాఁ జేసి
యమ్మె నెవ్వాఁడు పాండ్యాధిపతికి
శ్రుతినిరీదలకుఁ దామసుల శూలవిద్ధులఁ
గావించె నెవ్వాఁడు ఘనతమెఱయఁ

దట్టఁదలఁ బెట్టపట్టెఁడు పిట్టొసంగు
ముసలియవ్వకునై మన్ను మోసె నవ్వఁ
డట్టి లింగస్వరూపున కళలపతికి
సోమసుందరునకు నీవు జోడు గలదె.

ద్వి. ఆ.

జంబుకంబులు తురంగములుగా చేయుట, పిట్టవ్వకుఁ దట్టలు మోయుట మున్నగుకథలు దాక్షిణాత్య శైవ వాఙ్మయము తోఁ బరిచయమున్న గాని సాధారణముగఁ దెలియనట్టివి. ఇట్లే తంజావూరు, అరుణాచలము, శ్రీశైలవర్ణనము రఘునాథుని పరమతసహనముఁ దెలుపుచున్నవి. మాధ్వయతియగు సుధీంద్రుఁ డీతనిచే కనకాభిషేకసత్కారముఁ గాంచినవాఁడు. ఇట్లు పరమత సహనముగలిగినవాఁడయ్యు, తనరామభక్తిని గ్రంథమునందుఁ బ్రస్ఫుటముఁ గావించినాఁడు-గజతీర్థమును వర్ణించుపట్టున భాగవ తగజేంద్రమోక్షణకథను సంక్షేపముగఁ భావగర్భితముగ జెప్పి యున్నాఁడు. కథయందు ప్రసక్తి లేకపోయినను, తనకాలమున తానత్యున్నత స్థితికిఁ దెచ్చిన నాట్యకళా, సంగీతకళావిశేషముల నీగ్రంథమునఁ దృతీయాశ్వాసమున వివరించినాఁడు. పుట్టతేని యపోలిక నిట్టలంపుఁ దీయఁదనముఁగలిగిన తెలుఁగు బాస యందు బుట్టఁబుట్టువు మనుగడను నీరాచకయిసరి వ్రాసి, తను గొల్చువేల్పునకు నీకబ్బపుఁగన్నె నిచ్చి యెల్లకడల నెల్లవేళలఁ దెలుఁగువారిలో నెలకొనిన పేరుగడించినాఁడు. మహాదాతయై,

శత్రుజేతయై, కృతిప్రణేతయై, శరణాగతత్రాతయై, గాంధర్వవిద్యాధిష్ఠాతయై కవిపండిత హృదయసంస్థాతయగు నీరఘునాథభూనేతచరిత్రము బంగారునీట లిఖింపఁదగినది. రాజకవీంద్రకృతమై కవిరాజసమ్మానితమగు నీకృతిని యాంధ్రమహాజను లాదరింతురుగాత!

పీఠికాపురము. }
విక్రమజ్యైష్ఠి }

నిడుదవోలు వేంకటరావు, బి. ఏ.

శ్రీరస్తు.

వాల్మీకిచరిత్రము.

ప్రథమాశ్వాసము.

శ్రీవైదేహీయురోజపూర్ణకలశీ
శృంగంబులం బల్లవ
శ్రీవిన్యాసముఁ జూపు హస్తములచేఁ
బ్రేమం బ్రకాశంబుగా మం
శ్రీవిద్యల్ శతకోటి కిచ్చు నలరాజీవాక్షుఁ డిక్ష్వాకువం
శావిఖ్యాతమహార్ఘరత్నము మదీయాభీష్టముల్ సేయుతన్

సీ. కమలగర్భాండభాండము లఖండజ్యోతి
నెనయు బంగరుబొమ్మరిండ్లు గాఁగ
నీరేడులోకంబు లెడనెడఁ జెన్నారు
పన్నారుదొంతులబాగు గాఁగ
బ్రహ్మాదిసర్వగీర్వాణసంఘములెల్ల
నాడించు బొమ్మలజాడ గాఁగఁ
బార్వతీభారతీప్రముఖాదిశక్తులు
ప్రియమిచ్చు చెలిమికత్తియలు గాఁగ
దలఁపున జనకునింట నుదారమహిమ
బాలలీలలు సలిపె నేభామ యట్టి
రత్నగర్భయముంగు గారాపుఁబట్టి
మమ్ముఁ జేపట్టి సుఖలీల మనుచుఁగాత.

ఉ. ఎక్కడ రామకీర్తన మొకించుక యే విననైన వేడ్కఁ దా
నక్కడ వచ్చి రంజిలి కృతాంజలియై ప్రమదాశ్రుపూరముల్
పిక్కటిలంగ మైఁబులకబృందము జాదుకొనంగఁ బాడుచున్
జొక్కుచునాడునయ్యనిలసూనుఁ బ్రభాసతభానుఁ గొల్చెదన్.

*ఉ. మోదకహస్త హస్తిముఖ మూషకవాహన యేకదంత లం
బోదర తప్తకాంచనసముజ్జ్వలవిగ్రహ బాలచంద్రశే
ఖాదృతమౌళి యంచుఁ దనునచ్చపుభక్తిఁ దలంచువారలన్
మోదముమీఱఁ బ్రోచు గణముఖ్యుని విఘ్నపతిం దలంచెదన్.

చ. హరిణవిలోచనాగిరిజ యాడుదమా యని మోవిపందెమున్
గిరిజకు నిచ్చి యచ్చెలియ కేల్దెమలించుచుఁ జంద్రజూటనీ
వరయఁగ నెంతజూట వనియల్లన పన్నిదమీ ముదంబునన్
సరసము లాడుశంకరుఁడు శబ్దవిశేషము లిచ్చుఁ గావుతన్.

చ. పరిణయవేళ నాథునికపర్దముపైఁ దెలిమించుముత్తెముల్
కరముల నించినించి యొడికంబు దగం దలఁబ్రాలువోసి యా
హరుమెయి జాఱుచో నలి సురాపగ సిగ్గున డిగ్గెనంచు లోఁ
బరిహాసనం బొనర్చు నలపార్వతి మాకు శుభంబులీవుతన్.

ఉ. పంచినలీల రాగము ప్రపంచితమై చెలఁగన్ విపంచి వా
యించి, తను న్నగించి యొలయించిన ప్రేయసి నల్లదించి మో
దించి ప్రవీణ వౌ దని నుతించి కవుంగిట నుంచి ప్రేమ యూ
రించి వరించి మించినవిరించి మముం గరుణించి ప్రోవుతన్.

* ఈపద్యము ప్రబంధమణిభూషణములో నుదాహరింపఁబడినది.

క. రాణించు నెపుడు నంత
ర్వాణిమనోబ్జముల వివిధవాణీకృతి నా
వీణాపుస్తకపాణిని
వాణిని ద్రుహిణముఖరంగవాణిని దలఁతున్.

క. ఆదికవుల వాల్మీకుల
వేదవ్యాసులఁ దలంచి వివిధాగమసం
వేదితఁ గటిఁడియగు కవి
తాదక్షవిలాసుఁ గాళిదాసు నుతింతున్.

క. భామహసీయుల రుద్రట
భామహాభవభూతిబాణభాసముఖకవి
గ్రామణులం గవితాబ్జన
భోమణులం దలఁచి మ్రొక్కి పూజింతు మదిన్.

ఉ. లక్షణలక్ష్యకోటి పదిలంబుగ మేటికవుల్ నుతింప క్షో
దక్షమసంస్కృతాంధ్రకవితాపదవిన్ వహిఁ కెక్కి, శబ్దవై
చక్షణి మించ మన్ననని విశారదుఁడై తగుతిక్కయజ్వ ఫా
లేక్షణభక్తిశీలుఁ డగు నెఱ్ఱయప్రెగ్గడ నేఁ దలంచెదన్.

శా. సందర్భంబు నవార్థగర్భమగుచుం జాతుర్క్రియన్ మించగాఁ
జందుల్ ద్రొక్కుచు నిండియుంతటరసశ్రీ మెచ్చుగాల్పంగనా
నందాంభోధితరంగముల్ వలెఁ బ్రబంధంబుల్ భువిన్నిల్పి దా
నందెల్లంబుగఁ గీర్తిగాంచి మనుశ్రీనాథుఁ మదిం గొల్చెదన్.

చ. తెనుఁగు తెలుంగుసంస్కృతముతీరుచుగానియపప్రయోగముల్
పెనచినకబ్బముల్ సభలఁ బెద్దతికంబుగఁ దెచ్చి పెద్దలన్
వినుమనవారు నేరుపున వింతలు వింటిమి నేఁ డటంచు న
వ్విన నుతియించు నంచు కుకవిప్రకరంబుల మెచ్చ నర్హమే?

గీ. యతియుఁ బ్రాసంబు దప్పనియంతమాత్రి
మునకె తన్నును దా మెచ్చికొనెడువానిఁ
బాటి సేతురె? రసపరిప్లుటిఁ దేట
మాటలఁ గవిత్వము ఘటించు మేటికవులు.

*క. చెప్పవలెఁ గప్పురంబులు
కుప్పలుగాఁ బోసినట్లు, కుంకుమ పైపై
గుప్పినక్రియ, విరిపొట్లము
విప్పినగతి ఘుమ్మనం గవిత్వము సభలన్.

క. చెవులకుఁ జవులై, చల్లఁగఁ
గవులకుఁ దవులై, సమస్త కావ్యకళాబం
ధువులై, రససింధువులై
యవురా ! యనఁ గవిత లవని నలరఁగ్ర వలదా ?

వ. అని యిష్టదేవతాభివాదనంబును బురాతనాధునాతనసుకవి
గుణానుమోదనంబును గుకవిదురహంకృతిభేదనంబును సద
సత్కవిత్వతత్త్వానువాదనంబును గావించి, యేనొక్క కావ్యంబు
(నవ్యోద్యమ)నవ్యార్థచమత్కారభవ్యంబును సకలవిద్వత్కవి
శ్రావ్యంబునుంగాఁ జేయ నూహించియున్నచో నొక్కనాఁడు,

---

* ఈపద్యము లక్షణదీపికలో నుదాహరింపఁబడినది.

సీ. మెఱుపువచ్చనిదట్టి యొఱపుగాఁ గటిఁ గట్టి
యపరంజిపిడి పిడియంబుఁ జెక్కి
గట్టివి ల్లొక చేతఁ బట్టి వేఱొక చేతఁ
గోలిమ్మించిలకోరికోలఁ బూని
రాణించు గొప్పసుప్పాణిమొంటులఁ దాల్చి
తరమైనబలుకెంపు తాళి వైచి
మణికిరీటముడంబు మెఱపించునొకవింత
లాగి యాలోని కుళ్ళాయి వెట్టి
యొక్కచక్కనిజవరాలు నొక్కపిన్న
వయసు రాకొమరుఁడు నిరువంకఁ గొలువ
వెడఁదకన్నులవాఁడొక పుడమితేఁడు
నేఁడు నినుఁ బ్రోతు నని చాల నిలిచె ప్రోల.

క. నిలిచిన నేనును సంగము
పులకించుచు నుండ నాత్మఁ బొంగుచు నతనిం
గలలోనన కనుఁగొని నా
కులదైవం బైన యలరఘుపతియె యనుచున్.

గీ. మేను పులకింపఁగాఁ బ్రణమిల్లి నిలిచి
యున్న ననుఁ జూచి య ప్పురుషోత్తముండు
మందహాసాంచితముఖారవిందుఁ డగుచు
వత్స ! రమ్మని వత్సలత్వమునఁ బలికె.

ఉ. నీకవితావిలాసము గణింప సుధారసధారకంటె నిం
పైకనిపించు, దానఁ గృతిమైనను మిక్కిలిసొంపు నింపదే
*నాకథఁ దొల్లియర్థరచనారుచి మించఁగఁ జెప్పి; తట్టివా
ల్మీకిచరిత్రముం నొడువు మెచ్చుగ నీవిపు డచ్యుతాత్మజా!

క. పావన రమణీయంబగు
నా వాల్మీకులచరిత్ర మది కృపసేయన్
రీవి మెఱయు నీపుణ్య
ప్రావీణ్యమ యచ్యుతేంద్ర రఘునాథనృపా!

క. అని యానతిచ్చి చన మే
ల్కని యే నెంతటి యనంతకరుణాఢ్యుఁడవే
యని యా రఘువల్లభునిన్
వినుతించి ప్రభాతవేళ వేకువ మెఱయన్.

వ. కొలువు కూటంబున కేతెంచి విబుధోత్తములకుం జెప్పిన వారు నిది శోభనస్వప్నం బపారకరుణాసముద్రుం డగురామభద్రుండు నీనిజభక్తికి మెచ్చి కృతిసేయు మని యానతిచ్చెం గావున నీకవితావిశేషంబు సకలలోకప్రసిద్ధం బగునని సంతసించి పలికిన నేను నవ్వాల్మీకిచరిత్రంబు సేయుసమకట్టి తత్ప్ర

(*) ఇతఁడు రామాయణ మనుకృతి నతిమనోహరముగా నవార్థగర్భముగా రచించియున్నాఁడు. దానినే మధురవాణి యనువేశ్యాతిలకము సంస్కృతమున ననువాదముచేసెను. దీనిలో బాలకాండమునందే 8000 పద్యములు గలవు

సాదలబ్ధం బగు కవిత్వంబు తదధీనంబుగాఁ జేయుట యుచితం
బని విచారించి యద్దేవతాసార్వభౌమునకును.

క. బర్హిణకంఠచ్ఛాయా
గర్హణచణకాయునకు, జగద్గేయునకుఁ,
బర్హిర్ముఖమకుటీ ఘటి
తార్హణచరణునకు, ఘనకృపాభరణునకున్.

క. రక్షోవక్షోఽసృగ్గస
కుక్షింభర నిశితసాయకునకుఁ, మిథిలా
ధ్యక్షసుతానాయకునకుఁ,
ద్ర్యక్షస్తుతనామునకు, దయాధామునకున్.

క. భీషణ ఘోషణ జలనిధి
శోషణశరధారునకు, ససూయామాయా
ద్వేషణ భాషణ ఖరఖర
దూషణ పేషణపటిష్ఠదోస్సారునకున్.

క. వైదేహీ మిత్రునకుఁ,
సాదిత శత్రునకు, సప్తసాలమహీరు
డ్భేదనపటుశరునకు, హర
కోదండవిఖండనాధికుంఠకరునకున్.

క. మార్తాండవంశపావన
మూర్తికి, నవహారచంద్రమోహీరలస
త్కీర్తికి, మానిమనోంత
ర్వర్తి శుభాకారునకును, రఘువీరునకున్.

వ. సమర్పితంబుగా నాయొనర్పం బూనిన వాల్మీకిచరిత్రం బను
ప్రబంధరత్నంబునకుం గథాసూత్రం బెట్టి దనిన.

క. శ్రీవరచరణాంభోజ ర
జోవ్యాసితమగుచు నలరు సుకృతి నికర సం
జీవనము పావనము బద
రీవనము విముక్తి సుందరీయావనమై.

మ. నరుఁడుం దానును గ్రీడసల్పె నెపుడుఁ నారాయణుం డవ్వనిన్
వరమౌనివ్రజయాగభాగముల నాస్వాదించుచున్ మంత్రవా
క్పరిపూతాహుతిధూమగంధముల నాఘ్రాణించుచుం శ్రోత్రభా
సురదిగ్గ్రామగసామగానములు వించున్ నిత్యసంతుష్టుఁడై.

సీ. ఒక్కనాఁడైనను జక్కఁగాఁ గనువిచ్చి
బెళుకుఁ జూపులఁ జూచు ప్రేమ లేక
వేడుకకైనను వెకలినవ్వులు మీఱ
నటనఁ జూపట్టఁ బల్కుటయు లేక
యుబుసుఁబోకకునైన నుల్లంబు చల్లఁగా
గందం బలందెడు పొందు లేక
నెలకైనఁ గొంతయాఁకలి దీఱఁ గలమాన్న
కబళ మొక్కటి జిహ్వకమియు లేక

గీ. నలఁగి యెండల నెండి, వానలను దడిసి,
మోహ మనుత్రోవ యెఱుఁగక దేహమాత్ర
ధారుఁడై యట్టి యచ్చటి తపసులెపుడు
వలవఁ జేయుదు రల ముక్తి లలనఁ గోరి.

చ. శమదము లైన యమ్మునుల, శాసన మెట్టిదొ గాని, శానలం
దమతమయిచ్చఁబచ్చికలు ద్రచ్చివెసం జను హోమధేను సం
ఘములకు గోపబాలకుల కైవడి నేరిమి వాలవాలదం
డముల నదల్చి తెచ్చు మగుడం బులు లచ్చటనిల్చిమచ్చికన్.

ఉ. బాలరసాలసాలముఖపాదపరాజికిఁ బూని మానిరా
ల్వాలికలందు సైకత ఘటంబులచే సలిలంబు వోయఁగాఁ
గాలువ దీర్పఁ దిన్నఁగ నఖంబుల మన్నులు గీరిగీరి యా
వాలములందు నెక్కఁగఁబ్లవంగ మసంఘము లేమి చెప్పఁగన్.

మ. తుహినాహార్యగుహాగృహామరసరిత్పూరంబు లుద్యత్పుళిం
దహతక్రోడవిభిన్న ఘోణభవము క్తాపాలికల్ దెచ్చి తఁ
న్మహినింపించఁగ మానికన్యకలు ప్రేమన్ రేఁగుఁబాడ్లేఱుచుర్
రహిమైఁ గూడఁగ నేఁటి తారొడుల నిండంనింతు రెంతేతమిన్.

గీ. గజము లుటజాంగణంబులఁ గరములఁ గొని
దినము నివ్వరి*యన్నులు దెచ్చివైవ
నవి కపులు గోళ్ళ నొలిచి బియ్యంబుసేయు
మునుల హవిరన్న వేళకు ననువుగాఁగ.

క. గంభీరహ్రదములలో
నంభస్సులు ముంచి యిచ్చుహస్తంబులచేఁ
గుంభీంద్రమ్ములు మునికుల
కుంభిగమన లొసఁగు నీరు కుండలనిండన్.

---

*"అన్న" అనుటకు "అనియెడు దోచినయట్టియున్న తోడ" కిరిడాళిరాయుడు.

క. నారాయణుండు సాక్షా
త్కారంబున నతిథివోలెఁ గ్రతుభాగంబుల్
కోరికిఁ గయికొనునఁట యట
నారయఁ దన్మునులభాగ్య మలవియె పొగడన్.

గీ. అవ్వనంబున శౌనకాద్యఖిల మునులు
మునులఁ బుణ్యవివర్తాపఘనులఁ గూడి
హరికథామృతలహరి నందంద చాల
నోలలాడుచు నుండెడువేళయందు.

సీ. నారాయణునిదివ్య నామావళులు పల్కు
మహతిఁ దామూఁపున రహింవహింపఁ
బవడంపు నునుగెంపుఁబగటు కెంజెడగుంపు
జిగియాకసపుఁ జొట్టుఁ జిగురుగొలుపఁ
గేల్దమ్మిఁ బొడముమహా క్షికపం క్తి యన నవ
స్ఫటికాక్షసరము సంభ్రమము చూపఁ
బ్రతిదినస్నానసంగతమైనగంగాంబు
పాండిమం బనఁ దనుప్రభ సెలంగ

గీ. విష్ణుభక్తులె ఘనులు భావింప ననుచు
బిరుదుపూనెనో యనఁ గుంచె కరమునందు
నమరఁగాఁ నంత నంతరిక్షమున వచ్చె
నారదుఁడు తత్త్వబోధవిశారదుండు.

క. వచ్చిన నమ్మును లెల్లను
హెచ్చినతమితోడ నతని కెదురేగి వేసం
దెచ్చి యతి కర్ఘ్యపాద్యము
లిచ్చి యుచితపీఠి నుంచ నెలమి నతండున్.

సీ. శౌనకా సుఖమె, విశ్వామిత్ర లెస్సలా,
కణ్వ మంచిదియె, భార్గవ శుభంబె,
శుక సుతపరిణామంబె, సుతప సంతోషంబె,
చ్యవన సేమమె, పరాశర శివంబె,
కపిల మంగళమె, మార్కండేయ కుశలమే,
వత్స సౌఖ్యమె, కాత్స్య యుత్సవంబె,
మాండవ్యభవ్యమే, మైత్రేయ భద్రంబె,
సుబల మేలే, వశిష్ఠ శోభనంబె,

గీ. క్రతు, భరద్వాజ, గౌతమ, కశ్య, పాత్రి
కలశసంభవ, కౌండిన్య, గర్గ, మంద
పాల, జాబాలి, రోమశప్రముఖులార!
మీరా యీర లానందముగ నున్నవారె యిచట ?

క. అనుచుం గుశలప్రశ్నం
బొనరించిన మౌను లెల్ల నుల్లము లలరం
వినుతు లొనరించి సురముని
కని యిట్టులు వినయమున్ నయంబును బెరయన్.

క. నారద ! బ్రహ్మజ్ఞానవి
శారద ! శారదపయోదసన్నిభదేహా !
సారదయా ! నిజతేజో
దూరదళితదురితభయ ! చతుర్ముఖతనయా!

క. బహుళబ్రహ్మాండంబుల
బహిరంతర్గతము లగు ప్రపంచంబుల యం
దహరహము విశృంఖలగతి
మహిమఁ జరింపుదువుగాదె మహితవిచారా !

క. కావున నీ విశ్వమునం
దీ వెఱుఁగనికథలు లేవు; ఋషికులతిలకా
భావించి చెవులు చల్లఁగ
శ్రీవిష్ణుస్మరణకథ వచింపుము మాకున్.

చ. అని యిటు లామునిప్రవరు లందఱు మోదము నిక్క నొక్కత్రీ
తున మురఘుస్మరస్మరణరూపకథాశ్రవణానుషంగు లై
వినుతి యొనర్ప, నాతఁ డతివిస్మయవిస్మయమానవక్త్రుఁడై
వనజదళాక్షు భక్తజనవత్సలు నెమ్మదిలోఁ దలంచుచున్.

చ. పులకలు మేనజాదుకొనఁ బొంగుచుమాటికిహర్షబాష్పముల్
జలజలఁజిందఁగా హరితలంపునఁ జిందులుద్రొక్కఁ గొంతసే
పలయికవోలె నైమఱచి యంతటఁగన్నులువిచ్చిచూచెమా
ను లడిగినట్లు యర్థము మనోగతమాటకు విచ్చమెచ్చుచున్-

క. మునులార! మీర లొనరిం
చిన యీ ప్రశ్నము పురాణసిద్ధము శుద్ధం
బనఘ మమోఘంబు శుభం
బ నితరజనసులభ మైతిహాసిక మరయన్.

వ. అని పలికి తత్సమీపంబునం బర్వతుం జూపి యితండు మత్సఖుం డితనికి విష్ణు కథారహస్యంబులు కరతలామలకంబుగాఁ దెలియు వినుండు నేనిదే రమావల్లభుసేవకుం బోయి వచ్చెద నని వారల వీడుకొని నారదుం డరిగిన యనంతరంబ, శౌనకాదు లత్యంతహర్షంబున నప్పర్వతమహర్షిం జూచి నారాయణస్మరణమహిమానుభావంబు వివరింపుమని యడుగుటయు నప్పర్వతుం డి ట్లని చెప్పందొడంగె.

సీ. మౌనులార! నారాయణస్మరణమహిమ
హిమకరకళాధరుం డొకయించుకంత
యెఱుఁగు నసి వింద్రుమదియును నెఱుఁగ లేరు
బ్రహ్మాదిక్పాలసురమునిప్రవరు లెంమ.

గీ. పరమమునులార! శ్రీహరిస్మరణరూప
కథ యనఁగ నామకీర్తన కథయ నామ
కీర్తనము సేయఁ జేయఁ దన్మూర్తిత్తెల్ల
యుల్లమునఁ జూడఁజూడ రంజిల్లుఁగాన.

ఉ. శ్రీహరినామకీర్తన మశేషభవప్రభవాఘవిమోహ సం
దోహవికర్తనం బని శ్రుతుల్ మొఱపెట్టఁగ వించు వెండి సం
దేహముప్రోఁక మూఢులగతిం బెడఁబాతురు కర్మవార్ధులం
దోహరిసాహరిఁ మున్గఁగి యొల్లరు దీని ప్రచింత యేమనన్.

లయగ్రాహి.

క్షేమము శ్రుతిప్రకర సీమము సమస్తగుణ
ధామము నిశాటకుల భీమము మునీంద్ర
ప్రేమము మహాముని లలామము తమోభరవి
రామము నతాళికర హేమము సదర్థి సు తక్ష
స్థేమము ముఖాభినవ ధ్మామము విశిష్టతర పా
హ్రేమము కృతప్రమద భూమము శుభార్థో
ద్దామము లసద్గతికి దీమము శివాదృతవి
నామము రమాధిపతి నామము దలంపన్.

క. ఈహరినామరహస్యం
బూహింపఁగ సర్థవాదయుక్తులచే సం
దేహించు విష్ణుమార్గ
ద్రోహులకుం దెలుపవలవదు పరాకైనన్.

క. పరనిందకుల, కసూయా
పరులకు, శ్రుతివిహితకర్మపరిహారులకుఁ, వా
హరిచరణభక్తిరహితాం
తరంగులకు, నిది వచింపఁదగ దండ్రు బుధుల్.

క. పాషండుల, కాగమపర
దూషకులకు, నాస్తికులకు, దుష్కృతమార్గా
న్వేషకులకు, నిది చెప్పిన
దోషము గల దనుచుఁ జెప్పుదురు బుధులెల్లన్.

క. ఎవ్వరు విశుద్ధమానసు,
లెవ్వ రఖిలజీవభావహితమతి మనువా
రెవ్వరు సత్యవ్రతపరు
లవ్వారపుణ్యులకు దీని నర్థము వినఁగన్.

వ. మునులార మీరం దఱు గోవిందచరణారవిందవందనపరా
యణులు నతినిశితధీకుశాగ్రధారాఖండితగ్రంథులు నూర్ధ్వ
మంథులు సాత్త్వికులుం జాత్త్వికులుం గావున మీకు నీ
హరినామకీర్తన మహాత్మ్యం బెఱింగిన మాత్రంబ వివరించెద
నేతత్ప్రకాశకంబైన యొక్క యితిహాసంబు గలదు, సావ
ధానమతులై వినుం డని యిట్లని చెప్పందొడంగె.

సీ. శ్రీకిఁ బుట్టినయిల్లు చింతామణికి గని
యంబుజాక్షునకు శయ్యాగృహంబు
కల్పకవనవాటికలకు నావాలంబు
పాకారిముఖులకుఁ బాకభూమి
కామధేనువులకు గాష్ఠీవమంబుద
నివహంబునకును బానీయశాల
విశ్వంభరాదేవి వెలిపట్టుపుట్టంబు
నెలతాల్పువేల్పున కలరుఁదోట

గీ. సలిలపతిబాష్పసము నదీసతుల కెల్ల
నర్మసీమంబు గిరులకు వర్మ మనల
తాండవితపాండుడిండీరఖండధాళ
ధళ్యసాంద్రంబు పాలసముద్రంబు మించు.

క. ధళధళన మించు నందుం
గలితసుధాఫేనపిండఖండంబులు శ్రీ
లలనామణియాటల కై
యొలమి నునుచు వెండిబొమ్మరిండు లనంగన్.

శా. ఏయేచోటుల నిచ్చయా నచట నే యానాము మైపాన్పు పై
శ్రీయోషాపతి యుండుఁగాక యనుచుర్వీశేషాహిదానంతటం
గాయవ్యూహము వన్నెనో యనఁగ శంఖశ్రేణి పాణింధమ
చ్ఛాయాచ్ఛాయతరీతినం దలరుఁ జంచల్లోలకల్లోలముల్.

ఉ. ప్రాలి జలంబుఁ గ్రోలుఘనవారిదపంక్తులలోఁ దళుక్కునం
గ్రాలుమెఱుంగుఁ దీగియలుగన్గొన నొప్పుచునుండునందు నె
క్కాలము వీచిగర్భములఁ గ్రమ్మఱఁ గ్రమ్మఱఁ బ్రొట్టునప్సరస్
స్త్రీలన నెల్లచో నన ధరీణధురీణవిలాసమూర్తులై.

చ. ఘనబడబాగ్నికీలములఁ గ్రాఁగి యభంగతరంగ కైతవం
బున వెసనింగి వెన్నొరయఁబొంగి చెలంగుబయఃప్రపూరముల్
దినదినమున్ సమాగతనదీజలయుక్తి నడంగు నంద్ర కా
క నిమిషమాత్ర లున్నను జగంబుల నొక్కట నాక్రమింపదే?

కం॥ ఆవర్త చక్రములన్
నావర్తన మొందు నందనంబు గనుమ్ము
భావింప వివిధ మంద
గావ భ్రవ విభ్రమ ప్రకారము దాఁ

ఉ. పన్నగశాయి నాభిసిత పంకరుహాపరిభాగపీఠి మై
నున్న చతుర్ముఖుండుబలెనుండుదమంచుఁదలంచియందు దా
రున్నతఫేనకూటముల నోహరిసాహరి నెక్కి తేలుచుం
జన్నపయోధరార్భకుల సారె నగున్ వరుణావరోధముల్.

క. ఆపాలకడలినడుమం
దీపించుం జగదఖండ దీపముఁ దేజో
రూపంబు నగుచు శ్వేత
ద్వీపము నానావిధోపధిదురాపంబై.

క. జ్వాలదౌర్వానలశిఖలం
గలశపయోరాశి గ్రాఁగిఁగా నట నడుమం
దలముగఁ బట్టిన మీఁగడ
వలెఁ దెల్లనిదీవి శీవిఁ బరఁగుచునుండున్.

సీ. తరిఁగొండచేఁ ద్రచ్చుతఱిఁ దేలి యొక్కెడి
క్కునఁ జేరు నవనీతకూట మనఁగ
మథనపరిశ్రాంతి మైఁ జుట్టచుట్టిన
వాసుకి ఘనభోగవలయ మనఁగఁ
దరఁగల నానాటఁ దఱచుగా నొక్కెడఁ
దెట్టిన ముత్తెంపుఁ దెట్టువనఁగ
జలనిధిరాజు వక్షస్థలంబునఁ జాలఁ
బసమీఱు వజ్రంపుఁ బతక మనఁగ

నీరనిధికన్యకామణి నీడచూడ
నచట నిల్చిన నిద్దంపుటద్ద మనఁగ
ధవళకాంతిప్రబలి పదిగ్గళకమగుచుఁ
దేజరిలుచుండుఁ దగుతీవిఁ దెల్లదీవి.

ఉ. ఆ తెలిదీవి తీవిమెఱయన్ రయమొప్పఁ దరంగమాలికా
నీతములైన ముత్తెములు నిచ్చలుఁ బైపయి నాడు ముక్తికం
జాతదళాయతాక్షి ఘనసంభ్రమ మొప్ప ముముక్షువాళిపైఁ
*జే తనఁ బ్రాలు వోయుగతి శీతసమీరసమీరితంబులై.

వ. అందు.

సీ. శ్రీభూమినీళావిచిత్రపాదన్యాస
ధన్యాసమానసౌధవ్రజంబు
సప్తసమస్వరోచ్చారణజ్ఞమనోజ్ఞ
కీరశారీశాలికేలివనము
రథ్యాసమాస్తతోరణబద్ధకల్పక
ప్రసవజాలసుగంధబంధురంబు
రవిసుధాంశూపాధిరహితనిత్యోజ్జ్వల
నైజతేజోభరభ్రాజితంబుఁ

* "చేతఁబ్రాలు" అనుటకు —

కలయం గాడ్పునఁ దూలి పుష్పాడి దివిం గప్పారు మారుండు వే
డ్కల వారామరమావసంతులఁ గడంకం బెండ్లి సేయించుచో
తలయంబట్టిన యుల్లభంబు వగిదిన్ వేమాఱుఁ దద్భూమిపైఁ
జెలు వొందించుచుఁ రాలుఁ బుష్పవితతుల్ చేతన్ బ్రాలోయనన్.

పిన్నకోట పెద్దన ప్రద్యుమ్న చరిత్రము.

జటులకరచక్రచండప్రచండశక్ర
కుముదకుముదాక్షగణపతిప్రముఖబాహు
దండపాలితమణిగణదండరుచిర
గోపురము మీఱుచుండు నై కుంభపురము.

క. శ్రీరమణనాభికుహరస
రోరుహసద్గంధలహరి రోసి చరించున్
సారెకు నచ్చట శిశిరస
మీరము లక్ష్మికైకసుఖముమీఱఁగ నెపుడున్.

సీ. శ్రీవత్సకౌస్తుభశ్రీలఁ బూననివారుఁ
గుడుసుఁగ్రైదువలు సేకొననివారు
ఘనఘనాఘననిభాంగముల మించనివారు
పసిఁడిదుప్పటులఁ జొప్పడనివారు
జలజ నందక శార్ఙ్గముల ధరింపనివారు
నగుగుల మిన్నేఱు నిడనివారుఁ
గమనీయభుజచతుష్కంబుఁ దాల్పనివారుఁ
బులుఁగుగొల్లని నెక్కి పోనివారు
వెదఁదకన్నులఁ గృప యుట్టిపడఁగ నెపుడు
భక్తసంతతిఁ బ్రోవఁ బాల్పడనివారు
లేరు వెదకిన నప్పురి సారసాక్షు
సారసారూప్యములుగన్నవార కాని.

క. అంత ముకుందుఁడు మణిమయ
మందిరమున నుండుఁ గోటిమన్మథశోభా
కందళితరూపరేఖా
సుందరుఁ డై, రమయుఁ దాను సుఖతరలీలన్.

క. శ్రీతరుణీపతిఁ జూడఁగ
నాతెలిదీవికిని దీర్ఘయాత్రాపరు లై
యేతెంచిరి సత్పురుషులు
నాతతహర్షులయి లీల నట యొకవేళన్.

క. ఏతెంచి యచటి మహిమలు
చేతోమోదంబు లుల్లసిలఁ గనుఁగొనుచున్
నూతనమణిఘృణిజాత
ప్రోతం బగు హరిహజారముం జొచ్చితగన్.

మ. సరసీజాసనవాసవాదిసుమనస్సంఘంబు సన్మౌనులున్
సారిదిఙ్మిత్రాజెడు చావను ల్గడచి మెచ్చుల్ వచ్చు గంధర్వకి
న్నరగానంబుల తానమానముల నానందంబు నొందించుచుం
దిరమా నొక్కవిలాసమందిరము గాన్పించంగనీక్షించుచున్.

క. లోపలఁ జనిచని హరి నీ
లోపలకురువిందకందళోజ్జ్వల *కనకా
లోపలసద్రచనాజా
లోపలలిత మైన యొక్కయున్నతవేదిన్.

---

* కనకాలోపము=బంగారులోపములేనిది.

సీ. కౌస్తుభమణి గన్న కనకంపుబొమ్మనా
వనధికన్యక యురంబునఁ జెలంగ
విమలాదికాంతలు వెన్కఁ గంకణనిక్వ
ణము మించ వింజామరములు వీవ
నిలయు నీళయుఁ బాదపలినముల్ గుబ్బచ
న్నుటువులఁ జేర్చి యందముగ నొత్తఁ
దెలిదమ్మి రేకుల తేటఁజూపఁగఁజాలు
వాలుగన్నులఁ గృప్రవేలు చిండ

మాటికిని శేషనిశ్వాసమారుతములఁ
గుందనపుఁ జేలచెఱఁగు లందందకలయ
మృదులతరభోగభాగంబుమీఁదఁ బవ్వ
ళించి, చిఱునవ్వు చెక్కుల నించువాని.

సీ. మకరతశ్యామకోమలవిగ్రహమువాని
మకరకుండలదీప్తిమహిమవాని
మకరాంకకోటిజిన్మధురరూపమువాని
మకరాకరోరుసద్మంబువాని
మకరభిచ్చక్రభీమకరాంబుజమువాని
మకరార్కదుస్సహామహమువాని
మకరందనిష్యందమానితోక్తులవాని
మకరాదివేయినామములవాని

మకరతోరణరుచిహారనికరసంభ్ర
మకరభుజమధ్యగృహారమామహితముఖ హి
మకరసదృగుద్భటజ్వలత్ప్రకృతి వాని
నిందిరాపతిఁ జూచి యానంద మొంది.

గీ. మేనులెంతయుఁ బులకింప మౌను లపుడు
వినయ భయ భక్తి సంభ్రమాన్వితమనస్కు
లగుచు, దండప్రణామంబు లాచరించి
నిలిచి యిట్లని పొగడి రన్నిలవర్ణు.

దండకము.

శ్రీభామినీ భూమి నీళా కుచాభోగ భాగాతి భాస్వద్భుజామధ్యమధ్యందినార్కార్చి రాధిక్యధిక్కార్యవేలప్రభాజాల జాలంధరోడ్యాణ బాధానుసంధాన సంభేదనానందికర్మాదిహృన్మందిరోద్యన్నిధిధ్యాసనావాస నామూలకందా నమద్భక్తపాళీ ముకుందా ముకుందా సదానంద గోవింద బృందారకశ్రేణి మాణిక్యకోటీర కోటీ రుచిస్నిగ్ధముగ్ధాంఘ్రిపంకేరుహా వ్యాసమానా సమానాధికత్వస్థితిం బాయు నీమాయచందంబు డెందంబునన్ యోగిబృందంబు గానంగలే రన్న చోద్యంబు లింకేటికిం బుజ్జవం బొప్పఁగా బొజ్జలో నొక్కపజ్జం జగజ్జాలముం మాటి యొక్కొక్కరోమంబుబ్బు మున్నిటిలోఁ జిన్నపాపండవై యుండి యుం డెండియుం హేమగర్భాండభాండంబు లొండొండ నీరోమకూపంబులం దంతరాంతంబులై కందుకంబుల్ వలెన్నిండి

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

~~రామాయణం మనకే~~.

రామాయణం మనకే - శ్రీ రమణాచ

ర్యుల ఉపదేశం చేసిన తీర్థయాత్రలు.

* * * [illegible]

[illegible] (ప్రభు [illegible]).

యాదర్ విరాడ్రూపముం బట్టియున్న, జోఁ అవై వారిరాశిం బ్రయా
చోరకుం జీరియుఁ, మేటితామేటివై మూఁపునన్మందరగ్రావ
ముఁ మోచియుఁ, ఘోణివై కొమ్మునంబూని యాక్షోణి
రక్షించి, మామాతిదక్షుఁ హిరణ్యాక్షు శిక్షించియుఁ సామి
హార్యక్షమై నీపదాపేక్షమై యున్నప్రహ్లాదు నాహ్లాదముం బాపు
దుష్ప్రాపునానాసురాలాపు ముమ్మాపుదగ్రాయసోగ్రాశిజాగ్ర
న్నఖాగ్రంబులం జించియుం బొట్టివై, మెట్టి వైరోచనిం గిట్టియుం,
భార్గవాకారముం బూని దోరర్గళఖ్యాతి సంవర్గణోద్దంతదర్
రాచతండంబులం గండ్రగొడ్డంట ముయ్యేడుమాఱుల్ వడిం
జెండియుఁ రామరూపంబునం గిల్పి, నీపాదసేవల్ ప్రసాదింపు
మోదేవతాసార్వభౌమా! పవిత్రైకనామా! ఘనశ్యామ!
శ్రీరామ! హస్తీకృతశ్రీ విహస్తేంద్రవైరీ నమస్తే హితార్థప్రదా
నా నమస్తే నమస్తే నమస్తే యటంచు న్నుతింపన్.

క. అమ్మునుల నుతిరవమ్ముల
నెమ్మన మలరంగ నపుడు నీరజనాభుం
డమ్మణిమయమందిరమ
ధ్యమ్మున నున్నట్లయుండి యాశ్చర్యముగన్.

సీ. బాలాతపము నింగిపైఁ బర్వుగతిఁ గటి
విలుగట్టు వన్నియవలువ వెలయ
దృక్కోణకరుణాబ్ధి కెను రెక్కమకరయు
గళమున మకరకుండలము లలర

గళశంఖమునను జొక్కపుముత్తియంబుల
లీల నక్షత్రమాలిక చెలంగఁ
బాణిపద్మంబుల రాణించు నాళంబు
లనఁగఁ గోదండసాయకము లుండ
మది వెడలి నిల్చు చంద్రబింబం బనంగ
నురమునందునఁ గౌస్తుభ మొఱపు నెఱపఁ
బచ్చరామానికపుజిగిపగ టనంగ
నమరవారలమ్రోలఁ బ్రత్యక్షమయ్యె.

క. ప్రత్యక్షంబై కనుఁగొని
ప్రత్యక్షరవిలసదమృతరసయుక్తములౌ
నత్యంతసుమధురోక్తుల
నృత్యన్మణికుండలుండయి దయం బలికెన్.

గీ. పరమపావనమైన మీ పారమార్థి
కస్తుతికి నిచ్చ మెచ్చితిఁ గలశజలధి
యందుబలె నేను మీమానసాంతరమున
నెపుడు వసియింతుఁ జనుఁడు మునీంద్రులార !

గీ. అనుచు హరి పల్కుటయు విని మునివతంసు
లద్భుతోత్కర్ష హర్షాబ్ధియందుఁ దేలి
యింతకరుణాంతరంగుఁడవే యటంచు
మఱియుమఱియును మ్రొక్కి రమామాధవునకు.

వ. ఇవ్విధంబున సమ్మహర్షులు సహస్రసహర్షు లగుచు నకారణ
కరుణాపరాయణుం డగు నారాయణు సేవించి తన్మూర్తి
భావింపుచు నప్పాలకడలి వెడలితత్పయోనిధానసుధాతరంగ
ఘటఘటాయితవర్షిష్ణు గగనతరుస్పర్ధి వేలావనమాలాప్రసవ
జాల లోలంబక ప్రాలంబానుబంధి మందరగంధవహడింభ
సంభ్రమవిలాస్రప చేళిమసస్యాలోకంబగు శాకద్వీపంబునకు
వచ్చి యచ్చట, నిశాట నోరుశృంగ బలభద్ర శతకేసర దేవ
పాలంబు లనుపుణ్యశైలంబులు మెట్టి, యందులం బుట్టిప్రవ
హించు ననఘయు నాయుర్దయు సరోంతయు పంచపదియు
సహస్రద్యుతియు నిర్జరద్యుతియు నను నిమ్మగలం దానంబులు
గావించి, దధిమాడల్ల సముద్దండగండకావళిహిండనోచ్చా
లితఖండ శీకరషండ తాండవ గగనపుండరీక భ్రాంతిసంబోధి
యగు దధిమహాంభోధి యుత్తరించి, పంచాక్షరీప్రపంచిత
పంచవదనసాక్షాత్కార నిర్వంచన పంచజనోదంచితం బగు
క్రౌంచద్వీపంబునకు డిగ్గి, తదభ్యంతరంబున వర్ధమానోప
బర్హాణ నందోపనందన సర్వతోభద్రాది సీమభూమీధరం
బులు దర్శించుచుం దత్పార్శ్వంబుల నభయయు నమృ
తాగయు నార్యకయుం దీర్ఘపతియు నను నదులనాడి యనం
తరంబ నిరంతరాజ్యరసచ్ఛురణ పిచ్ఛిలకుక్షిగత కులక్షితిధ
రాగ్రలగ్నమహీరుహ ఫలగ్రహణ మోహారోహి ముహు
ర్ముహుళ్ఛ్వవమాన జలమానవడింభ సంరంభావలోకన-

కుతూహల పరిహాస ద్వరుణపుర తరుణీవారపూరితోభయ పారంబగుఘృతాకూపారంబుదాఁటి, యంబరచుంబి కుశ స్తంభాగ్ర జాగ్రత్పత్ర కరపత్రనిర్భిన్న జలధరగర్భగళిత నిస్తుల స్థూలముక్తాఫలకలిత నిజాండసందోహ సందేహ కృతానుధావన వనతామ్రచూడ క్రమతర శాస్త్రమకంఠస్వరామ్రేడిత వివిధపత్రిరథజాల కోలాహల కాంతప్రాంత కాంతార దురాపంబగుకుశద్వీపంబున కేతెంచి, తదంతరంబున మందర గిరికందరామందిరుండగు నింకుశేఖరుసేవించి, యా చెంగటం జతుశృంగ కపిల చిత్రకూట ద్రవిణాదిధరణీధరంబు లవలోకించుచు, రసకుల్యయు మిత్రవిందయు శ్రుతివిందయు వేదగర్భయు ఘృతాచ్యుతయు మంత్రమూలయు నాదిస్వాంగల మహానదులం గ్రుంకి, ముదంబుగదుర మదిరాస్రుద్రోన్మత్త చిత్తపరస్పరస్పర్ధారంభ శుంభ దంభోమహిషనిష్ఠురశిరోఘట్టన త్రుటితపరుషపాషాణకఠినవిషమవిషాణకోణ శకలశ్రేణి పాణింధమసమయసముత్పత హల్లు రజ్జరరజరరపాఠీనపటల చటుల ప్రభాధగద్ధగితదిశావారంబగు సురాపారావారంబు నుల్లంఘించి, పల్మలుంబొగడుచు, శాల్మలీగుల్మ లీన పరిణతఫలవిశీర్ణ పలాయమాన స్థూలతరతూల ఖండపాండరాభ్రవిభ్రమాపాదిత శరత్సమయోత్సవాలోకన విజయయాత్రారంభి తత్రత్యకుంభినీధవబంధుర దుందుభిధ్వాన సంబోధిత ద్రోణక్షోణీధర గుహాకుహారనిద్రాణకంఠీరవ కంఠరవస్తంభి

తారికుంభికోపంబగు శాల్మలీద్వీపంబున కవతరించి, యా
సరస స్వరసశతశృంగవామదేవకుంద ముకుంద పుష్పవర్షాది
మేదినీధరంబులు దర్శించుచు, నాదండ నుద్దండపాపచ్ఛటా
చ్ఛేదనంబులు సేయుననుమతియు సినీవాలియు సరస్వతియు
రజనియు రాకయు నందయు నను తరంగిణుల మునింగి
యుప్పొంగి నుతియించుచు, నిరంతర మధురమధురసాసార
సమృద్ధివివృద్ధతర భోగజడభావసంపర్కాకు నోదన శర్కరా
ప్రియాత, సంతతవ్యావర్తన చరజ్జరదజగర నికరభూరి
ఫూత్కారజాత వాతోద్ధూత భూధరవ్రాత కందలితకందు
కఖేలనా చరిత ఖేచరాక్షి మోదంబగు నిక్షూదంబుఁగడచి
నడచి,బంధురస్కంధపటలనట్యజ్జటాచ్ఛటాచ్ఛాదిదిఙ్మండలా
ఖండితాఖండ తాండవఖండపరశురేఖావిడంబనడంబరాభ్రం
లిహ మహోలక్షిత హిరణ్మయ ప్లక్షం బగు ప్లక్షద్వీపంబు
నకువచ్చి, యచ్ఛోటల మణికూట వజ్రకూట జ్యోతిష్మ
తీంద్రసేన సువర్ణహిరణ్యష్ఠీవ మేఘమాలంబు లను సేతు
శైలంబులుచూచి యరుణోదయ నాంగిరసయు సుప్రభా
తయు సత్యంభరయు ననునదులం దీర్థంబులాడి, యవ్వలం
గదలి, ప్రమద్యత్తిమితిమింగల ఘులీగాత్రసలిలో పరిపరి ఘాక
మాన జరత్తగూఢపాత్రప్రకల్పితాపూర్వ మధ్యస్థల స్థూలత్ర
రతరంగసంగనిర్నిద్రం బగు లవణసముద్రం బతిక్రమించి,
మహామేరు క్షోణిధర దక్షిణతటలక్షిత జంబూవృక్షగళద

సదృక్షఫలప్రవాహామరుత్తరంగిణీప్రపంకాయమానా కలంక జాంబూనద సంపాదితాగణ్య పుణ్యస్వరూపం బగుజంబూ ద్వీపంబుఁ బ్రవేశించి, యంత.

సీ. మలయశైలనితంబవలయ చందనలతా
నిలయమై భవము వర్ణించుకొనుచు
మంగళప్రస్థాభ్రభరంగలగ్నమనోజ్ఞ
శృంగలక్షణము లీక్షించుకొనుచు
మైనాకవివిధప్రసూనసవార్తానూన
నానాకటకకాననములు గనుచుఁ
హల్లకాచలసరోహల్లకామోద సం
వేల్లితానిలము సేవించుకొనుచుఁ
గుతుక ముప్పొంగ మఱియుఁ ద్రికూట చిత్ర
కూట మణికూట వృషభ కాకుభ మహేంద్ర
వారిధా రేంద్రకీలపర్వతములెల్ల
మెట్టి తత్పుణ్యభూములు చుట్టిచూచి.

క. చనిచని కాంచిరి విద్రుమ
వనరాగద్విగుణితాంబువర్ణముచేతం
గననొప్పు తామ్రపర్ణిన్
వనధివరవర్ణిని నవశ్రీపర్ణిన్.

గీ. కాంచి యిది పాండ్యభూపాలకాంచిత మగు
కేళిదీర్ఘిక యిది మంచికెంపురాలు

గలుగుచుండెడు గని యిది కలశభవుఁడు
నిత్యసంధ్యావిధులు తీర్చు నెల వటంచు.

వ. అందు నందఱుఁ దీర్థంబు లాడి,

క. ఆ తామ్రపర్ణి చెంగట
నా తామ్రప్రచురకిసలయద్యుతి నవ సం
జా తామ్రవర్ణముల వి
ఖ్యాతంబై మించునట్టి గజతీర్థంబున్.

వ. కనుంగొని తత్తటంబున నిల్చి, యందఱు నానందంబు తోడ.

సీ. లాలితబాలశైవాలజాలచ్ఛాయ
నీలకాయంబు వన్నియఁ బొసంగఁ
బైనిండఁ బర్విన పద్మపరాగముల్
హాళిఁదితాపిత్త చాయ ననుకరింప
నగ్రజాగ్రద్వినీలాంబుజాత శ్రేణి
చాఁప్రిన తొండంపు జాడ నమరఁ
పార్శ్వతటోడ్డీనపక్షినాదంబులు
ఘంటాఘణాత్కార గరిమఁ బెనుప
మారుతోద్ధూతశీకరమండలంబు
ఘనఘమధువిభ్రమము దెల్ప ననవరతముఁ
దనరు గజతీర్థ మనుట సార్థముగఁ జూపె
నద్భుతంబుగ నీసరోజాకరంబు.

క. అని పొగడుచు నా చెంగట
ననుపమతపమునఁ జెలంగు నాత్రేయుండ

మునిఁగని, యాతీర్థ గరిమ
మనఘా! వివరింపు మనుడు నతఁ డిట్లనియెన్.

చ. కరిణులు గొల్వ నొక్కకరి, గాటపు వేడుకఁ దొల్లి భూధరాం
తరఘనకందరాటవుల దాపుల మేఁపులు మేసి మేసి మై
బిరుసుగ నెండవేఁడిమిఁ దపింపఁగ దెప్పరమైన దప్పిచే
దిరుగుచు నెంచు నీరు గలతెంకులు గానక దీనకంఠమై.

క. మన్నెలు రేఁగఁగ నేనుఁగు
మన్నీఁడడవిఁబడి యొడమావులు ద్రావం
గన్నటఁ బఱచుచు నదియా
స న్నొగులుచు వ్రాత సోలి జాలింబడుచున్.

క. కొన్ని పెంటియేనుఁగులుఁ దానుజోకమై
మూఁకదప్పి, దప్పిమోము లెండఁ
జల్లగాలిజాడ మెల్లన యరసి, యా
సరసి దరిని నింపు బెరసి యంత.

క. కడుపులునిండఁగ జలముల్
వడిగ్రోలెం దొండములను వారక సరసిం
బుడబుడ ముంచుచుఁ బ్రక్కలఁ
గుడియెడమకుఁ జల్లికొనుచుఁ గుంభీంద్రంబుల్.

క. నిండార జలముద్రావియు
వెండియు వెండియును గడుపు వెలితిగఁ బైపై
నొండొండ గ్రోలి జలరుహ
మండంబులతోడ గ్రీడ సల్పుచునుండన్.

క. మకరంబొక్కటి యక్కరిఁ
గికురించుచు వాడికోఱలగిఱకలఁ బదముల్
వెకలించిన, నించుక కద
లకయుండం బట్టె బిట్టు లావడరంగన్.

ఉ. పట్టిన నగ్గజేంద్రమును బాదములం బెకలించిచూచి, యి
ట్టట్టు చలింపరాకతిభయంబున మస్తకముం దటంబులం
గొట్టుచుఁ, గూఁత వెట్టుచును గుంభయుగాంతరసీమహస్తమున్
బెట్టుచు నార్తిహారి హరిఁ బేర్కొని యుచ్చతరస్వనంబునన్.

ఉ. ఓహరి మోదయాంబునిధి యోభవబంధరుజాపహా మహా
బాహాము చేత సంబువులు ద్రావఁగ నిచ్చటఁ జేరి, యీజల
గ్రాహము చేతఁ జిక్కువడి గాసిలితి న్ననుఁగావవే యసం
దేహముగాఁగ నీవ యిట దిక్కుసుమీ ఖగరాజవాహనా!

క. అనిపల్కెడు కరిమొఱఁదా
వినియో వినలేదో యింత విస్మయముగ నం
తన దీనభక్తరక్షణ ధు సంతఁ గఱగా
ఘనుఁడు మురాంతకుఁ డనంతకరుణ దలిర్పన్.

సీ. తనుబిల్చినప్పుడె వినిపోనుపడెనంచు
మకరంబు కరి రేకుమడఁచునొక్కొ
విభుఁడు గల్గిన మొఱవినఁడె లేఁడని దంతి
జడిసి ప్రాణము లేడ విడుచునొక్కొ

యార్తులరక్షింతు ననిపల్కుచుండెను
బిరుసునేఁటికి లేక జరగునొక్కొ
యుంకించివైచిన యురువడినేనియుఁ
జక్రంబు వక్రంబుఁ జఱచదొక్కొ
యనుచుఁ దార్క్ష్యుంను మదిమీఱి చనఁగవాగె
నిఱికియొత్తుచు నచ్యుతుఁ డేగుదెంచెఁ
దనదు దర్శనమును సుదర్శనము నపుడు
చక్రపదనక్రముల నొక్కసారెఁ బొదువ.

క. హరి గరుడుల రుచు లత్తఱి
సరిగా నొండొండ తీవ చాలుగఁ దగ నం
బరమున గన మెప్పుడును గం
ధరమణిధనువులని యాత్మఁ దలఁచిరి వేల్పుల్.

క. కరి తలఁచుట మునుపో హరి
కరితలఁ గరమిడుట మునుపొ కాదగు నని యొం
డొరులం బలుకుచుఁ దలఁచిరి
యరుదుగ సురలలికరంజితాంజలు లగుచున్.

క. చక్రపదసార్వభౌముని
యాక్రందన రవమునందు నైక్యము నొందెం
జక్రికరచక్రవిదళిత
నక్రార్తరవంబు వెఱఁగునన్ సురలుండన్.

క. హరిహస్త స్పర్శనమునఁ
గరియును గరిభావ మెడలి గంధర్వుండై
సురమార్గంబున నాకుం
బురుహాక్షుం భక్తరక్షుఁ బొగడుచుఁ జనియెన్.

గీ. నాఁటఁగోలెను గజతీర్థనామ మొదవె
నీసరోవరమునకు మునీంద్రులార !
యిందుఁ గ్రుంకిన జనులకు నిందుధరుని
కంటె మిక్కిలి సంపద గలుగుచుండు.

వ. అనిన విని యక్కరివరదుని మహత్త్వంబు చిత్తంబుల హత్తి
నృత్తంబులాడుచుండ.

సీ. వందె మిమ్మని లక్ష్మిపంతంబుఁ బోనన
నెద కౌస్తుభ మెడల్చి యదర వైచి
పడఁతి పాదములందుఁ బావలు గదియింపఁ
దొడిగియుఁ దొడుగక తొలఁగఁద్రోచి
కదిసి విష్వక్సేను కైదండ యొడిసియుఁ
గడువేగ మడరంగఁ గడకు నూఁకి
బరిమేని గరుడుని నురువడిమై నెక్కి
పదపదమని సారె పన్నె సోఁకి
సురలు గని మ్రొక్క నసురులు సురిగి స్రుక్కఁ
జక్రమున నక్రశిరమును జక్కఁజేసి
హస్తమున హస్తి మస్తంబు మస్తరించి
వెలయు శ్రీహరి శుభము గావించు మాకు.

క. అని పొగడుచు నాతీర్థం
బునఁ దానములాడి వెడలి మునిశేఖరు ల
వ్వనజాతభక్తరక్షణ
ఘనకథలు నుతించికొనుచుఁ గౌతుకమెసఁగన్.

మ. శుభతీర్థంబటుదాఁటియవ్వలిమునుల్ హిండత్త్వపాసాంద్రచం
ద్రభటాభంగఘటీనటాయితము లానందంబునొందింపఁగా
శుభవారిందనువుల్ దొలంచి యవలక్ష్సాంపొందునింద్రోపల
ప్రభలన్ వెల్గెడు బాలకృష్ణు విభవభ్రాజిష్ణు సేవించుచున్.

క. సీతాపతిదోర్వైభవ
కేతువు దశవదనమదనఖేలైకకథా
హేతువు తాపసజనజీ
వాతువు సేతువును జూచువాంఛలు వెలయన్.

తే. అవ్వలసం జని రనిన విని యమ్మహర్షు లత్యంతహర్షంబునం
దరువాత్రివృత్తాంతంబు వివరింపు మని యడుగుటయు.

మ. భువనాపూర్ణపిచండచండదనుజాంభోజాతవేదండ దం
డవినమ్రామృతకుండ కుండలిపశుట్వావైభవాఖండ ఖం
డవిధూత్తంసకకాండకాండకుమారాండద్ధామమార్తాండతాం
డవితోద్దండశిఖండిమండలవిభా డంబాంబుదోజ్జృంభణా!

క. బంహిష్ఠనిష్ఠురాశుగ
సంహతిసంభృతనిశాటఝాటమహీభృ
త్సింహా సతతోపనిషదుప
బృంహితవేదైకమూర్తి భేదవకీర్తీ.

పంచచామరము.

ఘనాఘనాభ తారక ప్రకాశ భక్తరంజనా
జనావనాభుజాగ్ర చక్రజర్జరత్పలాశనా
దినాధినాథయూథ తేజ దిక్ప్రసిద్ధశాసనా
సనాతనాసుధామ్నగేంద్ర చంద్రజిద్యశోఘనా.

గద్యము.

ఇది శ్రీరామ చంద్రసాంద్రకరుణాకటాక్షలబ్ధ సిద్ధసారస్వతవిశేషనిరర్గళవాగ్వైభవాశేషసరససాహిత్యకళాభోజ సత్య సంభూషితముఖాంభోజ సకలసామ్రాజ్యధౌరేయ నిరతావారితాన్నసత్రసంతోషిత ప్రతిదివసపంచాశత్సహస్రభూసుర బహువారావర్తిత మహాదానవైభవావర్తిత భాసుర నిజనామాంకితాకళంక వస్తుసమగ్ర బహుళాగ్రహారభూషిత చోళధరామండల నిఖిలభోగనిర్జితాఖండలసాధిత సముద్రాంతరద్వీపపరన్నృపాలసంస్తుత ప్రతాప నేపాళభూపాలస్థాపనాచార్య కర్ణాటరాజపూజనీయ ధౌరంధర్య రామసేతుశ్రీరంగవిజయరాఘవపుర కుంభకోణాది దివ్యస్థలప్రతిష్ఠాపితరామభద్ర సర్వజనసంభావిత గాంభీర్య ముద్రావినిర్జితసముద్ర సదాశ్రితభరణదీక్షాదక్షదక్షిణ సింహాసనాధ్యక్ష రాజాధిరాజసమున్నతాసాధారణ శౌర్యదిగంత ప్రసిద్ధతరౌదార్య సుజ్ఞానజనకసతతసంసేవితజనకపోషితవిద్వత్కవియూథ భువనశోభితగుణసనాథ బలవత్పరిగృహీత సామంత

మహీకాంత విమోచనశ్లాఘనీయ బాహాబల మూర్తి మాంబా గర్భశుక్తి ముక్తాఫల చిః చెవ్వయాచ్యుతనృపాలపుత్ర సజ్జనస్తోత్ర పాత్ర రూపరేఖా విజిత కుసుమసాయక శ్రీరఘునాథనాయక ప్రణీతంబైన వాల్మీకిచరిత్రం బను మహా ప్రబంధంబు నందుఁ బ్రథమాశ్వాసము.

శ్రీరస్తు.

వాల్మీకి చరిత్రము.

ద్వితీయాశ్వాసము.

శ్రీకాంతాకుచభద్ర
శ్రీకాంతభుజాంతరాళ శీతలకరుణా
లోకప్లావితనత యత
సీకుసుమసమానధామ శ్రీరఘురామా !

వ. అవధరింపు మప్పుర్వాతుం డమ్మునుల కిట్లనియె నవ్విధంబున
నమ్మునీంద్రులానందంబున.

క. దక్షిణదిగ్భాగమునఁ బ్ర
దక్షిణగతి నరిగి యరిగి దర్భశయనముఁ
వీక్షించి సేతుమూలా
ధ్యక్షుఁ శ్రీరాముఁ గొలిచి తద్దయు వేడ్కన్.

సీ. చక్రతీర్థంబున స్నానంబు గావించి
బేతాళవారిధి స్నాతులగుచుఁ
బాపవినాశినీ ప్లావనం బొనరించి
సీతాసరస్సునఁ జెలఁగియాడి

మంగళతీర్థసంపర్క మానందించి
యమృతవాటికను దేహములు దొలఁచి
లక్ష్మణతీర్థఖేలనమున నలరుచు
రామ తీర్థంబు పూరములఁ గ్రుంకి

శంఖచక్రజటాతీర్థ జలములందుఁ
దానములుచేసి గంధమాదనసుగంధ
మందరసుగంధవనమంద మందగంధ
వాహముల దేహముల శ్రమ వ్రాల్చి మోల.

గీ. వెండియును వారలు హనుమత్కుండమునను
బ్రహ్మకుండంబునను దీర్థరాజమైన
కోటితీర్థంబునను ధనుష్కోటియందుఁ
గ్రుంకులిడి రామలింగంబుఁ గొలిచి నిలిచి.

మహాస్రగ్ధర.

చని వారలా కాంచిరంతఃగ, సరభసవిసరత్సాంద్రవీచీమరీచీ
జనితోద్దాఘాంధకారస్థగిత దశదిశాచక్రకద్యోతివిద్యో
తనకృత్స్వాతీఃఝాటోత్తరళతరద్యగంతప్రభా......

శ. ... ...

... లా

కాంచితపాతీసఘటా
చంచల్లుఠనములు సారెసారెకుఁ గనుచున్.

క. అలంకారాపాథో మ
ధ్యాలంకారప్రకారదాకారమునం
గ్రాలు నల రామసేతువు
నాలోకించుచు మునీంద్రు లతిహర్షమునన్.

చ. పరిసరవిద్రుమద్రుమవిభాపటలంబుల డంబు నల్గడం
బొరిఁబొరిఁ గప్పనొప్పె రఘుపుంగవు సేతువుచూడు మోమునీ
శ్వరకులచంద్ర! యీజలధి శైవలినీతతి యిచ్చ గెంపురా
సరిపెణ నేన నీటుగన జందెపువాటుగ వైచెనో యనన్.

క. బిట్టురువడి నూఁతేనుఁగు
లిట్టలముగఁ బోరవరుణుఁ డెప్పుడు నడుమం
గట్టించిన తెట్టన నీ
కట్ట సెలంగెదును సారికాంఘ్రిప్రవరా!

క. వారిధిరంగస్థలమున
జేరి తరంగమ్ములనెడు జెట్టులు పైపైఁ
బోరంగ నడుమ బలుపిరి
సారించిన సరణి సేతుసరణి చెలంగెన్.

క. ధరణీతరుణీమణికిం
బరమగు నీయంబురాశి మధ్యంబున న
బ్బురపు నెరిక యన సేతువు
గర మలరెను వివిధతరునికరదంతురమై.

క. ఆలోకించితె సేతువు
నాలోకాలోకమహీధరా కోంచలమహా
పౌల స్త్యజయ స్తంభము
వ్రాలి జలధిఁ దేలియాడు వగఁ గనుపట్టున్.

గీ. భోగికులపతిసంతతి భూమివలయ
వహనజాతపరిశ్రాంతి వదలనుదధి
పైకిఁ దేలుచుఁ దనసంధిభారమెడల
నిగడెనో యన సేతువు దగె నరేంద్ర !

ఉ. ఈవనరాశి మీఁదట శయించిన మాధవు గారవించి యిం
పావహిలన్ మహీమహిళ యాదటఁజాఁచినహ స్తమో యనం
గా విలసిల్లెడున్ గలితకంకణనాదము లించ రాఘవ
త్స్మవరుసేతువెంతయునుగౌతుకమిచ్చుమునీంద్రచంద్రమా!

క. అనియిటులు వివిధగతులను
వననిధిఘనసేతుమహిమ వర్ణించుచు న
మ్మును లచటు గదలి బహుపు
ణ్యనదులు వనములును గాన నరయుచునుండన్.

మ. కనవద్యోంబురరత్న మొక్కటి,వియద్గంగాతరంగానుషం
గన దన్మందరగంధవాహవిధుతాంగశ్రాంతి నృత్యద్వధూ
జనమంజీరఝుణంఝుణస్వనితచంచచ్ఛ్రీద్రశాలావిలా
సనవేందూపలసౌధయూధరుచి సంఛన్నాగ్రదిగ్భాగమై.

క. అదిగని మధురానగరం
బిదిగో దడవులకుఁ గంటి మీనాక్షీకృతమాలా
నది గ్రుంకి సోమసుందరుఁ
బదరక సేవింపవలయుఁ బదపడఁ డనుచున్.

గీ. అఱిగి వారలు హేమపుష్కరిణి చెంతఁ
గాంతతరమైన నీపవనాంతరమునఁ
దనరు కర్పూరసుందరుఁ దరుణ శీత
కిరణ శేఖరుఁ గని, నమస్కృతులు సేసి.

గీ. పంచశరభంగ కర్పూరపాండురాంగ,
మేరుకోదండ ధృతరమామిత్రకాండ
నాగవరహారకలధౌతనగవిహార,
నీకు మ్రొక్కెద మభవ యనింద్యవిభవ !

వ. అని సన్నుతించి వెండియుం జతుష్షష్టిలీలావినోది యగు హాలాస్యనాథుని మహిమ భావించి.

సీ. మునులకందఁగరాని మోక్షంబు పక్షికి
దయచేసె నెవ్వాఁడు నయమెలర్ప
వివిధార్థములుగ ద్రావిడసూత్రములు సల
క్షణముగా నెవ్వాఁడు సంగ్రహించె
జంబుకంబుల దురంగంబులుగాఁ జేసి
యమ్మె నెవ్వాఁడు పాండ్యాధిపతికి

శ్రుతినిందకులఁ దామసుల శూలవిద్ధులఁ
గావించె నెవ్వాఁడు ఘనత మెఱయఁ
దట్టఁదలఁబెట్టి కట్టెఁకు పిట్టొసంగు
ముసలియవ్వకు నై మన్ను మోచె నెవ్వఁ
డట్టిలింగస్వరూపున కఖిలపతికి
సోమసుందరునకు నీకు జోడుఁగలరె.

వ. అని వర్ణించుచు నవ్వలం జనిచని.

శా. అంతం గాంచిరి వారిచూడ్కి కనవద్యప్రోద్యదుద్యానముల్
వింతల్సేయుచు నుండఁ గా నుభయకావేర్యంతరీపాంతరా
క్రాంతాశాంతవిచిత్రగోపురఘనప్రాకారసౌధావళీ
ప్రాంతప్రోతమణిప్రభోజ్జ్వలనభోరంగంబు శ్రీరంగమున్.

క. కనుఁగొని కావేరీజల
మునఁ గ్రుంకుచు వేదశృంగమును బ్రణవమయం
బును నగు రంగవిమాన
మ్మునకు నమస్కృతులు సేసి మునికులచంద్రుల్.

సీ. మంచితెమ్మెరదూది నించిన గోదుమ
వన్నె పానుపుమీఁద నున్నవాని
వలచే దలాడగా నిలిపి వామకరంబుఁ
జెఱుతొడ పైఁజాఁచి మెఱయువాని
దృక్కోణఘనఘృణామృతము మీఱెడులీల
నెలనవ్వుచెక్కుల దొలఁకువానిఁ

దనపాదపద్మముల్ దప్పక సేవించు
నలవిభీషణుఁజూచి యలరువాని
సరస వాయక జయజయశబ్దములను
మించుపంచాయుధములను నించువాని
రంగతరళితమణిభూషణాంగవిభుని
రంగవిభుఁగాంచి చిత్త ముప్పొంగుచుండ.

క. దండము లిడి నిలిచి నము
ద్దండఘనశ్యాము రంగధాముం* బాశో
ద్దండజనకు నానాజగ
దండధురంధరు నుతించి రంచితఫణితిన్.

శా. కావేరీహృదయాభిరామపులినాకల్పాహితల్పంబునన్
శ్రీవామాక్షియు నీవు లోకములు రక్షింపంగనున్నాఁడవే
యో విశ్వంభర యో కృపాజలనిధీ యో రంగ గేహాంచితా
శ్రీవత్సస్తుతవత్స వత్సలత రంజిల్లన్ మముం బ్రోవవే.

వ. అనిమఱియు మునిపుంగవు లాభుజంగశయనుం గని యంతరం
గంబుల భక్తియుప్పొంగుచుండ.

---

* పాశోద్దండుఁడు = బ్రహ్మ. బ్రహ్మకుఁ బాశముఁ జెప్పినందునకు, "కమలజు పాశంబు గాలాశ్రుగ్రాదుగాఁ గాంచగ్రదండంబు గదయుఁగాఁగ." కుమార. ఆశ్వా ౧౦-౧౫౭ వ పద్యము. మఱియు "పవనచతుష్క విల్లద, రజోగుణమిల్లద పద్మపీఠమి। ల్లద, కలహంసమిల్లద, కమండలువిల్లద, పాశరజ్జువి। ల్లద." జగన్నాథవిజయము. ౩ ౫౬౧.

చ. తలగడ బాముఁ జేర్చుకొనిదయ్యము నెయ్యమునమ్మ్రియేటిలో
నెలవుగ నిల్లుగట్టుకొని నీవిటులుండఁగ నోర్చుటెట్లు మా
వలనగు మానసాబ్జముల వాసము సేయు; కొఱంత లేదు నీ
యలమట దీఱెడుఁ విను విహంగమవాహనరంగమోహనా.

క. అన వారి ముగ్ధభక్తికి
ననయంబును నలరి రంగహరి నవ్వుచు మీ
మనసులలోనన యున్నాఁ
డను జనుఁ డని పలుక నజ్జటాధరవరులున్.

సీ. పంకజబంధుబింబస్థాయి త్రైలోక్య
మంగళదాయి శ్రీరంగశాయి
సకలజనానందసంధాయి గరుడతు
రంగమయాయి శ్రీరంగశాయి
సహ్యకన్యాతటాంచలకులాయి ప్రపంచ
రక్షణోపాయి శ్రీరంగశాయి
యఖిలదైవతసంసదతిశాయి యగణిత
బ్రహ్మాండకాయి శ్రీరంగశాయి

గీ. నిఖిలజగదింద్రజాలంబు నెఱపుమాయి
యచ్చులకునెల్ల మొదలనచ్చైనవ్రాయి
కొలుచువార్కలపాలిటి తలఁపురాయి
రావణానుజదాయి శ్రీరంగశాయి.

గీ. రంగనిలయోపవాసంబు రంగనాథ
చరణపంకేరుహద్వంద్వసంభజనముఁ
జంద్రపుష్కరిణీస్నానసంగతియును
గలిగె మనలకు భాగ్యంబుకతన నేఁడు.

వ. అని పొగడుచు నవ్వలం గడచి యంత.

సీ. ఏవీటనిరవొందు నిందుశేఖరుఁ డప్డు
బృహదీశ్వరుం డనుపెంపుఁ గాంచి
యేపట్టనమునకు నేలికయా నృసిం
హస్వామి జనకామితార్థభూమి
యేప్రోలికెలన నెప్డిలరారు నీలమే
ఘశ్యాముఁ డిందిరాకాముకుండు
నేనగరమున నిర్హేతుకదయఁ బ్రోచు
నతకల్పవల్లి యానందవల్లి
యెచట విలసిల్లుఁదగ సుందరేశ్వరుండు
ప్రాంతకాంత కవేరకన్యాంబుధన్య
వివిధసస్యప్రశస్యమై వెలయుచుండు
నట్టి తంజాపురంబున కరిగి వేడ్క.

ఉ. అందలి సౌధయూథములయందము నచ్చటి కేళికావనీ
బృందముచంద మాకెలన బింకపుఁ జూపుల కోపులించఁగా
నిందుముఖుల్ నటించువగ తెల్లఁగనుంగొని పొంగి యార!పౌ
రందరపట్టణంబె యిది రా మది రాజిలె నంచు నెంచుచున్.

మ. చని రమ్యాన్నులు నంతఁగొంతదవ్వులన్ సాంద్రద్రుమాకీర్ణ కా
ననముల్ కొన్నిటి దాఁటి, ప్రాగ్దిశరమానాథప్రభారమ్యహ
ర్మ్యనికాయంబులఁ జూడఁజూడఁ గుతుకంబాదక్షిణద్వారకం
దనరన్ నిల్చిన మన్ననారువసుధాధారు న్నిరీక్షించుచున్.

క. సేవించి తదాకృతి మది
భావించి కరాబ్జయుగళిఫాలస్థలికిన్
రావించి మిగుల సన్నుతి
గావించి ముదశ్రుపూరకలిత నయనుఁడై.

సీ. పసిబిడ్డయైయుండి బండిరాకాసి కీ
లెడలఁదన్నినయాతఁ డితఁడ కాఁడె
కాళియభోగరంగస్థలంబునయందు
నృత్తమాడినయాతఁ డితఁడ కాఁడె
గొల్లయిల్లాండ్ర మక్కువలెల్లఁ గొల్లాడి
యేచుగానను నాతఁ డితఁడ కాఁడె
గోధనంబులకెల్ల గొడుగుగా గిరివ్రేల
నెత్తిపట్టినయాతఁ డితఁడ కాఁడె

గీ. యిచట సంపంగిమొగ్గతాయెతులసిగయుఁ
జేతబెత్తంబు మొలను బసిండిపిడియ
మును సమర రాజవేషముఁ బూనియున్న
వాఁడితనిమాయఁ దెలియంగవశమె యెందు.

గీ. అనుచు నారాజగోపాలు నభినుతించి
మించి కమలాపురంబును గాంచి యచట
భోగరాగంబులను జాలఁబొలుపుమీఱు
త్యాగరాజుల సేవించి హర్ష మెసఁగ.

చ. అనఘరతుల్ మునీంద్రులును నావల నావలమానశీతపా
వనపవమానముల్ శ్రమజవారిహరింపఁగ వేరజాతటీ
ఘనవివిధాగ్రహారములు కౌతుకముం బచరించుచుండఁగాఁ
గని రటఁ గుంభకోణము ధగద్ధగితేందుమణిప్రఘాణమున్.

వ. కనుంగొని యచ్చట.

సీ. చక్రపాణికి నమస్కారంబు గావించి
        శార్ఙ్గపాణికిఁ గరాంజలి ఘటించి
కుంభేశ్వరునకు మ్రొక్కులు గూర్చి యలసోమ
        నాథుల కభివందనములు సేసి
నాగనాథునకుఁ బ్రణామంబు సవరించి
        విశ్వనాథునకును వినతిసలిపి
అవిముక్తశివునకు సాష్టాంగదండంబు
        లాచరించి మఱియు నచటఁగలుగు
దేవతాతతి కెల్లను భావశుద్ధి
చెలఁగుచుండ నమోవాక మలవరించి
యభ్రసభఁ జూచుకుతుక మదభ్రలీల
నలర నమ్మౌనిపుంగవులవల దాఁటి.

క. శ్రీముష్ణముఁ గాంచి తప
శ్రీమించఁగ నిత్యపుష్కరిణిఁ గ్రుంకి దయా
భూమిన్ శ్వేతవరాహ
స్వామిన్ సేవించి యవలఁ జనిచని యంతన్.

ఉ. సాంజలియై పతంజలిమహాముని రంజిలిచూడఁగా దెసల్
మంజుల పాదనూపురఝుళంఝుళనధ్వని మ్రోయుచుండఁగాఁ
గెంజడ లాకసంబడరఁ గేవలతాండవమాడెఁ జిత్తభూ
భంజనుఁ డెందు వేడ్కనలభర్మసభం గని విస్మితాత్ములై.

గీ. ఇందుశేఖరు సేవించి యెందుమాకు
భేదమెక్కడి దంచుఁ గాన్పించులీల
నందుఘనభోగవిభవంబు లందుచుండఁ
దిల్లగోవిందరాజులఁ దేటభక్తి.

వ. కొలిచి మఱియు నాభ్రదసభాపతి విభవంబులు పరీక్షించి.

సీ. నొసలికన్ బెచుమంట మసలునో పైకన
నిడుద కెంజడగుంపు గడలుకొనఁగ
నిలమోఁదుపాదము వలగొన్న నూపురం
ఝాండోంఝళశబ్దంబు లుగ్గడింప
భక్తులఁ బిలిచి సంపదలిత్తు ననుభంగి
ఢమఢమధ్వనిఁ జోడి ఢక్క మొరయ
మౌళిచంద్రుఁడు డాకాలియందియఁ దోఁచి
నిర్ద్వంద్వభావంబు నెరయఁజేయ

హాత్తి మై నొప్పు గెంటెంబు గుత్తముగను
గదిసి ఠింగులువాఱంగఁ గట్టి యసుర
మట్టి నాట్యంబు పలుపు నమాధవుండు
మాకువిభవంబు లొసఁగుచు మనుచుఁగాత.

వ. అని సన్నుతించుచు నిలింపబాలికాకేళికాభవనాయమాన మాణిక్యఖచితచకచకితసౌధయూధప్రభాడంబరం బగుచిదంబరంబుఁ గడచి యంత.

క. అరుణాచలవిభుఁ గరుణా
వరుణాలయుఁ గాంచి కాంచివరమునిఁ దేజ
స్ఫురణారుణమణినానా
భరణాంచితు నేకచూతపతిఁ గనుఁగొనుచున్.

చ. చనిచని కాంచి రంత హరిచందనభూరుహచారువాటికా
వని వనితాసహాయ సురవైణికతల్లజ పాణివల్లకీ
ఘననినదానుకారి మణికందరజాలముఁ బంచవర్ణ కాం
చనకలవింకచక్రవిలసద్ధ్వనిశీలము శేషశైలమున్.

వ. కనుంగొనియ వేంకటమహీధరంబునవిశంకటమణితటంబులం దముక్కుమోసినగతి నుఱుకు నాకాశగంగాతరంగిణి నంగంబులు దొలంచి, యభంగభంగతాండవంబులం బెరయు, పాండవతీర్థంబునం దానంబులుగావించి, తటమహీరుహాకదంబక ప్రసవడంబరంబులం గదంబించు తుంబురుతీర్థంబునం గ్రుంకులిడి, మఱియు నఘాపనోదసమర్థంబు లగు ననేక

తీర్థంబు లాడుచు వచ్చి వచ్చి, మజ్జనపరమజ్జన పుష్కలా యుష్కలావిష్కారిణియుఁ బాపిజనపాపకళంకదుష్కృతయాపంకజకరణియునగు స్వామిపుష్కరిణిఁ దీర్థంబులాడి,

గీ. కువలయంబున నిదియ వైకుంఠమనుచుఁ
గరముఁ జూపుచు భక్తిని గరముప్రోవ
స్వామిపుష్కరిణీ తీరభూమి నలరు
వేంకటాచలనాథు సేవించి నిలిచి.

సీ. మణికిరీటంబు సంపద లేమి యనవచ్చు
నమ్మ ము త్తియపునామమ్ము డంబు
మందహాసంబుల యందంబు హైసరే
సరిలేదు మెడకంటసరికి నెందు
నుదరబంధము నొప్పు లోహహోహాయెచ్చుల
మెచ్చువో బంగారు పచ్చడంబు
కటిఁ బసిండి కటారి కాంతి యెంతటివింత
మంజీరముల మంజిమంబు మేలు
ఉచితశృంగార మితనికి నొప్పుఁజూడుఁ
డిట్టి చక్కనితండ్రి యెందేని గలఁడె
వలతు రీ వేంకటాచలవల్లభునకు
యోగిపురుషులు మదియందయునిచి చాల.

వ. ఇక్కరణి నక్కంజాక్షుని చక్కఁదనంబునకు మిక్కిలి చొక్కి మఱియును.

లయగ్రాహి.

పంకజకరాకుచ విశంకటతటీరచిత
కుంకుమపటీరరుచి సంకలితవక్షో
లంకరణకౌస్తుభశశాంకరవిలోచన ప్రి
యంకరగుణప్రకర కింకరదమర్త్యా
శంకర నుతానతశివంకర సురాహిత భ
యంకర శరాగతకళంక భువనక్షే
మంకర మునీంద్రగణ సంకథితపావన ని
రంకుశమహామహిమ వేంకటగిరీశా !

క. సంకటము లెల్లఁ దొలఁగె వి
శంకట భవదీయవితతసతతఘనఘృణా
కంకటము గలుగమాకున్
వేంకటగిరినిలయ ! కాంతివిజిత కువలయా!

గీ అనుచు నవ్వేంకటాద్రీశు నభినుతించి
మించి యవ్వేళఁ జని మునుల్ గాంచిరంత
నంచితానందతీర్థసమర్థన సుమ
హాబలంబగునట్టి యహోబలంబు.

క. కాంచి మునిచంద్రు లచ్చటఁ
జెంచుల దొరయనఁ జెలంగి చెంచెతల కటా
క్షాంచలముల మరగిన నర
పంచానను భక్తవరదు భజియించి తగన్.

సీ. హరి యిక్కడను సామిహాసమై హిరణ్యక
శిపుఁ జీరె ఖరనఖశిఖరములను
బక్షీంద్రుఁ డిటమున నాత్మీకంబుగఁ దపం
బొనరించి విష్ణువాహనతఁ జెందె
గంగ నిర్జరులు డిగ్గంగఁ జేయఁగ నిందు
భవనాశినీధునీప్రభవహించె
నజ్ఞాక్షుఁ డిచ్చటఁ గుబ్జామ్రభూజమై
యమృతఫలములు దీనాళికిచ్చె

ననుచు నచ్చటి మహిమంబు నభినుతించు
కొనుచు నక్కొండఁగల తీర్థకుండలములను
దానములు చేసి మీఁది నెత్తంబు వెంట
నరిగి, యవ్వల నమ్మునుల్ హర్ష మెసఁగ.

సీ. కవణిల్లు నెచటఁ గాష్ఠజ్యోతి విద్యోతి
తారణ్యనివహమై యహరహంబు
నొసరు నెచ్చట ద్రుమజ్యోతి ఖద్యోతిత
కీటమై ఘనగుహాగేహములను
గ్రాలు నెచ్చటఁ వాలుకాజ్యోతి సద్యోతి
మై హితశంబరసమూహమగుచు
నుండు నెచ్చట శిలాజ్యోతి యుద్యోతిత
శృంగంబులను రత్నభంగి నెపుడు

నలరు నెచట బరంజ్యోతి యతివిశుద్ధ
తరణి మణిశబ్దబిలదగద్ధగితభాగ
యోగసన్నద్ధ బహుసిద్ధ యోగిమతుల
నట్టి శ్రీపర్వతమునకు నరిగి రంత.

క. గంగాది తీర్థజలముల
నంగంబులఁ దోలఁచి మల్లికార్జునునకు నా
రంగగిరిమల్లికార్జున
రంగత్కుసుమములఁ బూజ రచియించి తగన్.

మ. కనిరంతన్ భ్రమరాంబికన్ హారిమణీకాదంబకాదంబినీ
జనిశోభానికురుంబ నంబరచరీచంచత్కరాంభోజ భా
జనవాలవ్యజనానిలాంకురచలాంచత్కుంతలం గాంతలం
ఘనజంఘాలమృగేంద్రవాహన నహిగ్రైవేయ శాతోదరిన్.

క. కనుఁగొని సాంబశివస్తవ
మున నమ్ముకుటావబద్ధముగ్ధసుధాంశున్
వినుతించిన నాత్రిభువన
జనకుండును నద్భుతంబు సంఘటిలంగన్.

సీ. చుక్కల దొరయొకించుక నిక్కి శిరసునఁ
బదినూఱుచెంగులవాగఁ జుట్టి చు
తఱచు వెన్నెలలీను దళుకుసెమ్మోముపైఁ
దొలుపల్కులీనెడు తొడవువెట్టి

ముద్దులజింక మువ్మ్మోన పోటుముట్టును
సరవితో రెండుహస్తములఁ బట్టి
పెళపెళమను చెఱంగులరంగు లడరెడు
మూఁడువన్నెలపట్టు మొలను గట్టి
కేల్మొఱుకు ముత్తియఁపుఁజాయ గిబ్బనెక్కి
చారుతరహారశృంగారహారి యగుచు
ధారుణీధరరాజనందనయుఁ దాను
నమ్మునీంద్రులమ్రోలఁ బ్రత్యక్షమయ్యె.

గీ. ఇట్లు సాక్షాత్కరించి యా ఋషులఁగాంచి
దాంతిఘనులార! మీదు వరాంతికనుతి
మెచ్చివచ్చితి నిచ్చలు నిచ్చ హెచ్చు
కోర్కెలెల్లను మీకుఁ జేకూరుఁ గాక!

గీ. ఇదియుకా దెన్న నిచ్చటనెందు నెవరు
నెంతమాత్రంబు నుతియింతు రంతలోన
నేను వారి కభీష్టంబు లిత్తు వేగ
మౌనివరులార యీగిరిమహిమవలన.

వ. అని పలికి భుజంగకంకణుం డాలింగమధ్యంబునం బ్రవేశించె; నంత నకాంచనాచలచాపస్వరూపావలోకంబున నానందంబు నొందుచున్న యమ్మునిచంద్రులుం గుటజప్రసూనవాసితంబు లగునుటజప్రఘాణంబుల నేణీడింభంబులుసంభ్ర

మంబున నక్కడక్కడ జాతివైరి గొను కామధేనూధస్యధా
రాసారంబులు చవిఁగొని త్రుళ్ళగింతలిడ వానివెంబడిం బరు
వులిడు మునిబాలికల కేళికలు విలోకించి, తదంగణంబుల
మునిగణంబుల పవిత్రధవిత్రంబుల హోమధూమంబుల నతి
శ్యామాభిరామంబు లగు దరుస్తోమంబు లంబుదకదంబాబు
లని మనంబులం బ్రేమయూఁగ నాడు మయూరార్భకంబుల
లోఁగొను నశ్మగర్భరశ్మిచ్ఛటాచ్ఛురితంబులగు భూములం
గనుంగొనియుం గవకపత్రస్థానంబులం గానన సీధుకానన
లగు భిల్లపల్లవాధరులు భల్లంబులం ద్రెళ్ళనేసిన తమనిసు
వులం జూచి సంజీవకరణిం దిరుగఁ బ్రదికించి వానితోఁగూడి
సంచరించు కాంచనగరుల్లక్షితంబులగు పక్షులనీక్షించియుఁ,
దత్ప్రాంతంబుల నతిశాంతంబులగు శశికాంతశిలాంతరంబుల
క్రేవలం గుంభకప్రభావంబున శిలాంతరబంధులుంబోలె
నిశ్చలత్వంబు నెనసిఁ భస్మితభసితోద్ధూళితాంగులగు మహా
యోగుల బాగులు దర్శించియుం దత్ప్రవర్తనమహత్త్వంబు
నకు నందంద డెందంబున నానందించుచు.

గీ. వింధ్యభూధరమును బయల్ వెడలి యచట
నఖిల లోకైకశర్మద యైనయట్టి
నర్మదను గ్రుంకి మునిశరణ్యంబు లగుచుఁ
బొదలెడు నరణ్యములుఁ బుణ్యనదులుఁగడచి.

సీ. ప్రతివీథిసంచరత్పార్వతీచరణాంబు
జాతనూపురఝుళంఝుళరవంబు
విశ్వనాథవిహార వృషభరాజాకుంఠ
కంఠఘంటా ఘణంఘణ నినదము
పటహారవ దభంగ భాగీరథీభంగ
సంఘుఘుమంఘుమ స్వనభరంబు
రక్షాధికార భైరవభుజాస్తంభగం
భీర ఢక్కాఢంఢమారవంబు
సరవి నెచ్చోటమోక్షంబుజాటు సిరుల
కాపురంబగు నా కాశికాపురంబుఁ
దఱిసి మణికర్ణికాదితీర్థముల నాడి,
యుభవు సేవించి యచ్చట నలరుచుండ.

క. ఆ కాశీశ్వరు తార్తీ
యైక విలోచనమునందు నెసఁగెడు సెగలే
పై కొనియె ననఁగ లోకం
బాకులపడఁ దోఁచె గ్రీష్మ మతిభీష్మంబై.

క. పటపటఁబగిలెం గుంభిని
తటతటఁబధికులమనంబు తల్లడపడియెఁ
జిటచిటనగొసెన్ దవశిఖ
కటకటగ్రీష్మం బొకింత కనఁబడునంతన్.

చ. బడి చనుదెంచుచాయ ధరఁ బాంథులతాపములీర నక్కడ
క్కడఁ దరుజాలమూలములఁ గ్రమ్ముచునిల్వఁగదాని గ్రుచ్చుకో
వడిఁ గరపాళి యొత్తి దినవల్లభుఁ డల్లన సాఁగ నాఁగ న
య్యెడనతిదీర్ఘభావమువహించెనహంబులహోమహోగతిన్.

గీ. అట్టివేసవి బెడిదంపు వెట్టకతన
నేల నందంద విరిసిన నెఱియలందుఁ
దరణిపాదంబు లెడనెడఁ దవుల మెల్లఁ
దివిచికొనిపోవ దివసంబు దీర్ఘమయ్యె.

చ ఘనతరకీచకోత్కరముఖంబులఁ దద్గతభోగిఫూత్కృతుల్
దనరఁగ నూఁదియోషధికదంబకచూర్ణముఁగూర్చి కొండలం
*గనకము సేసెః దత్సమయకైతవ సిద్ధుఁడనంగ నెల్లెడం
గనగన మించె నంతయు నఖండదవాగ్నిశిఖాప్రకాండముల్.

చ. ఖరకిరణోగ్రతాపమునఁ గ్రాఁగి రసాతలభూమి డాఁగి సా
గరములు నింకెనో యనుచుఁగ్రైకొనిచూడఁగవచ్చిపోవుచుం
దిరుగు సవిద్యుదంబుదతతిం దలపించఁగఁజేసె నయ్యెసన్
ధరణిధరాగ్ర జాగ్ర దురుదావ ముఖోద్ధత కీలిధూమముల్.

---

* ఈధూమవేధిశబ్దవేధులకు:—

ధూమవేధీరసం పిష్ట్వా తేన వస్త్రం ప్రలేపయేత్ తతో జ్యోతిష్మతీ తైలే తద్వ్యర్తిం ప్రకల్పయేత్ । జ్వలితాం తాం తామ్రపాత్రే యోజయేత్పాత్రతాం గతే । తద్ధూమగంధమాత్రేణ సర్వం భవతి కాంచనం । శబ్దవేధీ రసో రాజః సా గుళికాం తేన కారయేత్ । తత్సర్వం జాయతే స్వర్ణం శ్రుతే శబ్దే పసంశయః । పాషాణవేధకో రాజః సా పర్వతానపి తేనవై, వేదయేదగ్నితప్తాని సర్వం భవతి కాంచనం. అని మంథానభైరవుఁడు:—

ఉ. అబ్బలు వేసవిన్ ఘనగుహాంతరసీమల రేవగల్లు మైఁ
బ్రబ్బెడు నుబ్బ సుబ్బఱఁగఁ బాటలు దప్పి మొగంబు లెండఁగా
బెబ్బులు లొక్కపెట్ట నతిభీకరభాంకృతు లాచరించె నా
గుబ్బగ గొండ లెండవడఁ గ్రొంకుచుఁ గూఁతలు వెట్టెనో యనన్

క. సుడిగాలి ధూళిఁ జుట్టుచు
వడిగా నందంద తిరిగె వలయంబగుచున్
బుడమియను బరణి తెఱ తిరిఁ
గెడుకరణిం జాలె నట్టి గ్రీష్మమునందున్.

గీ. ఊష్మలత మించ నెంతయుఁ గ్రీష్మసాలి
చండమార్తాండకిరణంపు శాటి మీట
నెండమావులు గదలె నుద్దండ గతుల
మృగకులంబులు గని తృష్ణఁ దగులుకొనఁగ.

క. బడిఁ బఱచు నెండమావుల
నడుమ నపుడ కాలి లోఁ గనంబడు నుద్య
ద్బడబాగ్నికీలముల గతి
గడుమించెన్ ధాతుపుష్పికానివహంబుల్.

గీ. పడగ సురటుల నప్పటప్పటికిఁ గొంత
ఫూత్కృతుల వేరి గాడ్పులు పొడముచుండ
బ్రదుకుఁ గవెఁ గాక భోగు లప్పగిదిఁ గాక
యుండెనే నట్టి వెట్టచే నుడికిపడవె?

క. ఆతఁడి సలిలం బెందును
బాతాళము ద్రవ్వఁగానఁబడకుండు గఠిన
భీతిల్లు యోగిజనులకు
శీతలకుంభకము గలుగ జీవన మొదవెన్.

సీ. కమ్మవీడెంపు శేఁగారంబు గలమోవి
కండచక్కెరపానకంబు లిచ్చి
చలువతావులు గుబ్బ కలికిలేఁబల్కుఁగ
ప్రంపుఁ బల్కులను గర్ణములఁ జొనిపి
జీనిపన్నీరు నించిన యట్టి కుచకుంభ
యుగళంబు నక్కున నొత్తియొత్తి
పాటల సుమసౌరభంబులు వెదజల్లు
సొగసుఁబయ్యెదకొంగు సురటివిసరి
రమణు లెంతయుఁ దమతమ రమణులకును
దాపములుపాపి రొకకొంత తపనుఁడపుడు
తనదుపంద్రెండుమూర్తుల నెలసినట్లు
కొండ లవియంగ గండంపు టెండగాయ.

క. ఇటు లన్వేసవి యెల్లెడఁ
జొటచొట నిప్పుకలు కలుగుచో నక్కాశీ
పుటభేదనంబు వెలువడి
యటుచనుచు మునీంద్రు లవల నవలగ్నతులన్.

మ. తమసానిమ్నగ దాఁటి తజ్జల సముద్యద్బాలశైవాల జా
త మసారద్యుతి తీరభూరుహవిభాధట్టంబు తోఁగూడి సం
తమసానీకముఁ బోలె నల్దెసలు నిండంజూచి హోహో మహా
తమసానీరము నిండెఁ జెల్లదని చింతం జాల బల్కెంపుచున్.

సీ. నలువంకలకు డిగ్గి పలువంకలకుఁ జాఱు
కొండవాఁకలు కెలంకులను నిండ
నొండొండఁ దీఁడించు నుండ్రలఁ జండ్రల
బొదిగొన్న పేకీతపొదలఁ దుదలఁ
జదలంటఁ బెరిగినఁ జాలలోయలచాఁటు
జాళె యల్లిన లీల సందు వెడల
నాఁగినకో........
వలయంబుఁగొనలోనఁగలయబలసి
వెదురు ములుబూర్గు ములు రేఁగు వెలగ వేను
గలివెయుఁ జెలంగ దిగ్గజకర్ణములను
జెవుడుకొన ఝిల్లికాధ్వని జంద్రమసఁగ
జీమదూఱని యొక వనసీమఁ గాంచి.

ఆ. మాను లచట వారిమార్గంబు గానక
వెదకివెదకి యల్ల విపినభూమి
పాపటయును బోలెఁ జూపట్టు నొకతప్పు
ద్రోవ వెంటనంటి బోవు చవల.

స్రగ్ధర.

కనిరామానీంద్రచంద్రుల్ ఘనరసవదసృక్పారణాచుంచుపంచా
నన కోపాటోప చంచన్నఖరకులిశ భిన్నత్రుటత్కుంభిరా ట్కుం
భనివేశోన్ముక్త ముక్తాఫల సరవిసరోద్భాసి భిల్లీమతల్లీ
ధనురాస్ఫాలస్ఫురన్నిధ్వనిజనితమృగీఘావనంబున్ వనంబున్.

క. కనుఁగొని యోహోహో! యీ
వనమహిమము లేరికైన వర్ణింపంగా
జనునే, యటంచుఁ బలుకుచుఁ
మునులందఱు నవ్వనాంతమునసంతంతన్.

సీ. తోరణంబులుగ వీథుల నారఁగట్టిన
యుష్పగండలకు నొండొండ దిగుగు
పులుగుల ఱెక్కఁగాఁపులఁ జాల నెగసెడు
పసరంపుఁ బొలకంపు ముసురుకొనఁగ
బసివట్టి నలుగడఁ బఱచిన మెకముల
పచ్చితోళ్ళచు బండ్లఁ గ్రుచ్చిపెఱుకు
బలుజాగిలంబుల భౌభౌ రవంబులఁ
గొంకి పంకములోన ఘుర్ఘురించి
పరువులిడు నూరపందుల ముఱికిగవులు
చేఁప తట్టలఁ గదురుతోఁ జెనసిచుట్టఁ
గూఁతవెట్టిన జనుల వాకొలుపఁజేయు
భయముగొల్పెడు నొకబోయపల్లె గాంచి.

క. చుట్టును బసరపుటెమ్ముల
తెట్టలుచూచినను మదికి దిగులయ్యెడు హా
కట్టేడిదైవం బిచ్చటి
కెట్టు మనలఁ దెచ్చె దాఁటుటెట్లొకొ యనుచున్.

క. చండాలవాటికయు నిటు
లుండున యీరోఁత గన్న నొక్కటఁ బ్రేవుల్
గుండెలు నిలువక వాంతికి
నొండరిగెడు కర్మఫల మహో యిటు లుండెన్.

క. నెఱి చెదర కిరాతుల ముం
దఱనైనం బోవవచ్చు దయమాలిన యి
క్కఱకుఁగిరాతుల ముందఱ
వెఱవక చనఁ బోల దిచట వెఱ వెయ్యదియో.

గీ. అనుచుఁ గరములు మొగముల కడ్డమిడుచుఁ
గోసినటువలె మనసున రోసిరోసి
వ్రాసి యుమియుచు సుడియు దుర్గంధమునకు
నాసికలుమూసికొనుచు సన్యాసివరులు.

చ. మిడిమిడియెండ కొట్టునను మేనులు పెట్లుచునుండ నేలపై
పదుగుల దుమ్ము కుమ్మువలె నంటుకొనన్ వడిఘుర్మతోయముల్
జడిగొనఁ గా జటల్ గడవసంబులు మోవఁగ లేకపోవ న
య్యెడనొకబోయదాయవలెనక్కడనుండియొయద్భుతంబుగన్.

క. బడి నేఁగుదెంచి యుఱుమని
పిడుగుంబలె నిప్పు లురులు బెడిదపుఁజూపుల్
గడలను జడిగొనఁ గడువడిఁ
బొడమెను తర్జనల నడవిపులుగులు బెగడన్.

చ. కటకటియించు నీలుబలుకాసియు నల్లని మేనుఁ జిమ్మఁజీ
కటి ఘటియింపఁ జేత విలుఁ గైకొని మేఘపుఁబిల్లవోలె నం
ట్టిటు శరపంక్తులడ్డముగ నేయుచు డాయుచు వచ్చివచ్చి యా
జ్జటికులసార్వభౌములకు సాఁగఁగ నీ కరికట్టి నిల్చుచున్.

క. నిలునిలువుఁడు మీచేతం
గలసొమ్ముల నెల్ల నిచ్చి కదలుఁడు నాతోఁ
జలపట్టిన మిము నందఱఁ
బలుచట్టులమీఁదనుతికి పారన్వైతున్.

గీ. అనిన నమ్మానులడిఁకిన నటు కిరాతు
బులుకుపులుకునఁ గనుఁగొని పలుకకున్న
బెడుసుఁజూపిన గాని యేయుడుగ గుడుసు,
బాఁపనపిసాచులకు భీతిదోఁపదనుచు

సీ. తొలుదొల్తఁ గుప్పి గోలలు గొన్ని పై నేసి
యవి నెట్టుపడిపోవ నౌడు గఱచి
గన్నరాకుములుకుల్ గొన్ని సూటిగఁ బన్ని
యవిపైకిఁ దేల సహంకరించి

యీ రేచుచిలుకుల గోరులంటఁగఁ ఖండి
యవియు వచ్చెనవో సదరిపదరి
పారావతమ్ములు పదియైదు నిగిడించి
యదియును దప్పిపో నాగ్రహించి
యిన్ని నాళ్ళకు నాచేత యేటుదప్పె
నౌర ! యీజడదారుల కంపతప్పు
గలదు గాఁబోలు ననుచును గరకు చుఱుకుఁ
జూపు లదరంగ నటువాని చుట్టువారి.

సీ. జడలచుట్ట కుదిర్చి మెడలపై మోచేత
గుప్పుగుప్పున సారె గుమికిగుమికి
కత్తుపాలలుచించి రక్తుకేలను ముంచి
జడియంగ మొగములఁ జల్లిచల్లి
సలిలంబు గళగళ తలలమీఁదటఁ బోసి
బుఱ్ఱకాయల నెత్తి పొడిఁ పొడిచి
కడవసంబుల రెమ్మ పెడమర్లుగాఁజుట్టి
కూనువోనడిపీపుఁ గొట్టికొట్టి
యిట్లుబాధించి శోధించి యొందు నొక్క
పచ్చపై కంబుగాన కప్పచ్చిబోయి
నేఁటి తెరవాటు పసలేక దాటిపోయె
ననుచు వెసవారి పిసమూని యవలికేఁగి.

గీ. వింటికొప్పునఁ జేయూది విన్నఁబోయి
యుసురుసురటంచుఁ గలఁగుచున్నవాని
చంద మీక్షించి యప్పు డాశాంతమతులు
మునులు పలికిరి చేసాఁచి మనికితమున.

గీ. తాపసుల మమ్ముఁ బసులచందమునఁ గొట్టఁ
జేతు లెట్లాడె నిదియేమి చేటునీకుఁ
ఘాతకుఁడుగాఁగ నెన్నాళ్లు బ్రతికె దీవు
రాతఁ జేసిరె యోరి! కిరాత నిన్ను.

క. ఇటుమునుపు నీవుచేసిన
పటుసాహసములకు నెల్ల ఫలమగు నోయీ!
జటివరుల నిటులఁ గొట్టితి
కటకట! యిఁకనైన దురితగతి మానవుగా.

క. ప్రాయము జలకల్లోల
ప్రాయము కాయంబు నస్థిరం బిందులకై
రోయక దురితమెతవమని
పాయక చేసెదవు నిందపరఁగఁ బుళిందా.

వ. అనిన నాలుబ్ధకుం డతిశుద్ధస్వభావుల సల్లాపయోగంబున
నుల్లంబునం గొంత శాంతి పల్లవింప వారల కిట్లనియె.

గీ. ఓఁదపసులార యాలిబిడ్డలకుఁగా
గాఁకనాపటించ గాన విడిసి

విల్లు నంపకోల లెల్లను [illegible]కొని
యున్న నాకుఁ బాపము దవు టెట్లు ?

వ. అనిననత్తాపసాగ్రణు లెట్లైన వీని ననుగ్రహింపవలయు నని
మఱియు నిట్లనిరి.

క. ఓరోరి నీవుచేసిన
ఘోరపుఁబాపములు నీవుఁగొడుకులు నాలుం
జేరఁ బడి పంచుకొందురొ
వారికిఁ బని లేక నీక వచ్చునొ [illegible]పుమా.

క. అన విని వారి ముఖాలో
కనమున జ్ఞానంబు వొడమఁగా శబరుం డో
మునులార ! యిత్తెఱం గా
లిని బిడ్డల గొబ్బునం దెలిసి యేవత్తుఁ.

క. అదె కల్లె దప్పు లేదిటు
కదలకుఁ డేవచ్చుదనుకఁ గాదని యవలం
గదలిన నాలాగు నెఱుం
గుమ రే కదయంచుఁ బలికి గొబ్బున జనియెఁ.

మ. చనిమార్గంబున సేనవర్గముల నేఁచం బోక లక్షించి ప
క్షినికాయంబులఁ గొట్టఁగోరక మదిం జింతాభరం బెంతయుం
ఘనమై యెక్కఁగఁ బక్కణంబునకు వేగంబోయియేచక్కిఁ జ
క్కని తాటింటికి నేఁగి వేకమగుకాఁకఁ వెచ్చగానూర్చుచుఁ.

క. విలునమ్ములు నటువైచుచు
నలసత నొక జింకతోలునందునఁ గూర్చుం
డిల వ్రాయుచుఁ దనపాపముఁ
దలపోయుచు నెమ్మనమునఁ దల్లడపడుచున్.

చ. కుమురుగ జంగసాఁచి చనుగుబ్బలు మీటుగఁ బొటుటాకుఁ బ
య్యెద పొదలంగ నెన్నుదురొకింత చెమర్పఁగ మేచకాళి నే
ర్పుదొరలఁ బాడిచందనపుగోలున నేనుఁగుఁగొమ్మురోఁకటన్
బ్రిదిలెనుకొప్పుతో వెగరుబిత్యముగుప్పనిజప్రియాంగనన్.

క. రావే యనిపిలిచిన నది
వేవేగన్ వదలు కొప్పు విప్పును జన్నుం
గ్రేవల వలఁగొను కెంపుం
దావడముల యొప్పుఁ జొప్పొదవఁ జనుదెంచెన్.

వ. ఇట్లు చనుదెంచిన నయ్యంగనం గనుంగొని యక్కిరాతుండు

క. ఓపడఁతి! తానొనర్చిన
పాపంబులు దలఁప నీకుఁ బనిగలదో నా
కేపనియొ కాక చెఱిసగ
మైపరఁగునొ నాకుఁ దాఁచ కంతయుఁ జెపుమా.

క. అనవిని యచ్చెలి నగుచు
న్నను నాయక! తలఁప నాకు నీదగు పాపం
బునకుఁ బనిలేదు నీ ప్రా
పున నెంతయుఁ గుడిచి కట్టి పొసఁగుట కన్నన్.

చ. తవుల వారికెవ్వరికతంబున నీవెర వప్పుదీసి తె
త్తువో కొని తెత్తువో తెరువుదోఁచుచుఁ దెత్తువో జూదమాడి తె
త్తువో చని తెత్తువో యదియు దోసమొ పుణ్యమొ నాకు నేటికో
తవతవ నీవు దెచ్చినవి దాఁచక వండఁగఁ బాడి నిచ్చలున్.

క. అనవిని మనస్సు చివుకురు
మనఁ గొడుకులఁ బిలిచి యట్ల యడిగిన వారుం
జనని పలికినటు పల్కిన
విని యచ్చెరువంది చాల వెతవెత నగుచున్.

గీ. మోసపోయితి నిన్నాళ్ళు నాసఁదగిలి
యాలుబిడ్డలుఁ దానుఁ జుట్టాలంచు
నెవ్వ రెవ్వారలే యూరికేదిత్రోవ
వీరి కేఁబాటువడుటెల్ల వృథయయనుచు.

క. దోసమునకుఁ బని లేదట
వాసామ్ములు వీరికిం దినంబని గలదే?
రోసితి సంసారముఁ దెగఁ
గోసితి మొదలంట బంధుగుల తగులెల్లన్.

వ. అనితలంచి యన్నిషాదుండు సన్న్యస్తసమస్తసంసారుండ
గుచు నానాసుకృతవాసనావిలసితంబగు సమాసజ్ఞానామృతా
పాదనంబున మోదంబు నొందుచుఁ బుత్రమిత్రకళత్రాది
సంగమంబు తొఱంగి, క్రమ్మఱ నమ్మునులపాలికిం జని యం
దంద వందనంబులు గావించి యంజలిపుటఘటితనిటలతటుం

డగుచుఁ దచ్చరణరేణుసంస్పర్శనంబునం బాటిల్లు వాశ్వాట వంబున నోమునీంద్రులారా! సకలకలికర్శనంబగు మీసం దర్శనంబునం గృతార్థుండనైతి; నాజననంబు సఫలంబయ్యెఁ; నాజవంజవభంజన స్వతంత్రంబగు నొక్కమంత్రంబు నాకు పదేశింపుఁడనుచు సంతసంబునం బునఃపునఃప్రణామంబులా చరించిన, నవ్వాచంయములు స్వనేచరుని సమీచీనధీచాతు ర్యంబునకు నాశ్చర్యంబు నొందుచు మున్ను వీడన్నితవం బులు సలిపెనో యాఁబవితుండయ్యు సత్కర్మంబు వాటింపం దలంచె నంతటి ధన్యుఁడని సంతసించి, సర్వవర్ణ సాధారణం బును నిఖిలమంత్రఫలదంబును లోకాపారదోషరహితంబును దేశకాలనియమానుపేతంబును సత్యకామంబును శ్రుత్యభి రామంబును మనుసార్వభౌమంబును నగు రామనామంబు కాని వీనిం బవిత్రుం జేయు వేఱొక యుపాయంబు లేదనియు నేతాదృశులకుఁ బ్రతిలోమంబుగా నుపదేశింపవలయు నని విచారించి యాదండ నొక్కతీర్థకుండంబున నక్కిరాతు సుస్నాతుఁ గావించి సంభావించి.

కం. కిరాత రాఁ దలంపు హత్తి కేవలంబు భక్తిమై
మరామరా యటంచుఁ బల్కుమా యనుగ్రహంబునన్
బరాకు రాదటంచు రామమంత్ర మిచ్చి యంతటన్
ధరాధరాధిభూవిభూతి దర్శనాభిలాషులై.

క. చని రవ్వల నమ్మునులను
వనచరుఁడును వారి బుద్ధివదలక మదిలో
ననుదినము కందమూలా
శన మొనరించుచును నితరసంగరహితుఁడై.

సీ. నుదుటజేగురుబొట్టు పదనిందఁ గాదని
తులసిమృత్తిక నూర్ధ్వతిలకమిడియె
సెలసువిల్లువహించు కెలసంబుగాదని
వేణుకుండిక యొంటుపాణిఁబూనె
సొగసునున్న నికోర సిగసూటిగాదని
నిడుదపెన్నరులెల్ల జడలుదాల్చె
*నిండుగాటపునీలి దిండుగాదని కటిఁ
బలుచనినారచీరలుధరించె

దినము తమసాతరంగిణీ తీర్థమునను
స్నానమొనరించి యత్యంత శాంతిమెఱయ
మౌను లుపదేశమిచ్చిన మంత్రమెపుడుఁ
దపముసేయుచు నక్కిరాతప్రభుండు.

క. ఈసరణి వాఁడు సకల
వ్యాసంగము మాని మౌనివర్తన నుండన్
వేసటచే వీఁ డెక్కడఁ
గాసింబడె ననుచు వానికలవారెల్లన్.

---

* నీలిదిండు "పాయుదలనీలిదిండొలికె బూడిదమొందులబంతి" దశ ౫-౫ (తాళపత్రికౌ.)

క. చెట్టుల పుట్టుల గట్టుల
చుట్టుల నందంద వెదకి సొలయుచు నొకచో
నట్టడవిలోనఁ గదలక
చెట్టుంబలె నున్నవాని చందముఁ గనుచున్.

క. నట్టడవిఁ జట్టుకొడుకై
కట్టెకుటన్ మనము నిలువఁ గా జూడఁడు తా
నిట్టిటు బాఁపనదయ్యము
వట్టెనొ యీరావినుండి బాపురె! వీనిన్

క. ఇయ్యెఁడవి వీని సేబలు
దయ్యంబులు వేసెనొక్కొ? తెరలకయుండన్
డయ్యెఁ డొకింతయు మనతోఁ
గుయ్యనఁ నొల్లండు కన్నుఁగొన తెలివంగన్.

సీ. నెమ్మిసించెపుదండ గ్రిమ్మ చుట్టుకొప్పు
జడలుదాల్చుట కిట్లు గడలుకొనెన?
పచ్చికస్తురిబొట్టు పసమీఱు నెన్నొసల్
సుద్దరేకలచుక్క దిద్దఁబడెన?
తడవిల్లొకప్పుడు విడువని చేతుల
మోముచూపెడుసట్టి ముట్టినెన?
యడవిలోఁగడువడి యుడుఁగని యడుగులు
గదలక యీచాయఁ గుదురుకొనెన?

యకట చెడి వీని నెవ్వఁడో యెంకకాఁడు
తప్పనుద్దుల బుద్దులు తగులుకొలిపి
బోయజాతికి వెలిగాఁగఁ బాయఁజేసి
నాలుబిడ్డలు మనుమలు నలియఁజేసె.

వ. అనివానిం జేరుకొని యందఱు మఱియు నిట్లనిరి.

ఉ. దాయలుగూడి యెవ్వరు వితా నినుమాతలఁగాకయుండ ని
మ్మాయలు పన్ని రింతచలమా తలమానిసి వింటవింట నీ
వేయఁగ నేరవో మలల నేయొకలం దిరుగాడ నేరవో
బోయతనంబు వీఱేడిన పోయెఁగదా మగవాసి వమ్ముగన్.

క. సాము దిగవిడిచి యొడలిఁటు
సాముగ నట్టడవి నిసుర సవిమాని యయో
జాము దిగఁగాళ్ళ నెసిమిది
జాములు నిటులుండ మనకు జాతికిఁ దగునే.

సీ. కన్నులుదెఱవని గండభేరుండంపు
నిసువుల నెవ్వరునెత్తుగరయ
నేనుంగుతల పొలసెవ్వరు దెత్తురు
పెంచినసింగంపు పిల్లలకును
కవిసినదొడ్డిలోఁ గాఱెనుపెంటుల
దట్టించి యెవ్వారు గట్టఁగలరు
పులులకూనలకు రేపును మాపుఁ దగునట్టి
మేపులెవ్వరు దెచ్చి మేపువారు

ఇంటనీవటు లేకున్న నిట్టిపనులు
కుఱుచబుద్ధులచేనౌన? కొలమువారు
చాలనగ్గింప నామముచాతినుమట
నుదుటుతనమెల్లమాని యిట్లుండఁదగునె

ఉ. కానకు నేఁగి వింతరుచిగల్గిన పిట్టలుఁ జెట్టు జున్నులున్
దేనెలు చారపప్పలును దెచ్చుఁగదా యిఁకనంచు గూళ్ళలో
గూనలు వోసి నీకొఱకుఁ గుబ్బలు నీచనుదెంచుత్రోవఁ జూ
పానఁగ నిల్తురయ్యెడలు హా! మముఁబోంట్లకుఁజూడవచ్చునే.

క. గువ్వకలకుఱ్ఱు మెకముల
క్రొవ్వుల బొఱుగులును గునుకుగుము లేయుటయు
న్నివ్వరికూడును నింటం
బువ్వంబునఁ గాఁచు కిల్లు పొక్కుందగునే.

ఉ. బోఁకుమిటారిగుబ్బెతలు పున్నమవెన్నెల బైట నీపయిం
జాయనిబాతి కిన్నరలు మాటికి మీటుచు నీప్రతాపమున్
హాయని చొక్కి పాడ వినవా కనవా మనవారిఁబాసి నీ
వీమొక నొంటినుండఁ దగవే తగవే చనుదెమ్ము వీటికిన్.

సీ. కులుకుగుబ్బలతోన కురువిందపేరులు
గునియుచుఁ బెనఁగొని గొడ్లిఁజూప
దంతంపుఁగమ్మల తళుకులుపలచని
చెక్కుటద్దంబులఁ జికిలిసేయఁ

బగడలరతనాలు బవిరులు పికిలి పూ
దండకొండొండః గై దండయొసఁగఁ
గదలుఁగొప్పునఁజుట్టుఁ జెదరిపారెడు మల్లె
మొగ్గలు తెలినిగ్గు గ్రుమ్మరిడఁగ
నడవిడడవిల్లుఁ గై కొనియమ్ముఁ దొడిగి
పొంచి మైవంచి నినురెచ్చరించి మంచి
మొకముఁబడనేసి నిచ్చలు మెచ్చఁజేయు
నట్టి నాయకురాలిఁ బాయంగఁదగునె.

సీ. దుప్పులఁబడనేసి యుప్పుఁగండలుచేసి
చప్పరింపుచునుండుఁ జపులుమఱచి
మదహ స్తినదలించి యదిహ త్తిరాఁబొంచి
యెదనాటుకొననేయు నేటుఁదుడిచి
పచ్చికస్తురిమేన హెచ్చివాసనలీన
రంగులేయుచునుండు రహిదొఱంచి
మింటిమ్రాకులనంటియుంటె మ్రాకులుమ్రాకి
జంటెతేనెలుగ్రోలు సొంపుమాని
నారచీరలుగట్టి యన్నంబుదట్టి
గాలిమెసవుచు నాతిపై బాళిలేక
జపము మ్రేల్చును నెన్నుచు జాతివిడిచి
బాపలనుగూడియుండుట బాతియగునె ?

గీ. తెల్లవారిన గుండగ్గి కోళ్ల లీల
నీళ్ళమునుఁగుచు నొడలెల్లఁ దెల్లఁబాఱి
నిట్టుపాసంబులనుగూడి నవ్వఁదొడరు
వెడగుబాపన తగులునఁబడితివేల ?

క. పతిచెడ్డ బీదబాపని
గతి నిట్లుండంగఁదగునె ? కటకట మది ! నీ
వెతనెంచవు మనకులమగు
మత మెంచ వొకింతరాతమలిచిరో ? నిన్నున్.

వ. అని యివ్విధంబున నా వ్యాఘులెల్ల మహావ్యాధులుంబోలె బాధింపఁ జయ్యన సాధారణాగాధ బోధైకనిధానుండగు శబరనాథుండును.

క. కనుఁదెఱచి నవ్వి యేమియుఁ
బనిలేదని ముందుమీరు పలికితి రిపుడే
పని కిటువచ్చితి రిందఱుఁ
జనుఁడెఱుఁగుదు మీదుమాయ జరగునె ? యింకన్.

గీ. తండ్రి రాముఁడు జనకజ తల్లియెల్ల
బంధులును నాకు నాస్వామిభక్తులెన్న
నింతవాఁడను నాకిందు నెదురుగలదె ?
సకలజగములు నేలుదు సుకరముగను.

క. మీ రెవ్వరు ? మే మెవ్వరు ?
నేరము లెంచక చనుఁడు నిలువక యెటకే
శ్రీరఘుపతియే నాకు న
కారణ బంధుండు గురుఁడు గణుతింపంగన్.

క. కటకట ! జననంబులు వే
రఁట గుణకర్మాదికంబు లఖిలంబులు వే
రఁట చనియెడుత్రోవలు వే
రఁట యిది యటమటిపుఁగూట మనికనవలదా.

క. సతులెవ్వరు సుతులెవ్వరు
హితులెవ్వా రేటివఱద నొందెనొక చో
జతగూడిన కాష్ఠంబుల
గతి నెంచుక గూడివచ్చి కదలుదు రవలన్.

క. అనియాశ విరుగనాడిన
విని యందఱుఁ జనిరి తాతవేసినగతి న
వ్వనచరుఁడు నంత నంత
ర్ఘనతరబోధావధాన రంజితుఁడగుచున్.

సీ. సరసిజాకరముల సరసిపద్మాక్షముల్
పరిపక్వముగ నేరుపఱిచి తెచ్చి
పురుష సౌభాగ్యములైన పూసలువరికించి
ముఖములుముఖముల మొనయఁజేసి

పరభాగములతో నపరభాగములనుంచి
  నడుమ మేరువుగ రెండిడి యమర్చి
యంతరంబున గ్రంధు లమరసూత్రంబున
  నూటయెన్మిదియుఁ బొందువడ గ్రుచ్చి
యట్టియక్షసరంబుఁ జేబట్టి తనకు
మాతులిచ్చిన యదిగాక మానసమున
దలఁచి యంగుష్ఠికాద్యంగుళులనుఁ మేరు
పదముదాఁటక త్రిప్పి జపంబుఁ జేసె.

సీ. దినము మరామరా యని పల్కునంతంత
  యది రామనామ పర్యాయమయ్యె
నారామ నామ జపానుభావంబున
  నంతర్ముఖతఁజూడ నల్లనల్ల
నల్లని మొగులొందు నానాఁటఁగనుపించె
  నదియుఁ గోదండకాండాంకితమగు
సగుణభావముఁ జెందె సగుణరూపంబెల్ల
  రూపింపనిర్గుణ రూపమగుచుఁ
గోటిరవిచంద్ర తేజమై కొమరుమిగిలి
నట్టి తేజంబునందును నంతరంగ
మిట్టటుచలింప నీయక గట్టిగాఁగఁ
బూదెగలగినగతి నేకముగ ఘటించె.

క. అత్తేజంబున నెంతయుఁ
జిత్తమలయ నంతఁ గాయసిద్ధి మెఱయఁగా
హృత్తామరసము సూచుచు
నుత్తమయోగుల నటింపనుండె నచలుఁడై.

వ. అనిచెప్పిన విని యమ్మునిపుంగవులనంతరకథావృత్తాంతం బడుగుటయును.

శా. ఉద్దండానల చండకోపన సుబాహూచ్చండదోర్దండభూ
భృద్దంభోళిశిలీముఖక్షపిత మారీచజ్వలద్ధామ వి
ద్యుద్దామస్ఫురదాశుగా కులిశ పాథోరాశి గర్వాపహా
యుద్దామద్యుమణిద్యుతిప్రతినిధి ప్రోద్యత్ప్రతాపోదయా.

క. సుగ్రీవ భరణగుణ సా
మగ్రీ హారిదంతశాంత మానితకీర్తీ!
విగ్రీకృతశూర్పణఖా
వ్యగ్రీభవ సమరవైరి హరణవిహరణా!

మాలిని.

చిరమునీశ హృదయదేశ చిత్ప్రకాశరూప వి
స్ఫురణగణ్య జనశరణ్య భువనపుణ్యశోభనా
కరవిహార యమృతహార కలితసారకీర్తి సం
భరణలోల దిగధిపాల భణితశీల ఖేలనా!

గద్య.

ఇది శ్రీరామచంద్రసాంద్ర కరుణాకటాక్షలబ్ధ సిద్ధసార
స్వతవిశేష, నిరర్గళ వాగ్వైభవాశేష సరససాహిత్యకళాభోజ;
సత్యసంభూషిత ముఖాంభోజ, సకలసామ్రాజ్యధౌరేయ, నిత్య
వితీర్ణధారారాధేయ, నిరతావారితాన్నసత్ర సంతోషితప్రతిదివస
పంచాశత్సహస్రభూసుర, బహువారావర్తిత మహాదానవైభవా
వర్తిత కీర్తిభాసుర, నిజనామాంకితాకలంకవస్తుసమగ్ర బహుళా,
గ్రహారభూషిత,చోళధారామండల నిఖలభోగవిభవనిర్జితాఖండ,
ల సాధీతసముద్రాంతరద్వీప పరనృపాలసంస్తుతప్రతాప, నేపాళ
భూపాలస్థాపనాచార్య, కర్ణాటరాజపూజనీయధౌరంధర్య, రామ
సేతు శ్రీరంగవిజయరాఘవపుర కుంభకోణాది దివ్యస్థలప్రతిష్ఠాపి
త రామభద్రసర్వజనసంభావిత, గాంభీర్యముద్రావినిర్జిత సముద్ర
సదాశ్రితభరణ దీక్షాదక్ష దక్షిణసింహాసనాధ్యక్ష, రాజాధిరాజ
సన్నుతా సాధారణశౌర్య దిగంతప్రసిద్ధతరౌదార్య సుజ్ఞానజనక
సతతసంసేవితజనక పోషితవిద్వత్కవియూథ, భువనశోభితగుణస
నాథ, బలవత్పరిపంథిగృహీత సామంతమహీకాంత విమోచనశ్లా
ఘనీయబాహాబల, మూర్తిమాంబాగర్భశుక్తిముక్తాఫల, చినచెవ్వ
నృపాలపుత్ర, సజ్జనస్తోత్రపాత్ర, రూపరేఖావిజితకుసుమసాయక

సకలధర్మసంస్థాయక, రఘునాథనాయకప్రణీతంబైన వాల్మీకిచరిత్రంబను మహాప్రబంధంబునందు

ద్వితీయాశ్వాసము.

శ్రీరస్తు.

వాల్మీకి చరిత్రము.

తృతీయాశ్వాసము.

శ్రీజనక నందనావ
క్షోజద్రవలిప్తమసృణఘుసృణక్షోద
భ్రాజిత బాహాభ్యంతర
రాజనయకలాకలాప రఘుకులదీపా !

వ. అవధరింపు మప్పర్వతుం డమ్మునుల కిట్లనియె. నవ్విధంబున నాశబరనాథుండు.

క. బాలునిలీల న్మత్తుని
పోలిక నితరంబు బుద్ధిఁ బొడమక యతఁడు
ద్వేలాత్మానందస్థిర
శీలుండై ఘోరతపము సేయుచు నుండెన్.

క. అతని శిరంబున నీవృతి
హాతపటురవవహ్నిజాల మద్భుతధూమ
ప్రతతులతో నుత్థితమై
యతిచిత్తోపప్లవంబు నడరం జేసెన్.

చ. ఉగమున నంబయుంచుఁ జరు లుల్లమఁ లంగడుఁదల్లడంబులం
బొగులఁగఁగొన్ని దిక్కులఁ గపోతకపోతసమూహధూమమై
పొగయుచుఁగొన్ని దిక్కుల బభ్రూతశిఖా వయమంటమింటిపై
నెగయుచు నన్నిలోకములు నేర్చెఁ దదీయతపోగ్ని మిక్కిలిన్.

క. గుజగుజలాడుచు వెడలిరి
గజగజ వడఁకుచును మాని గంధర్వాదుల్
నిజవసతులు తద్ధూమ
ధ్వజకీలవ్రజము లన్ని వంకలఁబర్వన్.

క. ఇక్కారణిఁ దత్తపోరణిఁ
బిక్కటిలిన వహ్ని లోకభీకరమగుచుఁ
గ్రక్కున దివి కెక్కిన మదిఁ
బొక్కి పురందరుఁడు బ్రహ్మపుత్త్రునితోడన్.

ఉ. చిత్రజవైరి ఫాలశిఖచే జగమెల్లను వెచ్చఁ జూచెనో?
యిత్రిజగంటి పట్టమున కేనిటు లుండక యుండనవ్వఁడే
నెత్తులు వెట్టెనో మఱియు నేకతమో వివరింపు మయ్య నా!
కిత్తెఱఁ గంతయుం గృతిరమేశ్వరనందన! బ్రహ్మనందనా.

చ. అన విని నారదుండు మది నారసి యిట్లను నోసురేంద్ర! భూ
మిని దమసానదీతటిసమిద్ధవిశుద్ధగుణప్రసిద్ధుఁడౌ
వనచరుఁ డొక్కరుండు రఘువల్లభుఁగూర్చితపంబుసేయుచుం
డ నతని వేఁడి మిట్లు భువనంబులఁబొక్కఁగఁజేసెనంతయున్.

వ. అక్కారాతవరుం డనాదతసీతారమణస్మరణప్రభావంబునం
జెందిఁ యనిందితాచారుం డగుచుఁ నరవిందభవాదిపదంబు
లతితుచ్ఛంబులుగా నెఱింగి యితరేచ్ఛఁ దొఱంగి స్వచ్ఛత
రస్వచ్ఛంద పరమానందభూయంబును, సకలచ్ఛందోభిధే
యంబును, మునిభాగధేయంబును, భక్తజనవిధేయంబును,
రామనామధేయంబును, నగు నొక్కరూపధేయంబు నిరం
తరధ్యేయంబనితలంపుచున్న వాఁడతనివలన నీకు భయంబు
లేదు పురందరా! అని పిలిచి డెందంబునఁ జేయిడి సుఖం
బుననుండు మనిన నొక్కింత ప్రసన్నముఖుం డగుచు శత
మఖుం డమ్మునిశేఖరుం గనుంగొని.

సీ. నముచిజంభవిజృంభణము చించి మించిన
        కతలుఁ వ్రాసిన భిత్తికలు సెలంగ
సంతానమంజరీసంతానములు గూర్చి
        కనుపట్టు పట్టు మేల్కట్టులమర
గంధర్వభామినీగాంధర్వసంగతి
        ఘుమ్మను పసిఁడిటంకులు వొసంగ
కడలలోకములు నిల్కడలు గన్గొన, వచ్చు
        రమణీయమణిజాలకములు దనర

నిర్మలప్రభ మీఱు సుధర్మయందుఁ
జుట్టు నుచితాసనంబుల సురలు మునులుఁ
గ్రమ్మికొని కొల్వఘనవైభవమ్ము మెఱయ
నిండుకొలువున నుండియాఖండలుండు.

ఉ. కిన్నులకంఠమవా నొక యగారములో రతనాలమేడయో
రన్నువుగెంపుటంచునెలత్రాళ్లమెఱుంగుటరుంగుమీఁదఁ దా
నన్నులకూఁబయుంజును మనోహరలీలల నత్త మాఁడితే
పన్నిదమంచుఁబంతములువల్కుచుఁనుండెసురంభఁజూచుచున్.

గీ. నింతకొలువుండి యమరవిభుండు నన్నుఁ
బిలిచి తెమ్మన రమ్మని పలుక రంభ
రమణుఁకై దంపగొని యొయ్యారంబుమీఱ
జగతి వ్రేల్మిడిగ్రై సేసి సఖులు గొలువ.

సీ. సురురు త్రియుప్రతీవ పనిగుట్టు కనపట్టు
పట్టుచన్కట్టు సంభ్రమముఁజూప
నింపు చందురుకావి నెరికెచే రంగారు
కడవన్నెఁ బంగారు కాసెయొసఁగ
వలిచుట్టి పూదండ నెలిముట్టు గననొప్పు
కప్పు చిప్పిలు సామికొప్పు దనర
ఝుళ ఝుళంఝుళనాద హాళ హాళితంబైన
బిరుదు వజ్రపు జల్లి పెండెమమర
మాటికిని మ్రోల జనుడిండిమంబు మొరయు
రయము భయమును నయమును బ్రియము నమర
నమరవల్లభు కొలువున కరుగుదెంచె
రంభ సన్నుత నాట్యసంరంభయగుచు.

వ. ఇట్లరుగుదెంచి.

క. అమరీ జనకర చాలిత
చమరీ వాలా నిలాభి చంచల దలక
భ్రమరీ సంయుతుఁడై వి
భ్రమ రీతిచెలంగ హరి విరాజిలుచుండన్.

క. కనుఁగొని సమ్ముఖమునకుం
జన కటులేతెంచి వచ్చి సవినయ గతులన్
మును లోచన రుచి వీచిక
ల నీలములు వడసి చుట్టులన్ వైచి తగన్.

క. కర కంకణ నిక్వణములు
బెరయఁగఁ దగ మ్రొక్కి లేచి పిఱిఁదికిఁజని ని
ర్జరవల్లభు ముందఱఁ జం
దురుకావి చెఱంగుకప్పుతో నటునిల్చెన్.

క. నిలిచినఁ గనుఁగొని సురపతి
పలికెం గమలాస్యలాస్య పరిచితి నీకుం
దులలే రెచ్చట నచ్చర
చెలువలలో నిది జగత్ప్రసిద్ధము సుమ్మీ.

క. అటుఁగన ఘనకార్యమ్మొ
క్కటి గలిగిన దిపుడు నివు గడగి మనోభూ
పటుశరలక్షణమగు నీ
కటాక్షవీక్షణముచేత గాఁజేయఁదగున్.

చ. అన విని రంభ జంభరిపునాననముం గని స్వామి ! నన్నుఁజే
సిన బహుమాన మేమనుచుఁ జెప్పగ నవ్వి సమస్త దిక్పతుల్
విని మది మెచ్చిరయ్య పదివేలువిధంబుల నట్టి నన్ను నీ
సొనరఁగ దిట్టినట్టి యలయూర్వశి గర్వము నొంచిరందఱున్.

క. మొన్నటి యుత్సాహము నే
డున్నం దున్ని నీప్రతాపమూఁతగఁ గొనియే
నెన్నంగఁ గార్యములు కను
సన్నన ఘటియింపలేన ? జగములు మెచ్చన్.

గీ. అన్న మీరునాకుమన్నించియిచ్చిన,
బిరుదుఁ బూసియమరులరుదుపడఁగఁ
గేళిలోనఁ జొచ్చియేరాఁగ నూర్వశి
యుర్వశిథిలభావగర్వయగుచు.

క. బిరుదెవ్వాఁచ్చిరే యా
దొరకు న్నీకు నిఁక గీర్తిదొరకుంగద ! నా
సరిపాత్రివె నీకెక్కడి
బిరుదని మెచ్చుకొని నన్నుఁ బేర్కొని తిట్టెన్

గీ. కొలువులో బిరుదుకాసెను నిలిచి లాస్య
కళలఁగల మేలుచూపంగవలయుఁగాక
వాకలదటంచు నన్నే నివదరుచుండ
శిక్షఁజేయకయుంట యుపేక్షగాదె ?

చ. భయమఱియాడె వెండియు సభన్ననుభంగ మొనర్తు నీవయిన్
దయగల యట్టి యర్ధపతి నందనుఁడుం దలవంచ నంచులోఁ
బ్రియపడి యిండ్లనున్న దొరబిడ్డల నాడుదు రేఁసు రేంద్ర! యా
వయిమఱియేమివచ్చునో యపాయము నేరఁగరాదువిమ్మటన్.

గీ. కలవి లేనివి దొరసమ్ముఖమునఁ గలద
టంచు బలుకంగ వచ్చునె ? యమరనాథ !
హాణియనియెడు తామరసాక్షి సాక్షి
నిలిచియున్నది యదియెల్లఁ దెలిసికొనుచు.

క. లాలించి స్వామిబిరుదులు
పాలించితి రనుచు నపుడె వదరక యుంటిన్
వాళించి విడుతుగర్వము
చాలించి సనంగదాని సరివారు నగన్.

క. అని యిట్లు రంభ యూర్వశి
దనునాడిన పలుకులెల్లఁ దప్పక యుండన్
మునుకొని చెప్పినదంతయు
విని వెడవెడనవ్వి యమరవిభుఁ డవ్వేళన్.

క. ఔరా ! యూర్వశి గర్వము
బీరము రంభకును మెచ్చి బిరుదిచ్చుటయే
నేరమె విద్యలు దెలియన్
నేరమె తనయాట నేర్పు నేఁడేర్పరుతున్.

వ. అని పలికి యూర్వశినిచటికిం దోడ్కొని రమ్మని వేత్రహస్తు లంబనుపవారుచుం జనిం యొక్కహరినీలసౌధవీధికాంతరాళంబున్ను శ్రమకూటంబున నచ్చరచెలుల కూటంబులకు నొజ్జయై నటనపాటవంబులుగరపు నత్తెఱవం గనుంగొని నేఁడు నిండోలగంబై యాఖండలుండు నృత్తప్రసంగంబుసేయుచు నిన్నుబిలువనంపెననిన నమ్మత్తకాశినియు నాపనంబు ప్రకాశించ నేఁడు రంభాగర్వభంగంబును నేఁడు మదీయనాట్యవిజృంభణంబును నేర్పఱుఁగదాయనుచును గైసేసి యుల్లంబున.

సీ. వలరాజు మదదంతి తలమాళిగయనంగఁ
గలికిచన్నులఁ బట్టుకంచెలలర
రతిచేతిజీనిసురఁటి యానిదియనంగఁ
గళుకుబంగరుప్రావంత కాసెమెఱయ
శృంగారఫణిఫణా భంగిఁదా యెత్తుచట్లఁ
గప్పుమీఱెడుసాము కొప్పుదనర
నంఘ్రిపద్మముచుట్టు నతివలయంబుగా
నీలాలసరపణల్ నీటుసూపఁ
బసిఁడితీఁగెకునార్చిన పటికవోలెఁ
జిటులుగంధంబు నెమ్మేన జిగిదొలంక
నృత్తవేషంబు మిక్కిలి బిత్తరింప
వచ్చెనూర్వశి సకియ లిర్వంకఁగొలువ.

ఉ. వచ్చి జోహారుసేసి నిలుచినన్ సురనాథుఁడు చూచి రంభతో
మచ్చరమేటికిన్? బిరుదుమాటలకుం బనియేమి? నీకు నీ
పెచ్చులువల్కనేల నినుఁబెంచినతండ్రికిఁ గీర్తిమిక్కిలిం
దెచ్చితి విద్యగల్గుటకుఁ దిట్టటయే ఫల మింతచాలదే.

క. అని యిటునింద్రుఁడుఁ పలికిన
విని యూర్వశి కేలుమొగిచి వినయంబున నో
ఘనవాహన; యొకరాడం
జనదైనను విన్నవింతు సర్వజ్ఞనిధీ.

క. ఇన్నాళ్ళు నన్ను మిక్కిలి
మన్ననఁగావించి చాల మంచిన నీవే
కన్నడుగుసేసి తేమని
విన్నపమొనరింతు నీకు విబుధాధిపతీ!

క. నాకాధిప; యిటురంభన్
నాకుం బ్రతిసేయుటకు మనంబలరెఁ దగున్
లోకమునరెండుగల్గినఁ
గా కరయఁగ నొకటిమేలు గానందగునే.

ఉ. ఏలినవారు మెచ్చి బిరుదిచ్చినవార్తలు విన్నదానవై
తాళితిఁగాక తాబిరుదుఁదాల్చితినంచు వహించెనొక్కొ నా
వేళనెయుందఱుంగనఁగవే బిరుదుల్ తెగఁగోసి దానిచే
వ్రాలఁగనీడిపించికొని వత్తుఁజుమీ యటకున్ సురోత్తమా;

సీ. శివుఁడొక్కనాఁడు దేశికమెచ్చినాకిచ్చెఁ
బెద్దవజ్రపుఁగుచ్చు బిరుదురవిక
నాతండ్రిహరి యభినయము మేలనియిచ్చె
హరినీలముల కడియాలజోడు
చతురాననుఁడు సరస్వతియు గానముమెచ్చి
యొసఁగిరంచలయంచుఁ బసిఁడికాసె
విత్తాధిపతితాళవిజ్ఞానమరసి ప్రే
మఁజెలంగి యుభయచామరములిచ్చె
నన్నియేనియుఁ గలవని యెన్నిచూడఁ
బెట్టెఁ బెట్టెఁడుబిరుదులు గట్టిపెట్టి
యున్నయవి వానినేఁజూప నొక్కనాఁడు
బిరుదులేటికి విద్యయే బిరుదుగాదొ.

గీ. నాట్యసంగీతకళల నెన్నంగనన్ను
రంభవోలుట యెంతదూరంబుదలఁప
దేవకులనాథ ! నాయొద్దదిద్దువడిన
పొలఁతియెన్నటికిని నన్నుఁ బోలగలదె.

గీ. తారతమ్య మెఱుంగని వారివద్ద
నుంచుకంటెను నడవులఁ గొండలందు
నాకునలములు దిని యల్ల హరునినైన
మురహరునినైనఁ గొల్చుట ముఖ్యవృత్తి.

క. వాసవ! నాట్యంబున
వాసియెఱింగియును నన్ను వంచనచేతన్
గాసింబడఁజేసిన నది
నీసర్వజ్ఞతకె కొఱఁత నిలుచుంజుమ్మీ.

క. ఇదెదట్టిగట్టుకొని మీ
యెదుట న్నిలిచితిమి నేఁడ యిద్దఱమును గొం
తేఁదడవు మానాట్యంబులు
పదరకవీక్షించి వాసి పరికింపుఁ డొగిన్.

వ. అనియివ్విధంబున నూర్వశి సుపర్వసింహాసనాధ్యక్షు సమక్షంబున నధిక్షేపంబులువలికి, యంతనిలువక యంతంతకుం బ్రబలు నలుక నొకింతయు నళుకక పట్టునలంబునందిట్టుచుం జట్టుకుబుసంబు పక్కున వ్రీలనవేల ధారాళస్వేదకణజాలంబునం దరంగితంబగుచుఁ గురంగమదరంగతిలకంబుఁ గరఁగింప హృదయకుహరంబు వెడలి యాదుకోపభుజంగంబు తెఱంగునఁ గీలుజడ యిట్టట్టుచలింప నిలింపవల్లభుంజూడకయుఁ జూడఁగనద్రిత్న రుచిరింఛోళికలు వియత్తలంబునం దెరలెత్తఁ దత్తరంబునఁ దలయూఁపుచు సువర్ణకర్ణతాటంకసంకలితారుణమణిప్రభాడంబరంబులు ప్రతిబింబించిన చందంబునం జెందిరంబుఁజిలికినపోలికఁ గపోలఫలకంబులు జేవురింపఁ గెంపుగదురు లోచనంబులం జురచురంజూచుచుఁ గుచచూచుకంబులపంటఁ గొట్టువడినహారమౌక్తికదట్టంబులు

చుట్టును మిట్టిపడ దీనిఁ గొట్టించకయుంటినేని హరిపట్టినే
యని దట్టించి కరంబునసురంబుఁ దట్టితట్టి చెఱంగురంగునీ
లంపుఁ గుచ్చులు విచ్చలవిడిం జెదరి కురవంబదరి కదరింఖన్మ
ణిపుంఖితసింహముఖబిరుదనూపురంబులు బిట్టు మొరయ
రయంబడర నడుగులుదాఁటింపుచు విద్యావిశేషంబు చాటిం
పుచు నెడనెడంజగడంపుజడదారి దనదాఁకింజూపువరపి యొ
క్కింతపక్కి తెగయంజొక్కినగుచుఁ గ్రిక్కిఱ్ఱుమిఱ్ఱిగుచు
మెడనిక్కించి కుంచెసారించునెపంబుననెచ్చరింప మిగుల
మచ్చరింపుచు సంరంభంబున రంభంగదిసి యిట్లనియె.

చ. హరిహయుఁడిచ్చినం బిరుదులం కుటపాడియె నీకురంభసా
సరిగనదేశి శుద్ధబహుచారుల నాడఁగలావెయుంచు వే
సరిగమెఱుంగుటంచు వగచందురుకావి మెఱుంగురంగుబం
గరునునుగొంగుపట్టి సురకాంతలచెంతనె పంతమాడుచున్.

క. పట్టినరంభయుఁ జేయటు
దట్టివడిం దగులుదట్టి తళుకుబెళుకు లి
ట్టట్టు మెఱుఁగుల తెఱంగునఁ
జుట్టున్ వలగొనఁగఁ దిరిగి సురపతితోడన్.

ఉ. దేవరయాజ్ఞ కేవెఱచితిఁ సురనాయక ! కొంగువట్టి న
న్నావల నొక్కయింతి నిలయంబునకుం జనఁజాలునయ్యొ!లో
చేవడ నిప్పుడూర్వశినిఁ జేయని యందఱునవ్వఁ జేయ నే
కావరమింక నింక ననుఁగావుమటంచును బల్కెఁ బల్కఁగన్.

చ. అనవిని యూర్వశీరమణి యానసమింత చెమర్ప జాలుఁగం
గొనలను గెంపుడాల్చి గుడ గుబ్బచెఱుంగుమీఁటారి చన్నుల
ల్లఁజలియింప నూర్పులు దళంబుగ వెంకిఁగ్రమ్మనయ్యవం
గని నునువాడిపువ్వ ఘరిగోలవిధంబున తల్కుఁబల్కెఁగన్.

గీ. వేయుగన్నులుగలిగిన వేల్పుఱేఁడు
తరముగనసేర కిత్తరి బిరుదులిచ్చె
రంభవాదాడు నిట్టి సంరంభముననె
జాఱుఁగుగనియిచ్చె యూర్వశిసుద్దులెల్ల.

క. నాజనకుఁడు హరితత్కృప
నీఁగదంపమున వెలయు నిందులనొకచోఁ
దేజీలు నొక్కెడొరచేఁ
బూజగొనిన నీదుగర్వమున కెనగలదా.

వ. అనిన రంభ రోషవిజృంభణసూచనలోచనకోణాంకురిత
శోణప్రభాప్రమేళిత కర్ణతాటంకరత్నప్రభాసంబరయగుచు
నిట్లనియె.

క. హరి మన్ననగలదంచును
గరువంబునఁబలికెదీవు కనుగానక యీ
హరిమన్నన నాకుంగల
దరయఁగ నీమహిమలెల్ల నమరులెఱుఁగరా.

క. ఇతఁడింద్రుఁ డితఁడుపేంద్రుం
డితనికి నతనికినివాసి యెఱుఁగఁగరాదే

పితృభక్తి నెద్దియేనియు
నతిశయముగఁబలికె దిది యహంకృతియనరే.

సీ. ఆదితాళము ద్వితీయకమంతరక్రీడ
జయమంగళమ్మును జంపెలీల
చాచపుటంబు చచ్చత్పుటంబును షట్పి
తాపుత్రకంబు విద్యాధరంబు
రతిహంసలీల శ్రీరంగంబురంగంబు
కంకాళఖండకా కాథములును
కోకిలప్రియము విలోకితంబు కుడుక్క
డెంకి త్రిభంగి మట్టిగవిజయము
నందినందన జయసింహానందనములు
మొదలుగాఁగలతాళముల్ మొనసినున్న
గూడి కవచట్టముగఁ గొనియాడితేని
బిరుదులివియిత్తునీకు నెగిరుదటంచు.

ఉ. పేరణి, తండలాస్యమును, పెక్కణి, కుండలి, నాఁజతుస్వ్రిథో
దారములై ననాట్యముల యందము నెల్ల నెఱింగియందు నే
పారుచునుండ ముందు విధులాఱునన్నై తగునంగహారముల్
రా రసభావదృష్టులలరన్ నటియించెదె మాటలేటికిన్.

వ. అనిన నూర్వశి గర్వసింధుబంధురతరంగాయిత భ్రూభంగయ
గుచు నిట్లనియె.

క. నళినాక్షుఁ డుపేంద్రుండై
బలినడువఁగ స్వర్గమర్త్యపాతాళంబుల్
గొలువఁడె పాదత్రయి నా
యలఘుమహిమ యెవ్వరికై నలవడఁగలదే.

సీ. సంయుతా సంయుత సంజీవహస్తముల్
పదమూఁడు నొకయిరువదియునాల్గు
త్రింశద్గణంబున నృత్తహస్తంబులు
నైదువక్షంబులు నైదుఘటలు
స్కంధంబులాఱును గంధరల్తొమ్మిది
జానువులేదు పార్శ్వంబులేదు
నుత్తమాంగంబు లేకోనవింశతిదశ
బాహుల్త్రికుక్షులుఁ బదము లాఱు
స్థాయిదృష్టులెనిమిది సంచారిభావ
దృష్టులిరువది రసదృష్టులెనిమిదియును
బొంకముగఁజూపి యింతకోపులుసెలంగ
నాడఁగలిగిరఁ గలహించఁ బాడినీకు.

ఉ. అప్పుడె యేలయిప్పుడును నాఁగకమానగుగొంగు వట్టెదే?
యిప్పురుహూతుముందఱనె యిందఱుచూడఁగనీవుచూచెదే
చెప్పఁగనేల యేమనినఁ జెల్లదె విద్యలుగల్గువారికిం
దప్పక యూఁకుచాలునక తాల్మియ యొక్కటియింతకోపులఁ.

క. ఆనుము నీబిగువులు నో
నానుము పలుకులకు నేమి యదిగాకున్నన్
బానుము చదువుము మిన్నక
కూనునె యిటువంటిబిరుదుగొన వేమంటన్.

క. అనవినిరంభ విజృంభణ
మొనరం గాంబలికె నలుక నూర్వశియానా!
నినువంటి మచ్చెకంటికి
ననువగునే యిట్టులాడి యాడింపకొనన్.

వ. అని యిట్లు వెంపియు నోంఢోరులమీరుచు సాటికిం బేటికిఁ
బాటిల్లు రోసంబున నెపనెప హాసంబులజర మణికంకణ
ఝణఝణరణితంబులు బెరయ రసంబుఁం గరంబులు
ద్రిప్పుచు నాక్షకటాక్షవీక్షణంబులం గప్పుచు నుక్తిప్రత్యుక్తి
చమత్కారంబులు మీఱ సహంకారంబున.

క. మానిని యేకాళీతి
స్థానంబుల మెఱసి నిలిచి దశమండలమాల్
పూని నటియించు మెచ్చెద
మానసమున నీరసంబు మానకయున్నన్.

క. కరణములు నూటయెనిమిది
వరుసం గొనునీకు మెచ్చి వరమిచ్చెద నా
సరిఁగొంతీవత్తువని స
త్కా[illegible] గలుగునిపుడ తగసభలోనన్.

గీ. కడఁగి షట్త్రింశదుత్ప్లుతకరణములును
హావణుగమకించి యెనుబదియాఱుగగన
భూమిచారులు గలుగు నేర్పులును మెఱసి,
శ్రమమమరనిల్చియున్న నాసాటివత్తు.

గీ. అబలయాంగికవాచికాహార్యసాత్త్వి
కములనఁగమించు నభినయక్రమములమర
సమరవిభుమీఁది దరువులహొరువుల్ల
సరసముగఁగొను విరసంపుసరణులెల్ల.

ఉ. ఇచ్చట నేల యుద్ధము నిప్పుడయేఁగి సభాంతరంబులన్
మెచ్చులుదెత్తృప్పుకల మేల్పఱికటించుచు నింటఁ గెల్చి యా
రచ్చనుగెల్వఁగావలయు రట్టడివా దిటువంటి సుద్దులే
నిచ్చినఁగాని యింకఁజలియించు నెరంభయు దంభయుక్తులన్.

సీ. జలధిభంగముతోడి జనియించినట్టినీ
కే భంగమునకు నింకేలతలఁక
జలనిధిశాయికి జనియించినప్పుడే
భంగంబునీకుఁ జొప్పడకయున్న
దళమెత్తియాడిన తలవంచెదవునీవు
రంభయిందులకు సంరంభమేల
దళమైనవిద్యయందము చూపకుండినఁ
దలవంపు నీకెపో తలిరుఁబోఁడి

యర్థపతిపట్టిఁ జేపట్టినట్టికతన
నిట్టిగర్వంబు పుట్టెనో యిదిసహజమొ
యర్థవంతునివిద్యయే యతిశయించు
నర్థమూలంబు జగమెల్ల ననఁగవినవె ?

సీ. దారుసంజీవని చారుసంగీత వి
దగ్ధకునుండ నీగాన మలరఁగలదె ?
కనకాంగి క్రమమెచేకొనియుండ నాట్యాల
నీయభినయమింక నిలువఁగలదె?
పుంజికస్థలశబ్దముల పుంజగనుపించు
టకె పూర్ణ నీపల్కు ప్రకటమగునె?
క్రతుశుల్కదేశినిల్కడల కేవనిపల్కు
నీయాటపరిపాటి నగడఁగలదె ?
వెండియొకొక్కవిద్యకే వేఱువేఱ
రచ్చకెక్కినయచ్చరల్ మచ్చరించి
యుచ్చరించినమాత్ర నీ యొచ్చెమెంచ
హెచ్చియుండంగ నీగర్వ మెంతగలదు.

క. అచ్చరలు నేఁడు క్రొత్తగ
వచ్చిరొ ? నావిద్యఁ గలుగువగలెల్లను వా
రిచ్చల నిచ్చలు మెచ్చరొ ?
మచ్చరమింతేల తేలమాటాడుదురే.

క. అనియిట్లు రంభయూర్వశి
యును గలహించంగ నింద్రుఁ డోహో! నిలురం
భ నిలువు మూర్వశియని వా
రిని వారించుమను డగ్గరిఁ బిల్చి తగన్.

క. చెలులార! మీదువిద్యా
విలసనములమహిమ నేఁడు వింతగఁజూడన్
వలెన కిరీటము వెట్టిన
తలకున్నల్లడుగఁబోవఁ దగునే యెందున్.

ఉ. మానినులార! మీనటన మార్గములందుఁ బరస్పరాధిక
న్యూనత లెంచ లేఁడు నారియుం దమసాటటినిష్ప దుఃగతం
బూనితపంబుసల్పెడుఁ దపోధనశేఖరుఁ డొక్కరుండు మీ
మీ నిపుణత్వము ల్దెలియ మేకొని యమ్మునిఁ లోను జేసినన్.

సీ. లోచూపుమరలించి లోచనంబులువిచ్చి
సోగమీ మొగము లే చూచుచుండ
మంత్రస్మరణమాని మానంబుదిగఁద్రోచి
యలరి మీతోడనె పలుకుచుండ
బద్మాసనమువీడి భావస్థిరతఁబాసి
మరగి మీవెంటనె తిరుగుచుండ
నాసికనస్థితిడించి యనిలపూరణరోసి
మీరిచ్చుఫలము లే మెసవుచుండ

నలమహామునిదామది యలరుటంప
సోనలనుముంచి తత్తపస్ఫురితతాప
మెల్లఁబో మెల్లనే యలయించి మీరు
చన్నుఁగొండలపైనుండఁ బన్నవలయు.

క. ఇద్దఱిలోపల నెవ్వతె
దద్దఱిలక యతనిధైర్యధనముఁగొనెడు నా
ముద్దియకే యీబిరుదుల
పద్దులుదగు నిదినిజంబు భామినులారా!

చ. అని సురనాథుఁ డాచెలులకప్పుడు కల్పకసంభవంబులౌ
ఘనమణిభూషణంబులును గాంచనచంద్రకితాంచలంబులై
కననగుచంద్రకావి నుసుగావులుఁగొమ్మని యిచ్చి వేగ బొ
మ్మనిన కరాబ్జముల్మొగిచియచ్చరనెచ్చెలులిచ్చమెచ్చఁగన్.

సీ. చెఱకువిల్లసదని వెఱకుమా యీకొమ్మ
బొమవింటవలిమాత్ర్వ మోతుగాని
కాలంబుగాదని కళవళపడకుమీ
కలికిపాటలఁజూచి నిలుతుగాని
యెదఁగంమననుగుంది యెదవడకుండుమీ
సఖమోముచాయనే చనుదుఁగాని
గందపుఁగొండపై బొంకు లేదనకుమీ
చెలియూర్పునెత్తావిఁ బొలుతుగాని

మదనమాధవ శశధర మలయపవన
యనుచుగతిచూపి శుకపికహంసభృంగ
కేకులకు సతిపల్కులు గీతినడయు
చూపుగురులును బలభేది చూపిపనుప.

గీ. ఇంతమాత్రంబు మీా రానతిచ్చినపుడ
యెంతయుఁగుండొ? యామాని యేమిరైన
నేమి నీకృపగల్గిన స్వామి యెట్టి
కార్యమైనను సాధింపఁగలము సుమ్ము.

క. మందమరు దిందుమాధవ
కందర్పాదులను దోడుగా నిడుకొని సం
క్రందన కదలెద మేమిదె
మందాకినిదాఁటి నేఁడె మహీమండలికిన్.

క. అనియనిపించుకొని సురాం
గన లమ్మునిసెమ్మనంబు గరఁగించుటకున్
గనుసన్నలనె యుపాయము,
లనువుగ నూహింపుమని ప్రయాణోన్ముఖులై.

సీ. పుంజకస్థలయలంబు సమనోరమ హేమ
దారు సంజీవనిచారునేత్ర
కనకాంగి ధాన్యమాలినివపుస్మృతి శుచి
స్మిత సులోచనసీల మిత్రకేళి

దేవివిద్యుద్వర్ణ దివ్యతిలోత్తమ,
చిత్రసేనఘృతాచి, చిత్రరేఖ,
జలజాస్యమేనక శశిరేఖగోపాలి
ప్రమ్లోచవిశ్వాచి పంచమాళ
లలితక్రతుశుల్క కర్పూరతిలకహారిణి,
మొదలుగాఁగల యచ్చరముదితలెల్ల
నొనరఁ దముగొల్వ రంభయు నూర్వశియును
నందనవనంబునకునేఁగి యందు నిల్చి.

క. మందారకల్పతరు వాటి
చందన సంతానపారిజాతంబులచేఁ
బొందుగ భూలోకంబున
కుం దగిన సువస్తుతతులఁ గొనుచున్ వేడ్కన్.

క. నందనము వెడలిపయనఁపు
టందము గజవాదిపూఁత లలఁది తొడవులం
గుందనఁపుటంచువగజిలు
గుం దెలిసాలియలు జారుఁగొప్పులు నొప్పన్.

చ. నడచిరి యంత రంభభవనంబున నుండెనుసోమయాజు లె
క్కుడుతమిఁబాయలేనివడిఁగూడఁగరండిటు వాజపేయు లె
క్కడిపయనంబువచ్చె మనకర్మము లీగతినుండ నేఁటికిన్
జడిసెదు పౌండరీకులని సారెకుఁబల్కుచు నెండకల్కుచున్.

క. పెంజెఱుటజార దోవతి
పింజెలుమాటికిని గాళ్ళఁ బెనఁగొనఁ గడుపుల్
గుంజెలు వెట్టఁగ వేలుపు
లంజలఁగూడంగఁజని హాళాహాళి మెఱయున్.

సీ. రత్నకంబళమతి రాత్రులుగొంచురా
సర్వతోముఖులు వేసరఁగనేల ?
తాళవృతంబు మాపాలిది చయనులు
జగడంబులాడక చనుఁడుకడకుఁ
గపురంపుఁబెట్టె మీకట్టడయొఱుఁగరా ?
సత్రయాజులకింత చలముగలదె ?
ముత్యాలచౌకట్ల మూటమామోపాట
తెలియదే ? వాజపేయులకు నెపుడు
నాఁడె క్రతువులు రామార్పణముగఁజేయ
కుని కిమేపాటువాటిల్లె మనలకనుచు
సొరిదిఁ జనుదెంచుయజ్వలజూచి నవ్వి
యవ్విబుధకామినులు వారి ననిపి యచట.

క. తగువారి వెంటరమ్మని
గగనంబున నడచి యింద్రుఘనసౌధంబున్
మగుడిమగుడిచూచుచు న
మ్మగువలుమఱి వారినంటి మార్గమునంచున్.

ఉ. పట్టుగుడారముల్ చికిలి బంగరుచ్రాఁతల చిక్కుబీగపుం
బెట్టెలుఁ బచ్చతాపలకపీటలు మేలివకాసుకుట్టుమేల్
కట్టులు గ్రొత్తసొత్తపలకల్ తెరలుం బిక దారిఁబారువా
బిట్టలగూండ్లుఁగ్రొమ్మెఱుఁగుబిందెలుఁగొండుతెచ్చిరయ్యెడన్.

సీ. దంటనీలంపు చిక్కంటలు దంతంపు
దువ్వెన లక్కంకుమ పువ్వుఁబటపు
సకినలమంచముల్ చౌకంపుఁబొంబట్టు
బటువులురాచిల్క పంజరములు
పరిమళంబులయుబ్బు బరిణలు చంద్రకాం
తపుఁగోరలు వికుందనపుగిండ్లు
నిలువుటద్దములు వీణియలు దండియలును
దాళము ల్వేణువాద్యము లురుమలు
నారజంబులు ముఖవీణలానకములు
మద్దెల లుపాంగములు స్వరమండలములు
మొదలుగాఁగల సాధనంబులు ధరించి
కొంద ఱరిగిరి వెనువెంటఁగూడి యపుడు.

సీ. భృంగంబ! చెలిచూపు బెళుకులో నిలువుమీ!
మొక్కలంబుననొంటి మొక్కపోక
చిలుకచిలుకలకొల్కి పలుకులో మెలఁగుమీ!
నీరంబుననుజెలి! బీరుపోక

యంచయంచితయాన ! యదుగులోనదువుమీ!
బింకంపునసుమదం బింకిపోక
కోయిలకలకంఠి ! కుత్తుకై యుంచుమీ !
మోడితోఁజని మొగమోడిపోక
ననుచు బలములమున్నుగా ననిచి తనకు
వెన్నుఁబలమయి మాధవ విధుసమీరు
లంటినడవంగఁ గదలెఁ బూవింటిజోదు
దండనుద్దండ పుండ్రకోదండుఁ డగుచు.

ఉ. ఇక్కరణింబురందర పురేందుముఖుల్ చనికాంచిరెంతయుం
జక్కనిచాయ నుల్లసితసారసహంసరథాంగభృంగ స
మ్యక్కలనాదమేదురనిరంతరతుంగతరంగఘోషముల్
దిక్కులనిండఁ బాంఘురుచిఁదేరు సురాపగ వేడుకల్గగన్.

గీ. కాంచిరంభోర్వశులు మదిఁగౌతుకమున
విష్ణుపదియన నీనది వెలయుఁజూవె
యిందుకుల్యల సాఫల్యమొందు మనదు
నందనంబును దీనికి వందనంబు.

వ. అని నమస్కరించి వెండియు నయ్యండజయాన లొండొరు
లంగనుఁగొని.

ఉ. కన్నమిటారి బేడిసలు కన్నులచెన్ను వహింపజక్కవల్
చన్నులచందమొప్ప జలజాతపరాగము హత్తి ప్రత్తిపూ

వన్నియలీలనొప్పఁ గనులారవిలాసిని పోలె నందమై
యున్నది యున్నదీమణితిలోత్తమచూచితె? యెంతయొప్పెడున్.

క. అభ్రకరిజలములోపల
నభ్రమువుండాను గ్రీడలాడెడుఁగంటే?
విభ్రమమున నిచటే మ
త్తభ్రమరములల్లగండ తలముల నిండన్.

చ. శుగడపుఁజాయముక్కులును శాదయుగంబులుఁబైఁడిరెక్కలున్
జిగినునుపోగవెన్నెలలఁ జిమ్మెడుమేనులు మించనంచలీ
గగనతరంగిణీవికచకాంచనకంజ వనీగృహంబులన్
సొగసి, రమింపుచున్నయవి చూచితె? చారుచకోరలోచనా.

క. అనితన్మహిమముఁ బొగడుచుఁ
జనిచని తమసాతటంబు చాయనె గగనం
బుననుండి దిగిరినిర్ఝర
వనితలవనితలము నవయవవ్యాశ్రిగమ్మన్.

సీ. జలదకదంబముల్ చంద్రబింబాబులు
శరభముల్ విద్రుమసముదయములు
శంఖసంఘములుఁగాంచనలతావలయముల్
చక్రవాకంబులు జలరుహాములు
మెఱుఁగుఁదీగియలుఁ గ్రొమ్మించుమానికములు
స్థావర్తములు సైకతావళులును
కరికరంబులు శాలకమఠముల్ మౌక్తిక
పాళికల్నవ్యప్రవాళములును

గగన జలనిధిలోనుండి కలసియొక్క-
పరియతొరిగెనో యనఁగఁజూపరకుఁదోఁచెఁ
గాంతతరలీల గీర్వాణకాంతలెల్ల
ఠీవిమెఱయంగ నవనికి డిగ్గునపుడు.

సీ. వియదంబునిధినుండి వెడలివచ్చుననేక
లావణ్యమయమూయ లక్ష్ములనఁగ
బ్రహ్మాండఖనిఁబుట్టి పఱతెంచుజీవ క
ళాకలితమణిశలాక లనఁగ
జలదబృందంబులోపలనుండి దిగువకే
తెంచు కారుమెఱుంగుఁదీఁగె లనఁగ
మిన్నేటినుండి భూమికిఁబ్రవాలు గన్నెఁబ్రా
యఁపుమేలిపసిఁడి రాయంచలనఁగఁ
జూడఁదగియామరుల్లోకసుదతు లవని
కవతరింపునుఁ దమసాతటాంచలమున
నిలిచి తమతమసారస్యములు సెలంగ
మెలఁగుచుండంగఁ బరిచారకులు గడంగి.

క. అమ్మానితపమొనర్చువ
నమ్మునకుం గట్టెదురఁగనందగుబయలన్
గ్రమ్మకొని పొదలువకుళకు
లమ్మల ఘుమ్మను సమస్థలంబున నొకచోన్.

చ. సమముగమిట్టపల్లములు చక్కఁగఁజేయుచుఁ జుట్టి నీరువా
టముఁగని నాల్గువంకల గుడారములెత్తిరి చీనిపట్టు ప
గ్గములు బిగించి కూటములుఁగట్టినరాతులగూర్చిముందటం
గొమరగు పైఁడితీవ పనికుట్టుల చప్పరముల్ చెలంగఁగన్.

ఉ. అక్కడి చాయరంభయును నాత్మసఖీమణులెల్లఁ గొల్వఁగా
నొక్కసలాడు రాచిలుక యొక్కపుమేలిగుడారునందు సొం
పెక్కవసించె నూర్వశియు నిష్టవయస్యలఁగూడిగండుమీన్
జొక్కియుపుంగుడారమునవిల్చెఁబథశ్రమముల్ దొఱంగఁగన్.

ఉ. అంతట నంశుమంతుఁ డపరాంబుధిఁజేరె శకుంతసంతతుల్
బంతులుగట్టిగూళ్ళకెగఁబాఱఁగ సాగె దిగంతసీమలన్
సంతమసంబుపేరె జలజంబులుదారె రథాంగపంక్తికిన్
గంతులుదీఱె నుత్పలవనంబులనాడఁగఁజేరె భృంగముల్.

సీ. గగనాంబునిధిలోనఁ గనుపించుమౌక్తిక
నికరంబులనఁగఁ దారకలునిక్కెఁ
దారకాంగనలెల్లఁ దమినాథుకుందకం
దుకము చందమునఁ జంద్రుండుదోఁచె
చంద్రుఁగన్గొని పాలసంద్రంబుపై కుబ్బి
నిండెనాఁ బండువెన్నెలలుగాసె
వెన్నెలబైట గర్వించి పంచశరుండు
కలువతూపులను లక్ష్యంబులేసె

గలువతూపులమర్మము గాడబెదరి
పదరిమెత్తనితలిరాకుఁ బాన్పులందు
బల్లవులఁ గౌఁగిలించిరి పల్లవోష్ఠు
లలఁతి తెమ్మెరనమ్మని యలఁతదీర్ప.

చ. నిలిచినతేటవెన్నెలలనీడలు చూచుచుగట్టి వెన్నెలల్
జిలుగుమెఱుంగు ముక్కుతుదఁజించిమెసంగుచుదప్పిగప్పినం
బలుచనితియ్యవెన్నెలలబానముసేయుచుఁ బ్రేమడాయుచున్
మెలకువమించనయ్యెడ రమించఁదొడంగెఁ జకోరదంపతుల్

క. ఇమ్మాడ్కి జనానందక
రమ్మగ వెన్నెలలుగాయ రంభోర్వశులున్
గుమ్మెతగుడారములకడ
ఘుమ్మను కపురంపుజగతిఁ గూర్చుండి తగన్.

గీ. దండియలు మీటి రహిగానదంతిచెలఁగ
నింద్రుమీఁదటిపదము తెన్నేని వింత
వర్ణములఁ బాడి యుత్పలవాసితంబు
లైనగంధోదములు గ్రోలి హాళిదేలి.

ఉ. చొక్కుచునచ్చటన్ మదముసొంపునసోలుచునుండియంతటం
జక్కనిపై డితీవపని చప్పరమంచములన్ వసించి రిం
పెక్కఁగ నూడిగంపు జెలు లివ్వల నవ్వలఁ గంకణధ్వనుల్
పిక్కటిలంగఁ దాళగతి లీలలుహత్తి పదంబు లొత్తఁగన్.

సీ. ఇటులవ్వధూటులు పటగృహంబులలోనఁ
బవళించిమానితపంబుఁ జెలుప
నెద్దియుపాయంబొ ? యద్దివ్యసభయందు
మనలకుఁ గీర్తిగల్గునొకొ ? యింక
ననివల్కుచొక్కింత కనుమూసిరో మూయ
రో యంతటన తూర్పునను వేఁగుఁ
జుక్కగన్పించె నల్దిక్కులు దెలుపెక్క
నరుణోదయంబయ్యె నిరులువిరిసెఁ
గుక్కుటంబులు “కొక్కొరో కో”యటంచు
మ్రోసెఁబక్షులకలకలంబులు చెలంగె
వనజములుమెల్ల ముకుళభావములువదలెఁ
గదలెఁదమజోడుగూడిఁ జక్కవలువేడ్క.

క. ఉదయించె సూర్యుఁడంతట
నుదయాహార్యంబునెల్ల నుస్రసహస్రా
భ్యుదితారుణరుచిమేలిమి
యుదిరి పసిఁడికొండ వగిది నుండంజేయన్.

వ. ఆసమయంబున.

క. ఉప్పవడంబై వేలుపుఁ
గప్పురగంధులును వేడ్కఁగై సేయుచు నేఁ
డప్పరమముని యుండెడు
చొప్పరయుదమనుచు నడుచుచును దమలోనన్.

క. గ్రక్కునఁ జనరాదచటికిఁ
జక్కఁగఁ గుసుమాపచయ విషంబున సొంపుల్
నిక్కంగఁ బోయి యతనిం
జొక్కింతము మానులింత సులభులె? తలఁపన్.

క. అని పల్కుచుండినంతకు
మునుపె వసంతుండు పికసమూహము పొగడన్
మనసిజుఁడు నెగడ మలయప
వనసహితుండగుచు నచటి వనముల నిల్చెన్.

సీ. మోదుగుల్చిగిరించె గేదఁగుల్నన లొత్తెఁ
గురువిందములుఁ గలిగొట్లుఁబూచె
మల్లియల్ గొనసాగె మొల్లమొగ్గలువైచె
మావులు గ్రోవులు దాచి నెసఁగె
బొగడ పుష్పాడి రాల్చెఁ బొన్న తేటలఁ బొల్చె
నిమ్మయు గోఁగుఁ దేనియలు గురిసె
సంపెఁగ వికసించె జాదు ల్మదాళించె
గోరంట తిలకంబు గుత్తులెత్తె
వావిలియుఁ బ్రేంకణంబును వంజులంబుఁ
గడిమి చెట్లులు నలరె నప్పుడువసంత
సన్నిధి విశేషమున వనస్థలమునందు
భువియు దివియును ఘుమ్మని పొదలుచుండ.

వ. ఇవ్విధంబున వసంతంబు శుకపిక శిలీముఖ ముఖరితాఖిల దిగంతంబగుచు విజృంభించుచుండ.

ఉ. చందురు కావిపావడల జాజు పిఱుందులఁ జిందుద్రొక్కఁగా
గందుపిసాళి పాళియలుగట్టి కదంబపుఁ బూఁత తావికిం
జెందిన తేఁటిదాఁటులనఁ జెన్నగు కీలుజడల్ నటింపనా
సుందరు లందఱున్ వనము సొచ్చి వలన్మణినూపురంబుగన్.

ఉ. కేరుచు నవ్వధూమణులు కేలివనిన్ విహరించి కొందఱం
జేరుచుఁ గన్నెగేదఁగులఁ జీరుచుఁ బూబొదరిండ్లు వేడుకన్
దూరుచు రాని నెచ్చెలుల దూరుచుఁ గమ్మని పువ్వుతోఁట్లలోఁ
గూరుచు సారసౌరభముఁ గూరుచుచల్లనిగాడ్పుఁ గోరుచున్.

రగడ.

విచ్చ విచ్చగ నలరుదండలు నిండ నిండ యనంగుఁ జెలులకు
విచ్చ విచ్చన విడివిరుల్ గురువింద విందొనరించె నలులకుఁ
గలికి కలికిలతలను దుమ్మెద గంతు గంతులు చూడుమాటికిఁ
జిలుక చిలుకల కొల్కిపలుకులఁ జిక్కఁ జిక్కులఁ బెట్టనేటికిఁ
గంతు కంతుకము లనఁదగునిది గాదె గాదెకు మిగులు గుత్తువె
చెలియ చెలియల నీకు నేనన జిర జిరఁగదిలి చెంత వత్తులె
చిలువ చిలుక మరందరసముల జెట్టచెట్టల విద్య మెత్తురె.
కన్న కన్నర చేయునేటికి గానఁగా నవమల్లి మొగడలు
నన్ను నన్నన నీకుదగునటె నవ్వ నవ్వుల లేవపొగడలు
మోదు మోదుగ పుష్వ రచ్చను మున్న మున్నర కైకముచ్చిరి

లేదు లేదుండఁగ ముదినికిన్ని లేమ లేముఖ పాట వచ్చిరి
దాడి దాడిమములకుఁ బెట్టెను తరుణి తరుణిమ గర్వమెంతన
నీడ నీడలు నిండెఁ బ్రేమము నిక్క నిక్కడ నిత్తమింతన
కంటె కంటె యొనర్చునిది శుభ కాంతి కాంతికి లతికజాతికి
సంటునంటునఁ బుష్పకుల నదినాననానఁగఁ జేసినాతికిఁ
హాళిహాలి కుచంబులంటిన నాతినాతిశనావ దిట్టను
బాళిబాలిక పువ్వు లేదవి పల్కఁబల్కను గోవుశట్టను
కలికి కలికుచ యీషునమ్మదిఁ గ్రమ్మఁగ్రమ్మజ వాముపెట్టను
దళవుదళముగ రాతిసరిపోద దంతదండము నికుమెట్టను
యిప్పుయిప్పటి కింపునింపెను నింగునింగుని భాస్యనిత్తమె
యప్ప యప్పగువాపు మొగ్గల యాసయాసతి వల్లఁదెత్తమె
చామచామనమేని యాచెలి జడనుజడను వడంగ వేసెను
రామరామ మరందఘనసును రాజరాజిల నదియకోసెను
మాదిమాది ఫలంబుతెగదిటు మలయమలయజగంధి ముందఱ
ననలననలస గతులఁగోసి చనంగనంగన యిపుడు వచ్చెను
మనముమనమున నెపుడునీచెలి మాటమాటగనిటులు హెచ్చెను
చాలుచాలునగంటి మీరల సరససరసము లాడఁగూడదు
మేలుమేలుపడెన్ లతాంతము మీఁదమీఁదటి యెత్తుమాసకు
లలన లలనద పుష్పగుచ్ఛల లామలామజ్జగముగంటిరె
యలికియలికి లతాంగి క్రొవ్విరి నంటనంట పొసంగవింటిరె
వామవామగతిం జెనకియిరు వంకవంకటు చూమువింతలు

హేమహేమనవచ్చు నచ్చిలి కీరకీరము నియ్యముచ్చట
రాలరాలఁగ దుర్వ్యాలివిస్సిఁగ రాఁగరాఁగత మేమియింతలు
యరసియరసి కరాతటస్థలి యాదయాండజా వలయుఁ జేరఁగ
సరసిసరసిజములును గొనుఁడు వసంతసంతత కేళిమీఱఁగ.

క. అనివసిలో విహరింపుచుఁ
జనిచని చంద్రముఖు లిష్టసఖు లిరుగడలం
గనిమనికొలువఁగ నట య
మ్మునియునికిఁ జేఁగి యతనిముందఱ వేట్కన్.

ఉ. తేనియ క్రొన్ననల్ పసిమి తియ్యని తియ్యని పండ్లుజాలఁగా
గానుకగాఁగనుంచి పదకంజములం బ్రణమిల్లి లేచి యో
మౌనివరేణ్య! పుణ్యమహిమన్ మిముఁగన్గొనఁగల్గె సత్కృపా
నూనకటాక్షవీక్షణము నూనఁగఁజేయుము మమ్ము నిత్తఱిన్.

క. అనుచలికి యతఁ డొకింతయుఁ
గనుదెఱవక పలుకకున్నఁ గని యందఱు నె
మ్మనమున నచ్చెరువందుచు
మును చెన్నఁడు గానమిట్టి ముని జగములలోన్.

క. గట్టిగను మూఁగదయ్యము
పట్టినదో కాక చెట్టొ బలురాచట్టో
యిట్టులు మనమిందఱమును
జుట్టంబిలువఁగ నొకింత చూడకయున్నే.

సీ. హరినీలములతోడ సరినీటుపచరించు
కప్పుఁదేరెడు నునుఁగొప్పుచొప్పు
మీఁటేసుపడి మించి కోటేరువెట్టిన
మురువుచూపట్టెడు ముత్యపుటెక్కు-
పాలుగారుమఁ జంద్రు మేలుగానఁగనొక్క
మోహనంబగు నగుమోముగోము
వాటమౌ రత్నకవాటమౌ నిడియురఁ
జాల శోభిల్లెడి వక్షంబుడంబు
తళుకుబంగరుముప్పిరి తరఁటువోలె
నున్నయది మేను చూడంగ నున్నితంపు
విటుఁడయిచరించి కొన్నాళ్లు వెతుకఁదపసి
యయ్యోగా కిట్టి యందమెంతైనఁగలదె.

క. కనమే బిరానవాళ్ళ
రినపచ్చనియొడలు జేగురించిన జడలుఁ
బెనువంకమెడలుఁగల య
మ్మునిజడలున్ సొంపుతెసల ముల్లోకములన్.

క, యువతులసంగతులం గల
చవులెఱుఁగఁడు పుట్టుమొదలు సత్యముగాదే
నవలాలచూపుదలలన్
దవులనివాఁడుం గలాఁడ ధైర్యముతోడన్.

వ. అని మానవుఁ డెన్నివిధంబులం బలుకుచుండ రంభ యిట్ల
నియె.

క. మద్దెలసద్దున నీతని
నిద్దురమబ్బెల్లఁ బోవ నేర్పు మెఱయ నే
నిద్దముగ దేశిఁ గాచియెద
నొద్దికగా నుండుఁ డనుచు నొవరిచి సఖులన్.

క. బంగరుకాసెయు ముత్తెపు
రంగుల చనుకట్టుఁ బూని రంభ మిగుల హొం
సింగారము వెలయఁగ ముని
పుంగవు నెదుటన్ మెఱుంగుపోలిక నిలిచెన్.

క. నిలిచి యటు నడిచి పుష్పాం
జలి చేసి యసంయుతములు సంయుతహస్తం
బులు చూపి పసిఁడి గజ్జెలఁ
జెలఁగెడు చరణములు రవళి సేయుచు వేట్కన్.

సీ. తరుణీమణి యొకర్తు తంబురా మొరయించ
వెలఁది యొక్కతె ముఖవీణె యూద
సరసిజాక్షి యొకర్తు స్వరమండలము వాఁచ
బోఁటి యొక్కతె దండమీటి పాడ
విమలాంగి యొకర్తు వీణె యుపలికించఁ
గలికి యొక్కతె యుపాంగంబు పూనఁ
గిసలయాధర యొకర్తు కిన్నరమీటంగ
లోలలోచన యొకర్తు తాళ మొత్త

మఱియుఁ గొందఱు సుదతులు మద్దెలయును
నాదజములు మొదలైన వాద్యములువట్టి
శ్రుతులుఘుమ్మని వాయించి నతివదేశి
నృత్తవైఖరిచూపి మునీంద్రు నపుడు.

గీ. ఇటుల మిగుల నేర్పు ఘటియిల్లఁ జూపి
నృత్యగీతవాద్య నిపుణమార్గ
పటిమ చెవిటిమ్రోలఁ బాడినసంకునా
ఫలము లేక పోవ బదరిరంభ.

సీ. ఒకకోపుచాలదే శుకవామదేవుల
కైనను దపము వాయఁగఁ జేయు
నొకచూపుచాలదే సకలదేవతలను
మోహమహాంబుధి మునుఁగఁ జేయు
నొకపాటచాలదే యుర్విలో శైల సం
ఘములు నీరుగఁ గరఁగంగఁ జేయు
నొకమాటచాలదే యుల్లోలకల్లోల
ముగఁ దేనెవంకలు నిగుడఁ జేయు
బూనియిటువంటిబిరుగు కోపులును బెళుకుఁ
జూపులును వింతపాటలు సొగసుమాట
లు రహిఁ నెన్నిచూపిన మదిగరఁగదయ్యో
దయ్య మేమనిపుట్టించె నయ్య వీని.

వ. అని మఱియు ననేక ప్రకారంబులఁ బలుకుచుఁ దమనటన
చాతుర్యంబున నతిధైర్యంబునుఁ దన విలాస భావంబున
నతిజడభావంబును దేజస్తిమిర సంపర్కంబు నుంబోలెనొ
క్కంతి యలంబొంచు వడకయున్న డెందంబునం గలంగుచు.

గీ. చిన్నబోయి రంభ చెక్కటఁ జేయిడి
యున్న జూచియంత నూర్వశియును
నేనొకింత దడవుగానంబుచే మౌని
మనసు గరతు ననుచు ననుచు వేశ్య.

చ. సరిగ మెఱుంగుఁ జంటకుబుసంబునఁ జన్గవపిక్కటిల్ల మే
లురమగు కావిపింజియపదంబులఁ జిందులుద్రొక్క బచ్చక
ప్పురమున హెచ్చుకుంకుమపుఁ బూఁతసుగంధముచోఁదుముట్టఁగ్రొ
వ్విరిసరులన్ సిగుల్దోలకు వేణిచలింపఁగ వచ్చి యచ్చటన్.

క. మునికట్టెదుర నొయారము
దనరఁగఁ గూర్చుండి యొక్కతరుణీమణిఁగ
న్గొనిపిణియఁ దెమ్మని చ
క్కనిపలుకులఁ దేనెలొలుకఁగాఁ బలుకుటయున్.

సీ. తళుకు నీలపు దట్టములువోలె నీకలు
గానంగఁ దగు గుబ్బకాయలమర
రతనాల పూసల రాజిల్లెడు సిరాజి
పగడంపు మెట్లులజిగి దొలంకఁ

ప్రబదుర రాగ లతాంకురములు ప్రాకినలీల
మెఱుఁగారు తంత్రులు మీటుచూప
ఘుమఘుమ ధ్వని నించు క్రొవ్విన యపరంజి
కళుకుల యచుసుల నొళుకుదనర
జీవ రత్నంపు మేరువు చికిలి కెంపు
బిరడలును గరుడ పచ్చల కటవెక్కి
ప్రాత పట్టంబట్టు గవిసెనరాణ దనరు
వీణె యొకయింతి నిల్చెను వెలఁది యెదుట.

వ. ఇట్లు తెచ్చిన పరంచికి నమస్కరించి పాణి యుగంబునఁ గైకొని.

సీ. గవిసెన సడలించి కరపంకజద్యుతి
గడలు కోఁజీని పావడలు నుడిచి
బలితంపు మెఱుఁగు గుబ్బలమీఁదఁ దీర్చిఘు
మ్మన నఖంబుల శ్రుతులంటిమీటి
జవ్వాదిఁ బదనిచ్చి సారణులాసించి
సరసతబిరడలు చక్కనొత్తి
మంద్రమధ్యమ తార మహిమమీఱఁగఁ ద్రి
స్థానంబులును ముట్టి తాళగతుల
నతులకంకణ ఝణఝణత్కృతులు సెలఁగ
మాయు చేయన రాగము(లాలా)యములును
గీతములు ప్రబంధములు రక్తిఁగనుపించ
వీణెమీటెను నానీలవేణి యపుడు.

మ. లలనారత్నము గానమాధురికి శైలంబుల్గరంగన్ మృగం
బులు మేపుల్విడి చూచుచుండ నచల న్మూర్ధాగ్రకర్ణంబులై
చెలఁగన్ బక్షిగణంబు మ్రోడులుచిగిర్చన్ మాని డెందంబుని
శ్చలభావంబున నంతకంతకుఁగడున్ సంధించెఁగాతిన్యమున్.

క. ఆదిగని యూర్వశినవ్వుచు
నదిరామదిత్తాయివంటి దనియెడు పలుకుం
జెదరె చుపాయనమొక్కటి
వెతకవలయు వీనిమదికి విశ్వములోనన్.

శా. ఔరా రాగము బాపురే యొదుగురాయంబుల్ బళీ స్థాయిసం
చారీ ప్రాపులు లెస్స కంపితము మైచాగో హహా మేలమ్మ యు
య్యారే మీటుకొలంబుపాడఁదగునా హారక్తియుంచున్ సభా
స్తారుల్లేరిటమెచ్చ నీజడుఁడు మెచ్చున్ నేర్చునే గానమున్.

క. అనిపొక్కిలికి రంభం
గనుఁగొని మనతగవుఁదీర్చఁగా మునితపమే
ఘనులతపంబులు చెఱుపం
బనిచిన నికఁ జనఁగవలదు పదివేలైనన్.

క. అప్పయుఁజెల్లెలు బలెమన
మెప్పుడు నికఁగూడియుంద మిద్దఱమును సొం
పొప్పునని హిరు పొళియ
మప్పుడె యెత్తివడి సరిగి రమరావతికిన్.

వ. ఇవ్విధంబున రంభోర్వసులు తమ యఖర్వగర్వాంధకారంబు మునిలోకబాంధవు తేజఃప్రభావంబున దూరంబగుటయు నిర్విణ్ణహృదయలై సుపర్వరాజధానికిం జనిన యనంతరంబ యనంతశాంతగుణమణిఘనీభూత తపోధనుండగు నాథునుం డచ్చటికి నాయచ్చరమచ్చెకంటులు వచ్చుట పోవుట లెఱుంగక యభంగధ్యాననిష్ఠాగరిష్ఠుండై చెలంగుచుండ.

సీ. సంచారమాచెంత నించుకంతయు లేమిఁ
జెదలుఁ బ్రుప్పలు నేల మొదలఁ దోడఁగ
జెదలుఁ బ్రుప్పలతనిఁ గోదుగఁ బుట్టలు వెట్టె
బుట్టక్రోవులలోనఁ బుట్టెఁ జెట్లు
చెట్లయుం దేఁ బ్రవేశించి నాల్కలుఁ గ్రోయు
పెనుబాములను దీఁగెలును బెనంగె
దీఁగెలంతంతట దిరిగి గూఁడులుగట్టె
గూఁడులలోనఁ బక్షులు సెలంగె
నంతరాంతరములయందు దంతిసింహ
శరభశార్దూలసింహంబు లిరవుకొనియె
శార్ఙ్గివకళేబరంబు లోపల వెలుంగు
నంతరాత్మయుఁబలె నతఁడంతనుండె.

క. అటసప్తర్షులు హిమవ
త్కటకవినోదములుచూచి క్రమ్మరి తమపా
తటమునకువచ్చి యచ్చట
నటు నిటుఁ గనుఁగొనుచు వారలందఱుఁ దమలోన్.

ఉ. శుష్కవనంబు మున్నిచటఁ జూడఁగ నేఁడిదె వింతవింతలై
పుష్కరిణీరసార్ద్ర కణపూరిత శీతలవాతపోతకా
విష్కృతపుష్పనిష్పతదవేల రసాల మరందకందళీ
పుష్కరనిర్ఝరుల్మిగులఁ బొల్పువహించె మనోహరంబులై.

సీ. ముందుకోరందలేకందు మొందునునెందు
నల్లో నేరెడు లెన్నియల్లుకొనియె
మున్ను సన్నపుటీఁత ముగ్దలీచెంగట
సురపొన్నగుంపము ల్జొంపమయ్యెఁ
దొల్లియంతటదంతె దొంతరలీచెంతఁ
దీయమామిడులెన్ని మూయనెదిగె
మునుముమ్మరపుఁదుమ్మె మనుగంపులీవంక
బలువేరుపనసలు బలిసెఁజాల
నాఱుఋతువులఁబుష్పంబు లలరుచున్న
వెంతవింతలు మనము నేఁడేఁడులయ్యె
హిమగిరికిఁబోయి యింతలో నెన్నిపుట్టె
దేశకాలవిశేషము దెలియ వశమె.

సీ. పులుమేపులునుమాని పులులవీపులు మెట్టి
గునిసియాడెడు లేటి కొదమలిచట
దమినీలకంఠకంఠముల హారంబుల
బాగుజూపెడుఁ గోడనాగులీడ

సింగంపుఁగూనలఁ జేపట్టియాడుచు
నున్నవియేయంగు గున్నలిందు
ముంగిసల్ మూషికంబులు నొక్కదిక్కునఁ
జెర్లాడుచున్నవి చెంతఁగూడి
యింతవింతదలంపఁగ శాంతిమంతు
డెవ్వఁడో యొక్కయోగి యీయెడవసించి
తపముసలిపెడుఁ గాఁబోలు నిపుడుగాక
యుండునే యిట్టి మహిమంబు లోనరు బెట్లు.

వ. అని పొగడుచు మఱియును.

క. ఇక్కడఁగాజేమసలన్
ముక్కవఱిచె నొక్కబోయ ముని మునుకొనివా
డెక్కడఁబోయెనొ యిపుడన
గ్రక్కననాకాశవాణి గంభీరముగన్.

క. ఈవల్మీకంబుననదె
శ్రీవల్లభభక్తసులభు సీతారమణున్
భావింపుచు నున్నాఁడనఁ
గా వారలరాక యెఱిఁగి గ్రక్కున నతఁడున్.

శా. ఆవల్మీకముఁజించికొంచు నుదయాహార్యాంతరాళంబు నం
దావిర్భావమునొందు భాస్కరునిచాయన్ శోణశోణప్రభా
వ్యావల్గత్కిరణంబులోయన జటాప్రాంతంబు శోభిల్లఁగా
వేవేగంజనుదెంచి యమ్మునుల సేవించెం బ్రియంబిచ్చఁగన్.

క. సేవించి నిలిచి యంజలిఁ
గావించి మునీంద్రులార కరుణాంబుధులా
రా వినుఁ డేమీవలనం
బావనభావంబుఁ జెంది మాన్యుఁడనైతిన్.

వ. అనినవిని యమ్మునీంద్రులందఱు నానందంబున.

క. ఈజటలీ కృష్ణాజిన
మీజపమాలికయు శాంతియొల్లుగలిగెనో
యీజగదాంగకు నోహో
శ్రీజానిస్మరణమహిమ సెప్ప న్వశమే.

సీ. ధరనన్నిపుణ్యతీర్థములైనఁ గలుగనీ
రామనామముసరిరావు దలప
నిర్మలస్థితిమించు నిధులెల్లగలుగనీ
రామనామముసరిరావు దలప
నానావిధములైన దానముల్గలుగ నీ
రామనామముసరిరావు దలప
నతిశయంబుగమహావ్రతములుగలుగ నీ
రామనామముసరిరావు దలప
రామనామంబె సారంబురామభద్ర
రామచంద్ర రఘూద్వహరామయనుచు
ననయము జపింపవలయు దక్కనవియేల
రామనామంబునకు సరిరావుదలప.

వ. ఇదియంతయు రామనామస్మరణంబకాని వేఱొక్కటిగా దెట్టి పాపిష్ఠుండైన నష్టాగరిష్ఠుండగుచు శ్రీరామస్మరణంబుసేయు సకలభోగంబులు గలుగుట నిస్సరశయంబు వీడు ప్రహ్లాద నారద పరాశర వ్యాస పుండరీకాదులలో నొక్కడుగాని సామాన్యుండుగాడని సన్నుతింపుచు సముచితంబుగా వాని వీడుకొని యథేచ్ఛం జనిరి. వాడు నవ్వల్మీకంబునం బుట్టుట కతన వాల్మీకియను నామధేయంబు వహించె నవ్వాల్మీకి మహామునియు నంతకంత కంతరంగంబున నుప్పొంగు భక్తి విశేషంబున నిరంతర జపశీలుండై యుండ నతని చిత్తశుద్ధికి నలరి రామభద్రుం డొక్కనా డతని యగ్రభాగంబున.

సీ. కోర్కులపంటగఁగ్లుటకు ప్రాలెడుమేఘ
మనఁగ వినీలకాయంబుమెఱయ
బ్రణతులకాయువుల్ వ్రాయు తూలికనాఁగ
వాలికతూపొక్కకేల నమర
హస్తదైర్ఘ్యముచూపు ననువునఁ గాంచన
ఘనకార్ముకము భుజాగ్రమున వ్రేల
నీలాద్రిమేఖల నిండారునీరెండ
చెలువునబంగారు వలువదనరఁ
మహితకరములజిగిగండమండలమున
దాండవముజూప నుద్దండపుండరీక
పత్రరుచిహిండనంబులఁ జాలువెట్టు
క్రాలుఁగన్నులఁ గృపయొల్కఁగానుపించె.

సీ. పసిడిగింటెంపుముకుటికట్టు లోహళోహళా
కమ్మకస్తూరితిలకమ్ము భళిర
శరచాపములుబుప్రాను పటవిపుమ్మాన్మ మా
ణిక్యకోటీరంబు నీటుచాఫు
నిగనిగలుమచిన్న నగవులాహా మణి
మకరకుండలముల మహిమమేలు
తళుకుగుంకుమపు గంధపుబూతయుయ్యారె
హారవల్లికల యొయ్యారమౌర
మించనననెంచఁదగులీలఁ గాంచి మంచి
మించిజగిమించు నెమ్మోవి మెలతగూడి
చల్లఁజూపులఁ గరుణారసంపుఁజల్లు
జల్లుచును నిల్చె శ్రీరామచంద్రుఁ డెదుట.

గీ. జానకీజానియిట్లు సాక్షాత్కరింప
నత్తపస్వియు నానంద మత్తచిత్త
వృత్తుఁడగుచును నతులుగావించి లేచి,
కరయుగంబు నిటాలభాగమునఁ జేర్చి.

సీ. జయదశరథ సుధాజలధి రాకాచంద్ర
జయతాటకాభిధా చటులబాణ
జయగాధినందన సవనరక్షణదక్ష
జయసుబాహుప్రాణహా శమనబాహ

జయగౌతమాంగనాశాపవిమోచన
    జయకృశానంగ జిచ్చాపభంగ
జయభూమికన్యకోపయమ లీలాలోల
    జయవాలినిగ్రహాశ్చర్యశౌర్య
జయపయోనిధిలంఘన జాంఘికబల
జయదశానన ఖండనచండకాండ
జయవిభీషణ పోషణాసక్తచిత్త
జయమయోధ్యాభిషిక్త శ్రీ జనకజాప్త.

ఉ. శ్రీరఘురామ భానుకులశేఖర మీపదపద్మసేవ మం
దారనగంబు ముంగిటి నిధానము తంగేటిజున్ను కొంగుబం
గారము వేల్పుటూనిగము కైవసమైనధనంబు చేరువౌ
మేరువు కామధేనువు సమీపసుధాంబుధి మాకునెప్పుడున్.

సీ. కట్టఁగాలువకదా కల్లోలినీభర్త
    చెఱకుఁబట్టెముగదా శివునిధనువు
కలువరేకులజోక గద సప్తసాలముల్
    పలుకుటీగియోఁగదా తలఁప లంక
కందుకంబుగదయ్యె దుందుభికాయంబు
    కాలఁగీనబొమ్మగద యహల్య
సూటికంబముగదా సురవైరిదేహంబు
    పెట్టుఁజెట్టుఁగదా విభీషణుండు

తెమవునకు నడ్డమా శేశతీఁ గ్రుంచు
కరణిఁగద కబాధభూజవిఖండనంబు
నీకు నీమహాత్మ్యంబు వర్ణింపఁదరమె
ప్రకటగుణసాంద్ర దశరథరామచంద్ర.

వ. అని సన్నుతించిన సంతసించి రామభద్రుండు నిర్నిద్ర తాత్పర్యంబున నమ్మునివర్యుని మస్తకంబున హస్తస్పర్శనంబు గావించి యోమునికులతిలకా! నీ భక్తికి మెచ్చితి. మచ్చరితంబు భవ్యంబగు కావ్యంబుగా నొనరింపుమని యానతిచ్చి చనియె. అంత నవ్వాల్మీకి మహామునియు నాజానకీవల్లభుని భక్తసులభత్వంబుఁ గొనియాడి సుధాబిందుబంధురతరంగ రింగణాధార ధారాంధర ఏసువీణా మృదులపద సందర్భరస గర్భితార్థ చమత్కార పారాయణంబుగా రామాయణంబు వక్కాణించె నట్టి రామాయణంబు సకలలోక ప్రసిద్ధంబగుచుండుంగుమరే కదా! ఇంక నేమివినవలతురని యడిగిన నమ్మునిపుంగవులందఱు నప్పర్వతుం బూజించి నీవలననిట్టి పుణ్యకథ వినంగలిగె, కృతార్థులమైతిమని సన్నుతించి వెండియుఁ దత్కథావిశేషంబు ప్రశంసించుచుండిరంత.

క. శ్రీకరమై తగు నవ్వా
ల్మీకి చరిత్రంబు భక్తిమెఱయఁగ నెపుడున్.
చేకొని జదివిన వినినన్
చేకుఱువారల కభీష్టచిరశోభనముల్.

—గద్య.—

ఇది శ్రీరామచంద్రసాంద్ర కరుణాకటాక్షలబ్ధ సిద్ధసారస్వతవిశేష, నిరర్గళ వాగ్వైభవావేశ, సరససాహిత్యకళాభోజ; సత్యసంభాషిత ముఖాంభోజ, సకలసామ్రాజ్యధౌరేయ, నిత్యవితీర్ణిధారారాధేయ, నిరతావారితాన్నసత్రసంతోషితప్రతిదివసపంచాశత్సహస్రభూసుర, బహువారావర్తిత మహాదానవైభవావర్తిత కీర్తిభాసుర, నిజమాంకితాకలంకవస్తుసమగ్ర, బహుళాగ్రహారభూషిత, చోళధారామండలనిఖిలభోగవిభవనిర్జితాఖండలసాధితసముద్రాంతరద్వీప పరనృపాలసంస్తుతప్రతాప, నేపాళభూపాలస్థాపనాచార్య, కర్ణాటరాజపూజనీయధౌరంధర్య, రామసేతు శ్రీరంగవిజయరాఘవపురకుంభకోణాది దివ్యస్థలప్రతిష్ఠాపిత రామభద్రసర్వజనసంభావిత, గాంభీర్యముద్రావినిర్జితసముద్రసదాశ్రితభరణ దీక్షాదక్ష దక్షిణసింహాసనాధ్యక్ష, రాజాధిరాజసన్నుతాసాధారణశౌర్య దిగంతప్రసిద్ధతరౌదార్య సుజ్ఞానజనకసతతసంసేవితజనక పోషితవిద్వత్కవియూథ, భువనశోభితగుణసనాథ, బలవత్పరిపంథిగృహీత సామంతమహీకాంతవిమోచనశ్లాఘనీయబాహాబల, మూర్తిమాంబాగర్భశుక్తిముక్తాఫల, చినచెవ్వనృపాలపుత్ర, సజ్జనస్తోత్రపాత్ర, రూపరేఖావిజిత కుసుమసాయకసకలధర్మసంధాయక, రఘునాథనాయకప్రణీతంబైన వాల్మీకిచరిత్రంబను మహాప్రబంధంబునందు

తృతీయాశ్వాసము.

ఆంధ్రవిజ్ఞాన సమితి,

విజయనగరము.

అధ్యక్షులు, కోశాధిపతులు :

రావుసాహేబు వేమకొమ్మ జి. సుబ్బయ్యపంతులుగారు,

బి. ఇ. యం. ఐ. ఇ,

చీఫ్ ఇంజనీయరు శ్రీ విజయనగరం ఎస్టేటు.

ఉపాధ్యక్షులు :

అడిదము రామారావు పంతులుగారు,

రిటైర్డు సీనియరు తెలుగు పండిట్, శ్రీ మహారాజావారి కాలేజి.

కార్యదర్శి :

గంటి సూర్యనారాయణశాస్త్రి,

కృత్య సమాలోచన సమితి :

మహ మహోపాధ్యాయ, కళాప్రపూర్ణ,

తాతా సుబ్బారాయశాస్త్రిగారు,

శ్రీమాన్ పరవస్తు రామానుజస్వామిగారు, యం. ఏ.,

ప్రిన్సిపాల్ శ్రీ మహారాజావారి సంస్కృతకళాశాల.

శ్రీమాన్ టి. నరసింహాచార్యులుగారు, ఎం. ఏ. యల్. టి.,

లెక్చరర్ భాషాశాఖ శ్రీ మహారాజావారి కాలేజి.

డాక్టరు, బుర్రా శేషగిరిరావు పంతులుగారు,

యం. ఏ. పి హెచ్. డి.,

ఆకుండి వేంకట శాస్త్రిగారు,

పండితులు, శ్రీ మహారాజావారి సంస్కృతకళాశాల,

ఆంధ్రయూనివర్సిటి సెనెటు, ఎకడమిక్ కౌన్సిలు, బోర్డాఫ్ స్టడీసు సభ్యులు.

సమితియుద్దేశములు.

ఆంధ్రవాఙ్మయ ప్రపంచమున నింతవరకెన్నియో యుద్గ్రంథములు వెలువడియున్నవి. వెలువడుచున్నవి. అవి యన్నియు ఆంధ్రవిజ్ఞానాభివృద్ధికి సహకారములగుచున్నను, ఆంధ్రవిజ్ఞానప్రవంతిని ఆంధ్రావనిలో సర్వతోముఖముగ ప్రవహింపజేయదలంచి, మేము "ఆంధ్రవిజ్ఞానసమితి" ని నెలకొల్పినారము.

ఇందు ప్రాచీనాధునిక సారస్వత, చారిత్రిక, నైతికాది సంబంధ బంధురములగు హృద్య గద్య పద్యగ్రంథములు, సంవత్సరమునకు నాలుగింటికి తక్కువగాకుండగ ప్రచురించ నిశ్చయించితిమి.

శాస్త్ర సంబంధములగు ప్రాచీనగ్రంథములను, రసభరితములగు ప్రాచీన ప్రబంధరాజములను, అధునాతన కవిపుంగవులు, విద్వాంసులు, కళాభిజ్ఞులుమున్నగువారిచే రచియింపఁబడిన ప్రకృతోపయోగములైన గ్రంథరాజములను మాసమితికి పంపిన, వాటిని సవిమర్శనముగ పరిశీలించి, ముద్రణార్హములగునేని వాటిని ముద్రించుటకు ప్రయత్నించెదము. ఇంతియేగాక, ముద్రితగ్రంథములవలన లభించినలాభములో కొంతపాలు తద్గ్రంథాధికారికి కోరినచో లభించగలదు.

సమితి యాదాయమంతయు, గ్రంథప్రచురణకు, గ్రంథకర్తలకు ప్రాచీన గ్రంథసంపాదనకు వినియోగింపఁబడగలదు, గాన ఆంధ్ర భాషాభిమానులు, ఆంధ్రభాషోద్ధారకులు, ఆంధ్ర విజ్ఞాన సంవర్ధకులగు ఆంధ్రమహాశయులు మాయీ సమితిలో పోషకులుగను, చందాదారులుగను, చేరి, మా యుద్యమమునకు చేయూత నొసంగి, మాకుతోడ్పడి భాషాభివృద్ధిని చేయుదురుగాక యని యాశించుచున్నారము.

నిబంధనలు.

పోషకులు:-సంవత్సరమునకు 10. రూపాయిలు తక్కువగాకుండగ నిచ్చువారు యీసమితికి పోషకులుగ పరిగణింపఁబడుదురు. సమితినుండి వెలువడిన గ్రంథములన్నియు వినామూల్యముగ పొందగలరు.

చందాదారులు:-సంవత్సరమునకు 4- రూపాయిలు ముందుగా నిచ్చువారు చందాదారులుగ నుండగలరు. సమితివారే తపాలాఖర్చులను భరించి గ్రంథముల నందింపజేయుదురు.

చందా నిచ్చువారు తప్పక రశీదును పొందవలెను. చందాసొమ్ము అధ్యక్షుని పేరిట పంపవలెను. గ్రంథములు వి. పి. గా పంపఁబడవు.

చందాదారులుగా చేరని యితరులకు తపాలాఖర్చులుగాక గ్రంథము 1 రూపాయికి లభించగలదు.

ఆంధ్రవిజ్ఞాన సమితి ప్రథమ గ్రంథరాజము.

రాధామాధవసంవాదము

కలిదిండ్ల వేంకటపతి మహాకవి ప్రణీతము. శృంగార రసభరితము.

(1700 సంవత్సరపు కృతి)

విక్రమ సంవత్సరారంభమున వెలువడినది.

ఆంధ్రవిజ్ఞాన సమితి - ద్వితీయ గ్రంథరాజము.

విస్మృతకళింగాంధ్రకవులు

ప్రకర్త: అడిదము రామారావు పంతులు గారు.

ఆంధ్రసారస్వతాభ్యుదయ కారకులగు మహాత్ముల జీవితచారిత్రాదికములను శ్రీ కం. వీరేశలింగం గు. శ్రీరామమూర్తి పంతులువారలు తమకు లభ్యమైనంతవరకు స్వీకరించి, ముద్రించిరి. వారలకు లభ్యముకానట్టి యాక్రింద నుదాహరించిన కవిపుంగవుల జీవితవృత్తాంతములను, వారలగ్రంథములను సంపాదించి, సవిమర్శముగ వారివారి చరిత్రములను వ్రాసి యీసమితి ద్వితీయ గ్రంథముగ ప్రచురించుచున్నారము. ఈగ్రంథము గద్యపద్యాత్మకమై సకల జనానందకరమై వెలయుచున్నది.

1700 మొదలు 1900 వరకు.

కృతికర్త - కృతులు.

1. శ్రీ పూసపాటి తమ్మభూపాలుడు - శ్రీకృష్ణవిజయము.
2. పెనుమళ్ళ సోమమంత్రి - సీమంతినీ కల్యాణము.
3. శ్రీ పూసపాటి వేంకటపతిమహీపాలుడు - ఉషాభ్యుదయము.
4. అడిదము బాలభాస్కరకవి - శుద్ధాంధ్రరామాయణము, లక్షణసారము (సూరకవి జనకుడు)
5. గోకులపాటి కూర్మనాథకవి - వరాహలక్ష్మీనరసింహశతకము, మృత్యుంజయ విలాసము, (యక్షగానము) చోరసంవాదము.

మున్నగు కవులజీవితచరిత్రాదికము ప్రథమసంపుటముగ వెలువడినది.

ఆంధ్రవిజ్ఞానసమితి తృతీయగ్రంథము.

వాల్మీకిచరిత్రము

తంజావూరు-రఘునాథరాయ ప్రణీతము.

ఇందు, మహాఋషుల తపఃప్రభావములు, నారదసమాగమము, వివిధ క్షేత్రమహిమాభివర్ణనము, వాల్మీకివృత్తాంతము, ఆదికవిప్రసంగమువుని దైహికాముష్మిక జ్ఞానసమాలోచనము, రంభోర్వశుల గర్వభంగము, బోయలచర్యలు, మున్నగు విషయములు స్వభావోక్తిగ వర్ణింపబడినవి. రఘునాథభూపాలుని కవిత్వము చమత్కారపదభూయిష్ఠమై, పండితపామర కర్ణరసాయనమై మృదుమధురశైలితో నొప్పి, యౌచిత్యపోషకమై యెంతయో మనోహరముగ నున్నది.

అధ్యక్షులు,

ఆంధ్రవిజ్ఞానసమితి

విజయనగరము.

ఆంధ్రవిజ్ఞానసమితి నాల్గవగ్రంథము.

ధర్మజ్ఞచరిత్ర

కృతికర్తలు:—శ్రీ వేపకొమ్మ గురువేంకటసుబ్బయ్యగారు:
శ్రీమతి వేపకొమ్మ ఆదిలక్ష్మమ్మగారు.

ఇది మహామహోపాధ్యాయ, కళాప్రపూర్ణ, తాతా సుబ్బారాయశాస్త్రిలవారి యుపోద్ఘాతయుక్తము భక్తిరసభరితము.

ఇందు, కైలాసగిరి శిఖరమున, నుమామహేశ్వరులు కొలువుదీరియుండ, శ్రీమహావిష్ణువు శివభక్తుఁడగు ధర్మజ్ఞుని యుదంతమును పార్వతికి చెప్పుట, ఆశ్రమంబులలో గృహస్థాశ్రమమే యుత్తమమైనదనియును, గార్హస్థ్యముననుండి ముక్తిని బొందవచ్చునని యును, పంచాక్షరిమంత్ర ప్రభావము, ప్రాణాయామక్రమము, యోగపద్ధతి శివస్తుతి, మున్నగునవి, భక్తిరసముట్టిపడునట్లు వివరింపఁబడినవి.

కండచక్కెర ముక్కలవంటి పద్యపరంపర
మృదుమధుర పదకలితమగు వచనరచన
భక్తిరస సంభరితమగు కథాసంవిధానము
సచ్ఛీలురకు, సద్ధర్ములకు సర్వథా సదాశివప్రదము.

ఆంధ్రవిజ్ఞానసమితి,
విజయనగరము.

ఆంధ్రవిజ్ఞానసమితి ఐదవగ్రంథము (అచ్చగుచున్నది)

రుక్మవతీపరిణయము

(ప్రౌఢప్రబంధము.)

రేకపల్లి సోమప్పకవి ప్రణీతము. (1750 సం॥ ప్రాంతము)

ఈప్రబంధరాజ మింతవఱకు ముద్రణభాగ్యమును బొందలేదు.

పాండితీప్రకర్షకు,
పాఠక హృదయాకర్షణమునకు,
వివిధవిషయ సమీకరణమునకు
ఈకృతి సాహితీరత్నాకరమని చెప్పవచ్చును.

ఆంధ్రవిజ్ఞానసమితి,
విజయనగరము.

కాకినాడముద్రాక్షరశాల, కాకినాడ.